รายงาน
ผลการศึกษา วิเคราะห์ ประเมิน
ระบบสวัสดิการชุมชนของ
อำเภอเนินขาม-หันคา จังหวัดชัยนาท

ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการทำงาน-การขับเคลื่อนภายใต้

โครงการวิจัยปฏิบัติการเพื่อการพัฒนาระบบสวัสดิการชุมชน
ของอำเภอเนินขาม-หันคา จังหวัดชัยนาท

เสนอโดย

รองศาสตราจารย์อรทัย อาจอ่ำและคณะ

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา จ.นครปฐม

เสนอต่อ

สำนักงานสนับสนุนและส่งเสริมวิชาการ 2 (สสว.2)

กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

วันที่ 12 พฤศจิกายน 2552

ฉบับสมบูรณ์

รายงาน
ผลการศึกษา วิเคราะห์ ประเมิน
ระบบสวัสดิการชุมชนของ
อำเภอเนินขาม-หันคา จังหวัดชัยนาท

ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการทำงาน-การขับเคลื่อนภายใต้

โครงการวิจัยปฏิบัติการเพื่อการพัฒนาระบบสวัสดิการชุมชน
ของอำเภอเนินขาม-หันคา จังหวัดชัยนาท

เสนอโดย

รองศาสตราจารย์อรทัย อาจอ่ำและคณะ

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา จ.นครปฐม

เสนอต่อ

สำนักงานสนับสนุนและส่งเสริมวิชาการ 2 (สสว.2)

กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

วันที่ 12 พฤศจิกายน 2552

ฉบับสมบูรณ์

คำนำ

การศึกษา วิเคราะห์ และประเมินสถานภาพของกองทุน และกลุ่ม-องค์กรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนระดับตำบล และ/หรือชุมชนท้องถิ่นมีความสำคัญที่จะช่วยทำให้ผู้เกี่ยวข้องฝ่ายต่าง ๆ ทั้งฝ่ายชุมชน และหน่วยงานอื่น ๆ ภายนอกชุมชนได้มีองค์ความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพัฒนาการ และความเป็นมา-เป็นไปในด้านต่าง ๆ ของชุมชน รวมตลอดถึงประเด็นศักยภาพหรือจุดแข็งและข้อจำกัด-ข้ออ่อนต่าง ๆ และนำไปสู่ความเข้าใจสภาวะที่เป็นอยู่จริงของชุมชน เพราะถ้าทุกฝ่ายมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในมิติต่าง ๆ ของชุมชนมากเท่าใดก็จะยิ่งทำให้สามารถมีบทบาทในการเอื้ออำนวยความสะดวก หนุนเสริม และ/หรือให้การสนับสนุนในด้านต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง หรือหนุนเสริมในสิ่งที่เป็นจุดแข็ง สิ่งที่เป็นศักยภาพของชุมชนให้มีมากยิ่งขึ้น ในขณะเดียวกันก็ยังให้ความสำคัญกับเหรียญอีกด้านหนึ่ง ซึ่งก็คือการลดจุดอ่อน-ข้อจำกัด ที่ทุกฝ่ายควรมองเห็นและให้ความสำคัญ พยายามช่วยกันแก้ไขหรือไม่ทำให้จุดอ่อนและข้อจำกัดนั้นขยายตัว หรือกลายเป็นปัญหา-อุปสรรคในการทำงานร่วมกันของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความเข้าใจในมิติของความร่วมมือและความพยายามในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตที่เป็นอยู่เดิมของชุมชนนั้น มีนัยสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำงานเพื่อเสริมพลังเชิงบวกของชุมชน

อย่างไรก็ตาม จากผลการศึกษาในครั้งนี้ ทำให้มองเห็นได้ด้วยว่า ในช่วงเวลาที่ผ่านมาประมาณ 40 กว่าปีนั้น ชุมชนได้ตกอยู่ภายใต้วาทกรรมการพัฒนาตามแนวทาง-แนวคิด-วิธีคิด-ปรัชญา-กระบวนทัศน์ และนโยบายของรัฐบาลในแต่ละยุคสมัยเป็นส่วนใหญ่ ชุมชนจึงขาดโอกาสที่จะคิดและตัดสินใจร่วมกัน ทำให้มีลักษณะขึ้นต่อหน่วยงานภาครัฐ ผูกติด แตกตัว แตกเป็นส่วน ๆ กลุ่ม ๆ หรือจำเป็นต้องดำเนินการพัฒนาชุมชนของตนไปตามความต้องการของหน่วยงานภายนอก หรือเป็นไปภายใต้กระแสหลักที่เป็นวิถีทางหรือการนำที่มีวาระซ่อนเร้นของรัฐบาลในช่วงเวลาต่าง ๆ ที่ขาดมิติของการสร้างความยั่งยืนในการพัฒนาบนฐานการมีอำนาจในการตัดสินใจของประชาชนและชุมชน ด้วยเหตุนี้การพัฒนาที่ผ่านมาส่วนใหญ่จึงขาดความเป็นองค์รวม ไม่มีความเชื่อมโยง ไม่สามารถก่อให้เกิดผลลัพธ์และผลกระทบเชิงบวกในระยะยาว แต่กลับพบว่า มีลักษณะที่ได้รับการพัฒนาเป็นบางส่วน บางด้าน บางเรื่อง บางมิติ บางกลุ่มคน ในขณะที่อีกหลาย ๆ ส่วน หลาย ๆ ด้าน หลาย ๆ กลุ่ม หลาย ๆ มิติยังไม่ได้รับการให้คุณค่าและความสำคัญเท่าที่ควร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาด้านที่เป็นภายใน หรือด้านลึกของมนุษย์และสังคม

นอกจากนี้ ยังสามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจนด้วยว่า หน่วยงานภาครัฐและ/หรือรัฐบาลยังคงมองชุมชน และ/หรือชีวิตของประชาชน-ชุมชนแบบแยกส่วน ผิวเผิน ฟู่แฟบ และยังไม่ต้องการยกสถานะของชุมชน หรือให้คุณค่ากับชุมชนในฐานะที่เป็นฐานและกลไกการพัฒนาอย่างแท้จริง แต่ยังคงเป็นเพียงแหล่งรองรับนโยบายการพัฒนาที่มีความผันแปร หรือผันผวนไป

ด้วยสภาวะ เงื่อนไข และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพของชุมชน ที่ถูกทำให้ลดน้อยถอยลงในช่วงเวลาที่ผ่านมาดังกล่าวข้างต้น ยาแก้ที่ชะงัดที่สุดก็คงจะหนีไม่พ้นการทำความเข้าใจทั้งสาเหตุและอาการต่าง ๆ ของโรคที่รุมเร้าและถาโถมเข้ามาสู่ชุมชนร่วมกัน เหมือนกับการเข้าใจทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ และการแสวงหามรรควิธี และมองเห็นภาพที่ต้องการร่วมกัน บนฐานคติของ "ปัญญาปฏิบัติ" ดังเช่นที่เกิดขึ้นภายใต้การดำเนินงานของโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้

คำขอบคุณ : คุณูปการของพลังสามประสาน

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัย วิเคราะห์ และประเมินผลเกี่ยวกับระบบสวัสดิการชุมชน ของอำเภอเนินขาม และอำเภอหันคา จังหวัดชัยนาท ในเล่มนี้มีความสำคัญต่อทิศทางการทำงานเพื่อสนับสนุนการพัฒนาระบบสวัสดิการของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งอันที่จริงนั้นองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นมานี้ เป็นผลผลิตและผลงานร่วมกันของทุกฝ่าย ทั้งฝ่ายผู้ดำเนินการหรือผู้ปฏิบัติ ซึ่งก็คือ ชาวบ้าน-ชุมชน-ประชาชน ผู้เป็นเจ้าของประสบการณ์ และเป็นผู้ถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงที่ผ่านมาให้กับผู้วิจัย หรือนักวิชาการได้รับฟังอย่างค่อนข้างครบถ้วน ดังนั้น ถ้าปราศจากเสียซึ่งประสบการณ์ดังกล่าว เราก็คงไม่สามารถผลิตองค์ความรู้ที่อยู่ในเล่มนี้ออกมาได้

นอกจากนี้ เนื่องจากผลงานชิ้นนี้ เป็นความริเริ่มของทีมงานนักพัฒนา ของหน่วยงานภาครัฐ ที่ลงไปสัมผัสกับชุมชนแล้วได้มีโอกาสมองเห็นว่า ประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องนี้ของชุมชนที่อำเภอเนินขามและอำเภอหันคา จังหวัดชัยนาท มีความน่าสนใจในหลาย ๆ ด้าน จึงนำมาสู่การสนับสนุนให้เกิดการศึกษาวิจัย เพื่อผลิตผลงานชิ้นนี้ขึ้นมา ซึ่งถึงแม้ว่าในตอนแรกทางทีมงานนักพัฒนาหรือเจ้าหน้าที่ขององค์กรภาครัฐ จะยังไม่ค่อยมีความชัดเจนในความต้องการ ความประสงค์ หรือสิ่งที่อยากทราบมากนักก็ตาม แต่ในที่สุดก็นำไปสู่การเรียนรู้ร่วมกันกับนักวิชาการและชุมชนได้ จึงเป็นนิมิตหมายที่ดียิ่งของการทำงานร่วมกัน และการมองเห็นคุณค่าของกันและกัน

งานชิ้นนี้จึงเป็นผลผลิตและผลงานร่วมกันของทั้งฝ่ายชุมชน ฝ่ายนักวิชาการจากมหาวิทยาลัย และฝ่ายทีมงานนักพัฒนาสังคมและนักสังคมสงเคราะห์ ของสำนักงานสนับสนุนและส่งเสริมวิชาการ 2 (สสว.2) กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) จึงขอขอบคุณทีมงานทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้ง 3 ฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ท่านผู้อำนวยการ ของ สสว. 2 คุณธนาภรณ์ พรมสุวรรณ รวมทั้งคุณสมพงษ์ นุ้ยปรี นักพัฒนาสังคมชำนาญการ ผู้ริเริ่มให้มีการศึกษาวิจัย วิเคราะห์ รวบรวม ประมวลองค์ความรู้เกี่ยวกับระบบสวัสดิการชุมชนของจังหวัดชัยนาทในครั้งนี้ และทีมงานนักพัฒนาสังคมและนักสังคมสงเคราะห์ที่เกี่ยวข้องทุกท่าน

สำหรับทางฝ่ายชุมชน ผู้ศึกษาต้องขอขอบพระคุณผู้นำชุมชนทุกท่านโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ใหญ่สายชล พวงพิกุล ผู้ใหญ่สุรภี แซ่ลี้ ผู้ใหญ่มนัส ม่วงเกิด ผู้ใหญ่เทียนชัย หัตทินาท อดีตผู้ใหญ่ชัยอนันต์ สุวรรณสถิต คุณวิสูตร พึ่งพวก ผู้ใหญ่วันชัย ยี่สุ่น ผู้ใหญ่ชูชาติ แพเพชร กำนันบุญเลิศ กาฬภักดี คุณผกาพรรณ แตงโสภา คุณศิริวรรณ เจนการ ผู้อำนวยการมูลนิธิบูรณะชนบทฯ และ คุณสายรุ้ง ฤทธิ์ทัพ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลไพรนกยูง ทุกท่านได้ให้ความกรุณา เวลา และความร่วมมือเป็นอย่างดีแก่ทีมวิจัย ทั้งในการให้ข้อมูล และ

ขอขอบคุณทีมงานผู้ช่วยนักวิจัยทุกท่าน ไม่ว่าจะเป็น คุณดาว - ศิริอาภา อร่ามเรือง คุณปุ๊ก - จิตรานนท์ นนทเบญจวรรณ คุณวิว - วิวรรณ เอกรินทรากุล คุณจี้ -วีรญา เดชเฟื่อง และน้อง ๆ อีกหลายท่านที่ได้ช่วยกันทำงานอย่างเข้มแข็งบนฐานของความเข้าใจในนัยยะและความหมายของการเสริมสร้างพลังและศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นร่วมกัน รวมทั้งเจ้าหน้าที่ฝ่ายสนับสนุนของสถาบันฯ ที่ช่วยกรุณาเอื้ออำนวยความสะดวกทุกด้าน โดยเฉพาะด้านการบริหารจัดการงบประมาณ ซึ่งโครงการฯ ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจาก คุณตา – จารุวรรณ จารุภูมิ การจัดทำรูปเล่มรายงานโดย คุณณัฐชนันท์พร มีสุวรรณ และพนักงานขับรถที่มีน้ำอดน้ำทนสูงมาก คือ คุณฤทธิไกร คงสมบูรณ์ ที่มีอุตสาหะในการฝ่าฟันความมืดและความเหนื่อยล้าจากการทำงานดึก ๆ ดื่น ๆ

ท้ายที่สุด ขอขอบพระคุณ นสพ.ปกรณ์ สุวรรณประภา นักวิชาการอิสระ ที่มีดวงตาเห็นธรรม และได้ให้เกียรติและความกรุณาเข้ามาร่วมสร้างกระบวนการเรียนรู้ ช่วยทำให้เส้นทางการพัฒนาของชุมชนโดยชุมชน และเพื่อชุมชน มีความชัดเจนที่มุ่งสู่เป้าหมายสูงสุด แต่ก็ไม่ละเลยที่จะเหลือบมอง และพินิจพิจารณาเส้นทางหรือสองข้างทางที่เราก้าวเดินไปร่วมกัน การช่วยเอื้ออำนวยให้เกิดการทบทวนวิธีการทำงานที่ผ่านมาร่วมกันของชุมชน เป็นการชี้ทางสว่างให้กับชุมชน และทีมงานทุกฝ่าย ทุกคน รวมทั้งผู้ศึกษาวิจัยก็ได้รับการจุดประกายและอานิสงน์ในการทำงานที่มีคุณค่าและมีพลังสร้างสรรค์มากยิ่งขึ้นเช่นกัน จึงขอขอบพระคุณคุณหมอและผู้เกี่ยวข้องทุกท่านมา ณ ที่นี้เป็นอย่างสูง

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

(Executive Summary)

จากรายงานผลการศึกษา วิเคราะห์ ประเมิน

ระบบสวัสดิการชุมชนของอำเภอเนินขาม-หันคา จังหวัดชัยนาท

การศึกษา วิเคราะห์ ประเมินศักยภาพและข้อจำกัดของระบบสวัสดิการชุมชน และกลุ่ม-องค์กรประเภทต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของประชาชนและชุมชนในอำเภอเนินขามและอำเภอหันคา จังหวัดชัยนาท อย่างเป็นองค์รวม มีวัตถุประสงค์สำคัญดังนี้คือ

1. เพื่อ**ประเมินสถานภาพ**ของกองทุนประเภทต่าง ๆ ของชุมชนและเครือข่ายที่เป็นอยู่ทั้งด้านศักยภาพและข้อจำกัด หรือจุดอ่อน-จุดแข็งของระบบ กลไก และกระบวนการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด
2. เพื่อศึกษา**ปัจจัย-องค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง**กับความสำเร็จ และ**ปัญหา-อุปสรรค**ในการดำเนินงานของกลุ่ม-องค์กร และกองทุนสวัสดิการชุมชนและเครือข่าย
3. เพื่อ**ทำความเข้าใจบริบทต่าง ๆ** ที่เกี่ยวข้องในหลาย ๆ ระดับของแต่ละหมู่บ้าน แต่ละตำบล และแต่ละอำเภอ
4. เพื่อ**สร้างเวทีในการทบทวนและเรียนรู้ร่วมกัน**เกี่ยวกับระบบ กลไก และกระบวนการในการบริหารจัดการกลุ่ม-องค์กร กองทุนสวัสดิการชุมชนและเครือข่าย
5. เพื่อ**ร่วมกันแสวงหาแนวทาง**ในการยกระดับสมรรถนะของกลุ่ม-องค์กร กองทุนและเครือข่ายต่าง ๆ ที่มีอยู่
6. เพื่อ**ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการพัฒนา-ปรับปรุง** ระบบการพัฒนาของชุมชนโดยเฉพาะระบบการบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการชุมชนและเครือข่าย ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิผล หรือประสบผลสำเร็จในการตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของประชากรและชุมชน ได้มากยิ่งขึ้น

จากผลการศึกษา วิเคราะห์ และประเมินในครั้งนี้ พบประเด็นที่น่าสนใจหลายประการเกี่ยวกับการก่อเกิดและการทำหน้าที่ของกลุ่ม-องค์กร กองทุน กลไก ระบบ และเครือข่ายในระดับต่าง ๆ ทั้งในระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล และระดับอำเภอ

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง**กรณีตัวอย่างโดดเด่น**ของการร่วมมือกันอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติในระดับอำเภอ และ การบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการชุมชน และการพัฒนาอาชีพ/กลุ่มอาชีพในระดับหมู่บ้าน ที่เป็นศักยภาพและความสามารถ หรือเป็นทุนเดิมของชุมชนที่ก่อเกิดขึ้นมาบนพื้นฐานความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ที่มีการนำหรือภาวะผู้นำที่มีศักยภาพ และ

<u>สำหรับเครือข่ายระดับอำเภอ</u> ซึ่งเป็น**ทุนทางสังคมที่สำคัญของชุมชนในระดับกว้าง**นั้น พบว่า มีจุดกำเนิดบนพื้นฐานการทำงานร่วมกันในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หรือการรักษาผืนป่า ที่เรียกว่า *"ป่าเขาราวเทียนทอง"* ที่มีความสำคัญต่อวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ครอบคลุมพื้นที่ป่าทั้งหมดประมาณ 28,300 ไร่ ซึ่งในส่วนนี้เป็นพื้นที่ป่าชุมชนที่ชาวบ้าน-ชุมชนสามารถดูแลร่วมกันได้ประมาณ 993 ไร่ และมีประชากรในอำเภอเนินขาม และอำเภอหันคา จังหวัดชัยนาท และอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ได้รับประโยชน์ร่วมกันประมาณ 40,000-50,000 คน (นอกจากนี้ ก็ยังมีประชาชน ชาวบ้าน จากจังหวัดอื่น ๆ เข้ามาพึ่งพิงหรือหาของป่าในบางช่วงฤดูเป็นจำนวนมากอีกด้วย)

จากการอนุรักษ์ผืนป่า นำไปสู่การคิดค้นการจัดสวัสดิการประเภทต่าง ๆ เพื่อตอบสนองและให้คุณค่ากับคนทำงานที่มีจิตอาสา ซึ่งก็คือกลุ่มประชาชน-เยาวชนที่เป็นอาสาสมัครในการดูแลป่า และต่อมาได้ขยายสู่การจัดสวัสดิการให้กับประชากรกลุ่มอื่น ๆ ในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเกิดขึ้นหรือการยกระดับ-สถานะของกองทุน และ/หรือ กลุ่ม-องค์กรประเภทต่าง ๆ ที่มีอยู่จำนวนมาก และมีการทับซ้อนทั้งด้านวัตถุประสงค์ การบริหารจัดการและภารกิจต่าง ๆ ให้กลายเป็น**สถาบันการเงินของชุมชนบ้านเขาราวเทียนทอง** ที่สามารถผนวกกองทุนประเภทต่าง ๆ เข้ามาอยู่ภายใต้ร่มเดียวกัน โดยมีการจัดระบบใหม่ ทั้งด้านกำลังคน ความคิด แนวคิด และระบบการบริหารจัดการต่าง ๆ จนกลายเป็นกองทุนหรือสถาบันการเงินที่มีศักยภาพ และยังสามารถให้บริการหรือเกื้อกูลคนอื่น ๆ ในชุมชน-หมู่บ้าน-ตำบล-อำเภอที่อยู่ใกล้เคียงได้อีกจำนวนมากด้วย

สำหรับ**ปัจจัย-องค์ประกอบสำคัญ**ของการเกิดขึ้น การคงอยู่ การมีบทบาท-หน้าที่ และ/หรือ การแสดงความสามารถ-ศักยภาพในการตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการต่าง ๆ ของกลุ่ม-องค์กร-เครือข่ายเหล่านี้ พบว่า *ปัจจัยที่สำคัญยิ่ง ก็คือ การที่ชุมชนมีผลประโยชน์ร่วมกันในผืนป่า ที่เป็นเหมือนชีวิตและเลือดเนื้อของชุมชน เพราะเป็นทั้งแหล่งอาหารและรายได้ ทำให้ทุกฝ่ายทุกคนทุกหมู่บ้านให้ความสำคัญ เพราะถ้าไม่ให้ความสำคัญ ก็เท่ากับเป็นการทำลายชีวิตและเลือดเนื้อของตนเอง* สำหรับปัจจัย-องค์ประกอบที่สำคัญจากภายนอกชุมชน ก็คือ การสนับสนุนหนุนเสริมในด้านต่าง ๆ จากองค์กร-หน่วยงานประเภทต่าง ๆ ทั้งด้านเงินทุน วิชาการ กระบวนการ-

จากข้อเท็จจริงข้างต้น จึงอาจจะพอกล่าวสรุปได้ว่า **สิ่งใดก็ตามที่เป็นความต้องการ และ/หรือ เป็นความจำเป็นที่แท้จริงของชุมชน-ชาวบ้าน ก็จะนำไปสู่การดำเนินการร่วมกัน เพื่อก่อให้เกิดความสำเร็จ** และถ้าได้รับการหนุนเสริมที่ถูกต้องจากหน่วยงานภายนอกที่มีความเข้าใจ และมีความจริงใจในการพัฒนาเพื่อให้ชุมชนบรรลุสู่คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ ก็จะยิ่งทำให้เกิดพลังทวีคูณในการทำงานและการจัดการปัญหาต่าง ๆ ร่วมกัน จนเกิดผลลัพธ์/ผลสำเร็จ และผลกระทบเชิงบวกต่าง ๆ ตามมามากมาย

สำหรับปัญหา-อุปสรรคสำคัญของบางชุมชน-หมู่บ้าน หรือบางตำบลที่ยังไม่ค่อยประสบผลสำเร็จในการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องใดนั้น พบว่า *ปัจจัยด้านผู้นำ และ/หรือภาวะ-คุณภาพการนำของผู้นำมีความสำคัญในลำดับต้น ๆ หรือสำคัญที่สุด* เพราะถ้าผู้นำไม่ปฏิบัติหน้าที่แบบตรงไปตรงมา หรือขาดความโปร่งใส และ/หรือมีการทับซ้อนระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวและผลประโยชน์ของส่วนรวม ก็จะทำให้เกิดความเคลือบแคลงสงสัย และความไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน และไม่สามารถนำพาชุมชนให้ไปสู่ความร่วมมือกันในการพัฒนาด้านต่าง ๆ ร่วมกันได้

สำหรับปัญหา-อุปสรรคสำคัญที่เกิดขึ้นจากหน่วยงานภายนอกบางหน่วยงานที่เข้าไปสนับสนุนการทำงานของชุมชน พบว่า ยังขาดการให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมทางสังคมของชุมชน หรือ ยังไม่ให้ความสำคัญกับกระบวนการในการพัฒนามากเท่าที่ควร รวมทั้งยังมีการสื่อสารที่บิดเบี้ยว จึงทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา และบางปัญหายากที่จะแก้ไขเยียวยา หน่วยงานภายนอกจึงควรให้ความสำคัญกับ **"กระบวนการพัฒนา"** (development processes) และการทำงานทางความคิด-วิธีคิดทั้งกับตนเอง และกับชาวบ้าน/ชุมชน มากกว่าเพียงแค่การมุ่งเน้นไปที่ผลลัพธ์อย่างผลีผลาม เพราะการกระทำดังกล่าวได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความขัดแย้งให้เกิดขึ้นในชุมชนในเวลาต่อมา

ประเด็นที่สำคัญที่สุดสำหรับหน่วยงานภายนอก ก็คือ การที่องค์กร-หน่วยงานจากภายนอกที่จะเข้าไปสนับสนุน จำเป็นจะต้อง*มีความเข้าใจในนัยยะและความหมายของทุนทางสังคมและทุนประเภทอื่น ๆ ทั้งทุนทางปัญญา ทุนทางวัฒนธรรม ทุนมนุษย์ และทุนที่เป็นเงิน ที่มีอยู่เดิมของชุมชนได้อย่างแท้จริง* ก็จะช่วยทำให้เครือข่ายที่มีอยู่เดิมมีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น

ดังนั้น จึงเป็นความจำเป็นและสำคัญมากที่ผู้บริหารหรือหน่วยงานภายนอกที่จะเข้ามาสนับสนุนกระบวนการของชุมชน ควรจะต้องมองชุมชนอย่างมีความเข้าใจในความสัมพันธ์

สิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งยวดอีกประการหนึ่ง ก็คือ การให้อำนาจหรือตระหนักใน **"อำนาจเชิงบวกของชุมชน"** ที่สามารถร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจ ร่วมกันวางแผน ร่วมกันลงมือดำเนินการ ไปจนถึงร่วมรับประโยชน์ ตลอดจนถึงร่วมติดตามและประเมินผล ร่วมสร้างกระบวนการเรียนรู้ โดยมีหน่วยงานภายนอกแสดงบทบาทเป็นเพียงผู้กระตุ้น ผู้เอื้ออำนวยความสะดวก และผู้สนับสนุนการสร้างกระบวนการเรียนรู้ และการที่หน่วยงานภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยงานภาครัฐจะสามารถแสดงบทบาทดังกล่าวได้ ก็จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้ความเข้าใจและมีทัศนคติที่ถูกต้องในการแสดงบทบาทดังกล่าว ดังนั้น หน่วยงานภายนอกจึงควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากรของตนอย่างถูกทิศถูกทาง หรือเพิ่มสมรรถนะในการทำงานด้วยกระบวนทัศน์ วิธีคิด และกระบวนการ-วิธีการที่ถูกต้อง ถ้าหน่วยงานภายนอกกระทำเช่นนี้ได้ จะทำให้ชุมชนท้องถิ่นและสังคมไทยสามารถพัฒนาได้แบบก้าวกระโดด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องใดก็ตาม และจะกลายเป็นสังคมที่น่าอยู่มากกว่าที่เป็นอยู่ได้อย่างแน่นอน

สารบัญ

		หน้า
ส่วนที่ 1	**กรอบการศึกษา วิเคราะห์ และการประเมินระบบสวัสดิการชุมชน**	**1**
	1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	3
	1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา-วิเคราะห์-ประเมิน	5
	1.3 ประเด็นคำถามในการศึกษาวิจัยและขอบเขตเนื้อหา	5
	1.4 เครื่องมือที่ใช้และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	6
	1.5 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอผลการศึกษา	8
	1.6 การจัดเวทีคืนข้อมูลสู่ชุมชน การนำเสนอผลต่อผู้เกี่ยวข้อง และการเผยแพร่ผลการศึกษา	8
	1.7 กรอบแนวคิดในการวิจัยปฏิบัติการ	9
ส่วนที่ 2	**ผลการศึกษา วิเคราะห์ และประเมินระบบสวัสดิการชุมชน**	**11**
	2.1 บริบทสำคัญของพื้นที่	13
	2.2 กลุ่ม/องค์กรชุมชนประเภททั่วไป และองค์กรด้านการเงินของชุมชน จำแนกเป็นรายอำเภอและตำบล	19
	♦ อำเภอเนินขาม : บริบทที่เกี่ยวข้อง	19
	- ตำบลเนินขาม	20
	- ตำบลสุขเดือนห้า	23
	- ตำบลกะบกเตี้ย	28
	♦ อำเภอหันคา : บริบทที่เกี่ยวข้อง	30
	- ตำบลเด่นใหญ่	31
	- ตำบลไพรนกยูง	31
	2.3 ผลการวิเคราะห์จุดแข็ง-จุดอ่อน หรือศักยภาพ-ข้อจำกัดของกลุ่ม-องค์กรต่างๆ ในชุมชน	32
	2.4 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จ และไม่สำเร็จของระบบสวัสดิการชุมชน	47
	2.5 สรุปผลสำคัญและข้อเสนอแนะ	52
บรรณานุกรม		**57**
ภาคผนวก		**61**
	ภาคผนวก ก. ตารางการสัมภาษณ์-เก็บข้อมูลผู้ให้ข้อมูลหลัก	
	ภาคผนวก ข. รายชื่อผู้เข้าร่วมเวทีถอดบทเรียน เมื่อ 27-28 กรกฎาคม 2552	

ส่วนที่ 1

กรอบการศึกษาวิเคราะห์–การประเมิน ระบบสวัสดิการชุมชน

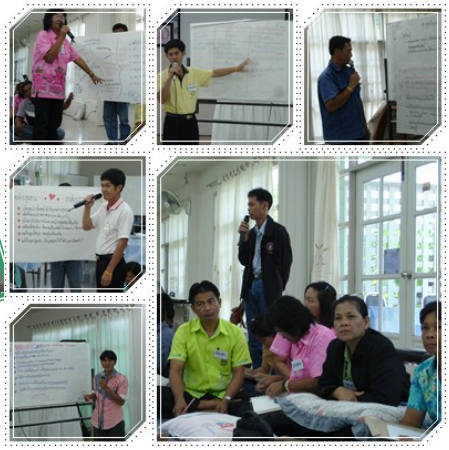

ส่วนที่ 1
กรอบการศึกษาวิเคราะห์–การประเมินระบบสวัสดิการชุมชน

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบัน ชุมชนทั้งในระดับตำบล และระดับอำเภอเป็น *"หน่วยทางสังคม"* ที่มีความสำคัญต่อการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตการปกครองนั้น ๆ เพราะ *"ตำบล" และ "อำเภอ"* เป็นหน่วยการปกครองที่มีขนาดที่ไม่เล็ก และไม่ใหญ่จนเกินไป หรืออาจกล่าวได้ว่าในแต่ละตำบลมีประชากรโดยเฉลี่ยประมาณ 5,000-7,000 คน และยังเป็นศูนย์รวมของทรัพยากรต่าง ๆ จากหลาย ๆ หน่วยงาน ทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนระดับตำบลที่มีองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และ/หรือ เทศบาลตำบล (ทบต.) ซึ่งเป็นหน่วยทางการปกครองระดับท้องถิ่นที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชน หรือสามารถดูแลทุกข์สุขของประชาชนในเขตความรับผิดชอบได้มากที่สุดในทุกด้าน ทั้งเศรษฐกิจ-อาชีพ-การทำมาหากิน การศึกษา การสาธารณสุข-สุขภาพอนามัย ความปลอดภัย ความมั่นคงในชีวิต-ทรัพย์สิน สิ่งแวดล้อม ฯลฯ ครอบคลุมประชากรทุกกลุ่ม ทุกเพศ ทุกวัย ทุกเชื้อชาติ-ชาติพันธ์ ทุกอาชีพ และทุกสถานะทางเศรษฐกิจ

การสนับสนุนการดำเนินงานในด้านใด ๆ ก็ตามของหน่วยงานต่าง ๆ ลงไปยังชุมชน ทั้งระดับหมู่บ้าน-ตำบลและระดับอำเภอ นับจากนี้ไปควรเป็นการสนับสนุนที่คำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละพื้นที่ และอยู่บนฐานของความเข้าใจในความสลับซับซ้อนที่เป็นอยู่ของพื้นที่นั้น ๆ เพราะยิ่งหน่วยงานต่าง ๆ เข้าใจสภาพความเป็นจริงทั้งทางประชากร เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การศึกษา การเมือง-การปกครอง สิ่งแวดล้อม ฯลฯ และการเชื่อมโยงกันในด้านต่าง ๆ ที่เป็นอยู่ในชุมชนมากเท่าใด ก็จะยิ่งทำให้สามารถอาศัยโครงข่าย หรือเครือข่ายความสัมพันธ์ประเภทต่าง ๆ และระบบ-กลไกที่เป็นอยู่ในการเชื่อมประสาน ขยายผลงาน หนุนช่วย และสร้างการมีส่วนร่วมของทั้งฝ่ายภาคประชาชนและฝ่ายการปกครอง และ/หรือฝ่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น/ฝ่ายนักพัฒนา และจะยิ่งทำให้การใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่อย่างจำกัด เกิดความคุ้มค่า ตรงกับปัญหาและความต้องการที่มีความแตกต่างหลากหลายของประชาชนได้มากที่สุด

สำหรับในด้านการบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการชุมชนก็เช่นกัน ที่พบว่าในช่วงที่ผ่านมา การสนับสนุนและส่งเสริมในการพัฒนาระบบการบริหารจัดการสวัสดิการชุมชนในพื้นที่นำร่อง 12 อำเภอทั่วประเทศ ที่ดำเนินการโดย สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการทั้ง 12 แห่ง ที่อยู่ในสังกัดของกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการนั้น ได้พยายามดำเนินการต่าง ๆ เพื่อตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของชุมชนตามทิศทางที่กล่าวมาข้างต้น มาเป็นระยะเวลาหนึ่ง และได้ทำให้เกิดกระบวนการขับเคลื่อนในการบริหารจัดการ เพื่อให้เกิดการดูแลซึ่งกันและกันภายใน

ในช่วงเวลาการทำงานที่ผ่านมา สำหรับสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 2 (สสว. 2) ซึ่งรับผิดชอบในการสนับสนุนการทำงานเพื่อพัฒนาระบบสวัสดิการของชุมชน ในเขตพื้นที่ภาคกลาง ได้สังเกตเห็นว่า การบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการชุมชนในระดับตำบล และเครือข่ายระดับอำเภอ ของอำเภอเนินขามและอำเภอหันคา จังหวัดชัยนาท (ซึ่งครอบคลุมเขตพื้นที่ทั้งหมด 5 ตำบลในสองอำเภอ โดยที่ 3 ตำบลอยู่ในอำเภอเนินขาม คือ ตำบลเนินขาม ตำบลกะบกเตี้ย ตำบลสุขเดือนห้า และ อีกสองตำบลอยู่ในอำเภอหันคา คือ ตำบลเด่นใหญ่ และตำบลไพรนกยูง) นั้น มีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนที่อยู่ในเขตพื้นที่นั้น ๆ เป็นอย่างมาก

อย่างไรก็ตาม ทั้งนี้ สสว. 2 ยังพบด้วยว่า การดำเนินงานของกองทุนสวัสดิการชุมชนในพื้นที่ดังกล่าว ยังมีความไม่ชัดเจนในหลาย ๆ เรื่อง (จากมุมมองของคนภายนอก) แต่ในขณะเดียวกันก็มีความน่าสนใจในแง่ของการประเมินจุดอ่อน-จุดแข็ง เพื่อสร้างความรู้ การเรียนรู้ และการนำไปสู่การยกระดับ หรือสร้างเสริม-พัฒนาสมรรถนะในด้านต่าง ๆ ให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป รวมทั้งการร่วมกันแสวงหาแนวทางในการพัฒนา ต่อยอด ขยายผลให้เกิดการทำงานอย่างมีประสิทธิผล หรือเกิดผลสำเร็จในด้านต่าง ๆ โดย *"ชุมชน"* สามารถเป็น *"ฐานของการขับเคลื่อน"* ได้อย่างแท้จริง หรือ ให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะสามารถทำให้เกิดขึ้นได้

นอกจากนี้ สสว. 2 ยังพิจารณาเห็นว่า ควรจะมีการทบทวนการทำงานในช่วงเวลาที่ผ่านมา ระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมดร่วมกันว่า การดำเนินงานของกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับตำบลและเครือข่ายระดับอำเภอนั้น ประสบผลสำเร็จมากน้อยแค่ไหน ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จมีอะไรบ้าง ปัญหา-อุปสรรคสำคัญ ๆ คืออะไร ความสอดคล้องเหมาะสมกับบริบทแต่ละแห่ง แต่ละพื้นที่ แต่ละกลุ่มประชากร มีหรือไม่ เป็นอย่างไร เครือข่ายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมีความเชื่อมโยง หรือยึดโยงกันได้อย่างไร และจะทำอะไร-อย่างไร ร่วมกันต่อไป เพื่อให้สามารถสร้างเสริมให้เกิดความต่อเนื่อง ยั่งยืน และกลายเป็นระบบ กลไก และกระบวนการที่สามารถตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการ หรือมีส่วนสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนได้อย่างยั่งยืนยาวนาน

ดังนั้น การศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อตอบคำถามต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น ร่วมกันระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ทั้งในระดับพื้นที่และในระดับนโยบาย โดยเฉพาะในระดับพื้นที่ที่เป็นฝ่ายปฏิบัติ หรือเป็นฝ่ายแปรนโยบายสู่การปฏิบัติที่เป็นจริง ที่มีผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย หลายระดับ หลายภาคส่วนนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่ง ทั้งนี้การได้รับการสนับสนุนในเชิงวิชาการและการสร้างกระบวนการเรียนรู้จากสถาบันการศึกษาที่มีความเชี่ยวชาญในการวิจัยเชิงปฏิบัติการ มีวิสัยทัศน์เกี่ยวกับศักยภาพของชุมชนท้องถิ่น มีฉันทะ มีความเป็นกลาง และสามารถเอื้ออำนวยให้เกิดการเรียนรู้ และการทำงานร่วมกันระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ในระดับพื้นที่ได้ จึงมีนัยสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

1.2.1 เพื่อ**ประเมิน<u>สถานภาพ</u>**ของกองทุนสวัสดิการชุมชน กลุ่ม-องค์กรและเครือข่ายที่เป็นอยู่ทั้งด้านศักยภาพและข้อจำกัด หรือจุดอ่อน-จุดแข็งของระบบ กลไก และกระบวนการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด

1.2.2 เพื่อศึกษา**<u>ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง</u>**กับความสำเร็จ และ**<u>ปัญหา-อุปสรรค</u>**ในการดำเนินงานของกองทุนสวัสดิการชุมชนและเครือข่ายในระดับต่าง ๆ

1.2.3 เพื่อ**<u>ทำความเข้าใจบริบทต่าง ๆ</u>** ที่เกี่ยวข้องในหลาย ๆ ระดับของแต่ละตำบลและแต่ละอำเภอ

1.2.4 เพื่อ**<u>สร้างเวทีในการทบทวนและเรียนรู้ร่วมกัน</u>**เกี่ยวกับระบบ กลไก และกระบวนการในการบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการชุมชนและเครือข่ายระดับอำเภอ

1.2.5 เพื่อ**<u>ร่วมกันแสวงหาแนวทาง</u>** ในการยกระดับสมรรถนะของกองทุนและเครือข่าย

1.2.6 เพื่อ**<u>ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการพัฒนา-ปรับปรุง</u>** ระบบสวัสดิการชุมชนและเครือข่าย ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประสิทธิผล หรือประสบผลสำเร็จในการตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของประชากรกลุ่มต่าง ๆ ได้มากยิ่งขึ้น

1.3 ประเด็นคำถามและขอบเขตเนื้อหาในการศึกษา–ประเมิน–วิเคราะห์–ปฏิบัติการ

1.3.1 ระบบสวัสดิการชุมชน/กองทุนชุมชน และเครือข่ายในระดับต่าง ๆ ที่เป็นอยู่ในอำเภอเนินขาม และอำเภอหันคา เป็นอย่างไร มีที่มาอย่างไร มีประเภทและรูปแบบต่าง ๆ อะไร-อย่างไรบ้าง ใครได้รับสิทธิประโยชน์

1.3.2 ศักยภาพและข้อจำกัด หรือจุดแข็ง-จุดอ่อนที่สำคัญ ๆ ของกองทุนฯ และ/หรือกลุ่ม-องค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องที่มีอยู่ (ทั้งด้านกำลังคน-บุคลากร ความรู้-ความสามารถ เงิน/ปริมาณเงิน การบริหารจัดการองค์กร-กลุ่ม รูปแบบการจัดสวัสดิการ ระดับความพึงพอใจของประชาชน/ผู้รับประโยชน์ นโยบายที่ชัดเจนและการจัดระบบรองรับของ อปท. ฯลฯ) และเครือข่าย คืออะไร/เป็นอย่างไร มีนัยยะและความหมายอย่างไร

1.3.3 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จ ไม่สำเร็จ และ/หรือปัญหา-อุปสรรคสำคัญ ๆ ของการดำเนินงาน และการบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการชุมชน และเครือข่ายในระดับต่าง ๆ คืออะไรบ้าง

1.3.4 บริบทที่แวดล้อม (Environmental Contexts) ที่สำคัญ ๆ ในระดับต่าง ๆ คืออะไร

1.3.5 ประชาชนในชุมชนและผู้เกี่ยวข้อง/ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียฝ่ายต่าง ๆ มีความคิดเห็นอย่างไรต่อระบบการบริหารจัดการสวัสดิการชุมชนที่เป็นอยู่ ความต้องการในการพัฒนา-ปรับปรุงบทบาท การมีส่วนร่วมในมิติต่าง ๆ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จในมุมมองของฝ่ายต่าง ๆ ความเป็นไปได้ในการขยายเครือข่าย และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความยั่งยืนในการบริหารจัดการกองทุนในความคิดเห็นของประชาชน ฯลฯ

1.3.6 แนวทาง/ข้อเสนอสำคัญ ๆ ในการพัฒนา-ปรับปรุง และยกระดับสมรรถนะ และ/หรือระบบ-กลไก-กระบวนการของกองทุน และเครือข่าย ควรเป็นอย่างไร ในมุมมองของผู้เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย ทุกระดับ (ทั้งฝ่ายประชาชน ชุมชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ)

1.4 เครื่องมือและวิธีการในการศึกษา/การเก็บรวบรวมข้อมูล และการปฏิบัติการ

1.4.1 **การศึกษา-เก็บรวบรวม<u>ข้อมูลเบื้องต้น</u>ของพื้นที่** ทั้งที่เป็นข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้าน-ชุมชน ตำบล อำเภอ และข้อมูลเกี่ยวกับกองทุนสวัสดิการชุมชนและเครือข่าย ใช้วิธีการศึกษา ทบทวน ประมวล และ/หรือ รวบรวมจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง (Documentary Review) และเสริมด้วยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant Interviews) ทั้งที่เป็นเจ้าหน้าที่ของสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 2 และผู้เกี่ยวข้องในระดับต่าง ๆ ในพื้นที่ศึกษา โดยสามารถสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่ ได้ทั้งหมดจำนวน 8 คน (ทั้งนี้บางส่วนอาจทับซ้อนกับผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้นำชุมชน เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลหลัก มักเป็นผู้ที่ทราบความเป็นไป-เป็นมาในด้านต่าง ๆ ของชุมชนอย่างละเอียด และส่วนใหญ่บุคคลเหล่านี้มักมีตำแหน่ง-หน้าที่เป็นผู้นำ หรือมีตำแหน่งทางการปกครองด้วย) ทั้งนี้ ได้ทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก ระหว่างวันที่ 29-30 มิถุนายน 2552 และ ในช่วงวันที่ 18-19 กรกฎาคม 2552 เช่นกัน

1.4.2 **การสัมภาษณ์ระดับลึก<u>ผู้มีบทบาทสำคัญ</u>ในระดับตำบล และระดับอำเภอ** ด้วยการใช้แนวคำถามในการสัมภาษณ์ระดับลึก (In-depth Interview Guidelines) โดยได้มีการปรับหัวข้อ และเนื้อหา และ/หรือ ประเด็นการสัมภาษณ์ให้มีความสอดคล้องกับบริบทเฉพาะของกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่ม อาทิเช่น ผู้นำระดับตำบล (สัมภาษณ์กำนันตำบลสุขเดือนห้า และกำนันตำบลไพรนกยูง) ผู้นำระดับอำเภอ (สัมภาษณ์พูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับนายอำเภอเนินขาม และสัมภาษณ์พูดคุยกับผู้บริหารของมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย) รวมทั้งสัมภาษณ์ผู้บริหาร-ผู้ที่ทำหน้าที่บริหารจัดการกองทุนโดยตรง

1.4.3 **การสังเกตการณ์ ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม** ในช่วงที่ทีมวิจัยลงไปปฏิบัติงานในพื้นที่ ไม่พบว่ามีกิจกรรมเกี่ยวกับการดำเนินงานของกองทุนสวัสดิการ หรือระบบสวัสดิการชุมชน หรือกลุ่ม-องค์กรอื่นใดในชุมชนโดยตรง แต่พบว่ามีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเป็นพื้นที่ ๆ มีศักยภาพในเชิงการเรียนรู้ การดูงาน การเชื่อมโยงกับกิจกรรมอื่น ๆ และ/หรือการมีบทบาทในการประสานเชื่อมโยงกับกิจกรรมของหน่วยงานราชการ โดยพบว่าชุมชนบ้านเขาราวเทียนทองกำลังร่วมมือกับทางอำเภอเนินขามในการเตรียมการเรื่องการสร้างศาลาที่ประทับเพื่อประกอบพิธีที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่า ทีมงาน/ทีมวิจัย จึงทำการสังเกตการณ์ และทำการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการเกี่ยวกับเรื่องนี้กับเจ้าหน้าที่-บุคลากรที่ลงมาติดต่อ หรือมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชน เพื่อให้เข้าใจถึงความเชื่อมโยง และเข้าใจถึงบทบาทของหน่วยงานรัฐในการทำงานร่วมกับชุมชนว่าเป็นบทบาทในลักษณะใด ประเภทใด เป็นบทบาทในเชิงการสนับสนุนการทำงานของชุมชน หรือเป็นบทบาทในเชิงการสั่งการ หรืออื่นใด ซึ่งจากการสังเกตและพูดคุยจะเห็นได้ว่าจากคำพูดล้อเล่นของผู้ให้ข้อมูล...*"ไม่อยากให้เบอร์มือถือกับทางนายอำเภอ เพราะกลัวเรียกใช้"* ซึ่งเป็นการพูดในลักษณะทีเล่นทีจริง แต่มีนัยยะและความหมายในเชิงความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมที่ชี้ให้เห็นว่า การประสานสัมพันธ์อย่างแนบแน่น หรือการเอื้อ-เกื้อกูลซึ่งกันและกันในกระบวนการทำงาน และ/หรือการเสริมศักยภาพซึ่งกันและกัน ระหว่างหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานของประชาชน-ชุมชนนั้นยังมีความไม่เท่าเทียม หรือยังไม่อยู่ในระนาบเดียวกัน ซึ่งประเด็นนี้ หรือข้อมูลตรงนี้มีความสำคัญในแง่ของการนำไปสู่การให้ข้อเสนอแนะในการปรับทิศทางการทำงานร่วมกัน เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ และผลสำเร็จได้มากยิ่งขึ้น

1.4.4 **การจัดทำแบบบันทึกภาคสนาม** (Field Notes) เพื่อให้สามารถบันทึกข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องได้อย่างครบถ้วน ถูกต้อง ไม่บิดเบี้ยว เชื่อถือได้ และได้มีการประมวลผลข้อมูลเป็นรายวันในระหว่างที่อยู่ในภาคสนาม ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม 3 ช่วงด้วยกัน คือ ช่วงที่ 1 วันที่ 29-30 มิถุนายน 2552 ช่วงที่ 2 วันที่ 18-19 กรกฎาคม 2552 และช่วงที่ 3 วันที่ 27-28 กรกฎาคม 2552 (ซึ่งเป็นช่วงที่มีการจัดประชุมถอดบทเรียนการทำงานของชุมชน) และได้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่เรียกว่า การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการและการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และ/หรือการเข้าไปมีส่วนร่วมในการประชุมพูดคุยในกลุ่มด้วย

1.4.5 **การสัมภาษณ์กลุ่มทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ** ในระดับต่าง ๆ (Group Interviews) และ/หรือ สัมภาษณ์กลุ่มผู้นำกลุ่ม-องค์กร-กองทุนต่าง ๆ รวมทั้งกลุ่มผู้รับประโยชน์จากกองทุน โดยสามารถสัมภาษณ์กลุ่มผู้นำชุมชน ได้จำนวน 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้นำชุมชนที่บ้านบุทางรถ และบ้านหนองหอย (หมู่บ้านละ 1 คน) และกลุ่มผู้นำชุมชนที่บ้านดอนกระพี้ ต.เด่นใหญ่ (จำนวน 2 คน) และสัมภาษณ์พูดคุยกับชาวบ้านในพื้นที่ตำบลกะบกเตี้ย (บ้านโศกลึก) ในลักษณะกลุ่มแบบบังเอิญได้อีกจำนวนหนึ่งกลุ่ม

1.4.6 **การจัดเวทีเพื่อคืนข้อมูลสู่ชุมชน** และ/หรือการนำเสนอผลการศึกษาให้กับชุมชนและผู้เกี่ยวข้องในทุกระดับ เพื่อเป็นการกระตุ้น สนับสนุน-ส่งเสริม สร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อให้เกิดการแสวงหา คิดค้น แนวทางในการพัฒนาและปรับปรุงการทำงานของ

1.5 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอผล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพทุกประเภท ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) สำหรับข้อมูลเชิงปริมาณ เป็นการวิเคราะห์และนำเสนอด้วยสถิติเชิงพรรณนา เช่น ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และการนำเสนอข้อมูลในรูปตารางไขว้ (cross-tabulation) เป็นต้น นอกจากนี้ ในส่วนของชุมชนเอง ยังได้รับโอกาสในการทำการวิเคราะห์ศักยภาพ-ข้อจำกัด หรือจุดแข็ง-จุดอ่อนของตนเอง และของกลุ่ม-องค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดในชุมชน (ไม่ได้วิเคราะห์เฉพาะกองทุนสวัสดิการชุมชนเท่านั้น) เพราะทุกอย่างทุกเรื่องในชุมชนมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน และล้วนเป็นบริบทชีวิตของชาวบ้านและชุมชนที่มีปฏิสัมพันธ์กันกับกองทุนสวัสดิการชุมชน และได้มีการผนวกผลการวิเคราะห์ดังกล่าวมาไว้ ณ ที่นี้ด้วย ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนทราบถึงสถานภาพของตนเอง-กลุ่ม-องค์กร-เครือข่าย และยังช่วยทำให้หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้ทราบมุมมองของชาวบ้านและชุมชน ทั้งนี้เพื่อลดช่องว่างในการทำงานร่วมกัน และเกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง และ/หรือสามารถเข้าถึงความคิด ความรู้สึก ความเข้าใจ ความต้องการต่าง ๆ ที่เป็นมุมมองของชุมชน-ประชาชนเอง <u>ซึ่งถ้าทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องสามารถเข้าใจกันได้มากเท่าใด ก็จะยิ่งทำให้เกิด**พลังทวีคูณ**ในการทำงานร่วมกัน</u> และนำไปสู่ผลสำเร็จร่วมกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้มากยิ่งขึ้นเท่านั้น

1.6 การคืนข้อมูลสู่ชุมชน/การนำเสนอผล–การเผยแพร่ผลการศึกษา

สำหรับ**การนำเสนอผลการศึกษาให้กับชุมชน และการจัดระดมความคิดเห็นของชุมชน** และหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงในพื้นที่นั้น ได้มีการจัดเวทีถอดบทเรียนการทำงานและการวิเคราะห์จุดอ่อน-จุดแข็งของกลุ่ม-องค์กรต่าง ๆ ในชุมชน ซึ่งเป็นการจัดประชุมในพื้นที่ไปแล้ว 1 ครั้ง เมื่อ 27-28 กรกฎาคม 2552 ที่ผ่านมา ณ จังหวัดสุพรรณบุรี โดยได้เชิญผู้เกี่ยวข้องฝ่ายต่าง ๆ ทั้งที่เป็นผู้ใหญ่บ้าน กำนัน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ฯลฯ และผู้เกี่ยวข้องที่มีบทบาทต่าง ๆ อยู่ในกองทุน และ/หรือ ในกลุ่ม-องค์กรประเภทต่าง ๆ อาทิเช่น การเป็นประธานกลุ่ม-กองทุน เหรัญญิก กรรมการหมู่บ้าน กรรมการกองทุนประเภทต่าง ๆ สมาชิก ฯลฯ ซึ่งมีผู้เข้าร่วมที่เป็นเพศหญิงจำนวน 10 คน และ เพศชายจำนวน 20 คน รวมเป็น 30 คน (โปรดดูรายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมในภาคผนวก ข.)

นอกจากนี้ ทางทีมวิจัยยังได้กำหนดจัดประชุมเพื่อนำเสนอผลการศึกษา และ/หรือการคืนข้อมูล-ผลการวิจัย-การประเมินและความรู้ฉบับสมบูรณ์ให้กับชุมชนอีกครั้งหนึ่งเมื่อชุมชนพร้อม ประมาณเดือนพฤศจิกายน 2552

สำหรับ**การนำเสนอผลการศึกษาให้กับ สสว. 2** และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในระดับนโยบายนั้น ทาง สสว. 2 เป็นฝ่ายจัดเสริมอีกทางหนึ่ง และจะนำเสนอผลการศึกษาและผลลัพธ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการเปิดเวทีชุมชน มานำเสนอ ณ เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของ สสว. ทั้ง 12 แห่ง ที่กำหนดไว้ในปี 2553 อีกด้วย

1.7 กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ

การดำเนินงานของกองทุนสวัสดิการชุมชนและเครือข่าย จะเกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิผล หรือผลสำเร็จต่าง ๆ ตามต้องการ หรือ เป็นไปตามความคาดหวัง/ความต้องการ และ/หรือ จะสามารถทำให้ประชาชนผู้ได้รับประโยชน์มีความพึงพอใจได้มากน้อยแค่ไหนนั้น ขึ้นอยู่กับ หรือมีความเกี่ยวข้องกับปัจจัยและเงื่อนไขต่าง ๆ ในหลาย ๆ ระดับ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ระดับครอบครัว-ครัวเรือน ระดับกลุ่ม-องค์กร ระดับหน่วยงาน ระดับชุมชน-พื้นที่ ไปจนถึงระดับเครือข่าย และเกี่ยวข้องกับทั้งฝ่ายผู้รับประโยชน์ หรือผู้รับบริการ และฝ่ายผู้ให้บริการ-ผู้รับผิดชอบในการจัดระบบบริการ ซึ่งปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างสลับซับซ้อน

ดังนั้น การทำความเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัย-เงื่อนไขต่าง ๆ ดังกล่าวอย่างละเอียด รอบคอบ รอบด้าน เป็นจริง เป็นระบบ ไม่เกิดภาพลวง จึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้ การเปิดโอกาสให้ชุมชนและประชาชนได้มี *"เวลาและเวที"* ในการทบทวนความเป็นมา และความเป็นไปของการดำเนินงานของกองทุนสวัสดิการชุมชนและเครือข่ายที่กำลังขยายตัวออกไปร่วมกัน ก็มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน

ทีมผู้วิจัย หรือทีมสนับสนุนการเรียนรู้ เชื่อว่า ถ้ามีการศึกษา-วิเคราะห์ปัจจัย องค์ประกอบและเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างถูกต้อง รอบด้าน และเป็นระบบ จะทำให้เกิดองค์ความรู้ที่เป็นจริง และจะช่วยทำให้ชุมชนมองเห็นภาพความเป็นมา-เป็นไปร่วมกัน ผนวกกับการเสริมแรงจากฝ่ายต่าง ๆ ด้วยการจัดเวทีแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีสถาบันการศึกษาที่มีความชำนาญการในเรื่องการวิจัยและการสร้างการเรียนรู้เพื่อเสริมศักยภาพชุมชนเข้ามาสนับสนุนกระบวนการ จะทำให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้บนพื้นฐานของการทำงาน (action learning) และจะนำไปสู่การพัฒนาระบบ กลไก และกระบวนการที่มีความสอดคล้องกับความเป็นจริงต่าง ๆ และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนและประชาชน และผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทุกสถานะได้อย่างยั่งยืนต่อไป

โดยสามารถแสดงเป็นรูปแผนภาพของการทำงานของปัจจัย-องค์ประกอบในระดับต่าง ๆ และบทบาทของฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และเป้าหมายสูงสุดที่ทุกฝ่ายต้องการร่วมกัน ได้ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพ

กรอบแนวคิดในการทำงานของโครงการ

5. เป้าหมายสูงสุดที่ต้องการบรรลุร่วมกัน

- ในระยะยาว การบริหารจัดการกองทุนดีขึ้น มีประสิทธิภาพ-ประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น
- ประชาชนพึงพอใจ -ได้รับสิทธิประโยชน์อย่างทั่วถึง-เป็นธรรมมากยิ่งขึ้น
- กองทุนสามารถตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของประชาชน-ชุมชนได้อย่างยั่งยืน-ยาวนาน

4. จัดเวทีคืนข้อมูลให้ชุมชน/รวมพลังชุมชน

- นำเสนอผลต่อที่ประชุม
- ทบทวนสิ่งที่เกิดขึ้นร่วมกัน
- แสวงหาแนวทางในการปรับปรุงให้ดีขึ้นร่วมกัน/กำหนดกฎ-ระเบียบต่าง ๆ ใหม่ ฯลฯ

3. องค์ความรู้ที่เกิดขึ้น/ที่ได้รับเป็นระบบ-ถูกต้อง-เชื่อถือได้

ผลการศึกษา-ผลการวิเคราะห์สภาพที่เป็นอยู่ของกองทุนฯ และชุมชน
ทั้งระดับตำบลและระดับอำเภอ

2. ศึกษาปัจจัย/เงื่อนไข/องค์ประกอบ ระดับต่าง ๆ ทั้ง

- ฝ่ายผู้รับประโยชน์ หรือผู้รับบริการ
- ฝ่ายผู้ให้บริการ-ผู้รับผิดชอบในการจัดระบบบริการ/ระบบบริการที่เป็นอยู่

- ระดับปัจเจกบุคคล
- ระดับครอบครัว-ครัวเรือน
- ระดับกลุ่ม-องค์กร
- ระดับหน่วยงาน
- ระดับชุมชน-พื้นที่
- ระดับเครือข่าย

1. ศึกษา-ทำความเข้าใจ ศักยภาพ และข้อจำกัดของกองทุน-ชุมชน

พร้อมวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ของปัจจัย-องค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพ
และข้อจำกัดของกองทุนและชุมชนในหลาย ๆ ระดับ

ส่วนที่ 2

ผลการศึกษาวิเคราะห์และการประเมิน

ส่วนที่ 2
ผลการศึกษาวิเคราะห์และการประเมิน

2.1 บริบทสำคัญของพื้นที่

พื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้ ครอบคลุม 2 อำเภอ คือ อำเภอเนินขาม และอำเภอหันคา ซึ่งประกอบไปด้วยชุมชนระดับตำบลจำนวน 5 ตำบล ดังนี้คือ อำเภอเนินขาม มี 3 ตำบล คือ ตำบลเนินขาม ตำบลสุขเดือนห้า และตำบลกะบกเตี้ย และอำเภอหันคา มี 2 ตำบล คือ ตำบลเด่นใหญ่ และตำบลไพรนกยูง ทั้งนี้เนื่องจากทั้งตัวบุคคลและพื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นพื้นที่ ๆ ได้รับมอบหมายหรือส่งทอดข้อมูลมาจากสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ (สสว.2) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติจริง ผู้วิจัยได้พยายามที่จะศึกษา โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้เกี่ยวข้องทั้งในระดับและประเภทต่าง ๆ ให้มากที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้ หรือนอกเหนือจากกลุ่มบุคคลที่ได้รับการระบุหรือการมอบหมายขั้นต้นจาก สสว. 2 หรืออันที่จริง อาจกล่าวได้ว่า ผู้วิจัยคำนึงถึงความสำคัญของความครบถ้วน ความครอบคลุม และความถูกต้องของข้อมูลทุกประเภทและทุกระดับ ที่มีนัยสำคัญต่อการทำความเข้าใจความเป็นจริงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ที่ดำรงอยู่ อย่างไม่มีการลดทอน หรือไม่ได้จำกัดขอบเขตของความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากทราบดีว่า การแบ่งออกเป็นหมู่บ้านและตำบลต่าง ๆ นั้น ส่วนใหญ่เป็นการแบ่งขนาดการปกครอง โดยใช้ขนาดของประชากร และขนาดของชุมชน-หมู่บ้านที่มีความเชื่อมโยงกับกฎ-ระเบียบของหน่วยงานราชการ หรือของกระทรวงมหาดไทยเป็นตัวแบ่ง หรือเป็นเกณฑ์ในการขีดเส้นแบ่งในทางพื้นที่-ภูมิศาสตร์และการปกครองเท่านั้น แต่ในทางสังคมนั้นพบว่า ไม่สามารถขีดเส้นแบ่งความสัมพันธ์ของประชาชนและชุมชนที่มีความสัมพันธ์กันมาเป็นเวลานาน และเป็นความสัมพันธ์แบบไร้ขอบเขตหรือเขตแดนได้

ด้วยเหตุผลและการตระหนักรู้ดังกล่าว เราจึงไม่สามารถแบ่งแยกความสัมพันธ์ของคนที่อาศัยอยู่ในชุมชน ที่มีการประสานเชื่อมโยงกัน พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ติดต่อไปมาหาสู่กัน และ/หรือมีความสัมพันธ์กันด้วยรูปแบบต่าง ๆ การไม่แบ่งแยก หรือการมองทุกอย่างอย่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยง และมีความเป็นองค์รวม จึงช่วยทำให้เราสามารถเข้าถึงและเข้าใจความเป็นจริงต่าง ๆ ได้มากขึ้น หรือ อย่างน้อยก็ไม่ทำให้ภาพความเป็นจริงของชุมชนที่ศึกษาผิดเพี้ยน หรือบิดเบี้ยวไป อันเป็นผลมาจากการเข้าไปของคนนอกที่อาจมีอคติส่วนตน และยังมีความรู้ความเข้าใจความเป็นไปในชุมชนไม่มากนัก หรืออาจจะไม่มากและไม่ลึกซึ้งเท่ากับคนที่อยู่ในชุมชนเอง การเข้าถึงความจริงที่เป็นอยู่จริง ในชุมชนให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้ (โดยไม่มีการซ้อนทับด้วยความคิดความรู้สึกส่วนตนของคนนอก) จึงเป็นความสำคัญอย่างยิ่ง

เพราะจะทำให้สามารถทำความเข้าใจทั้งศักยภาพและข้อจำกัดที่เกี่ยวข้องในหลาย ๆ ระดับ ทั้งระดับปัจเจกบุคคล ระดับครอบครัว-ครัวเรือน ระดับชุมชน-หมู่บ้าน ไปจนถึงระดับตำบล และระดับอำเภอ ได้อย่างครอบคลุม ชัดเจน เชื่อมโยง เป็นองค์รวม และถูกต้องมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม สำหรับในส่วนเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานภายนอกที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับชุมชนนั้น ต้องขอยอมรับว่า ยังไม่สามารถศึกษาได้อย่างครอบคลุม เนื่องจากมีเวลาจำกัด

นอกจากนี้ ด้วยวิธีการศึกษาและมุมมองดังกล่าวข้างต้น ยังทำให้เราไม่ได้มองปัจจุบันแยกออกจากอดีต แต่ได้พยายามเจาะลึกภาพในอดีต เพื่อทำความเข้าใจปัจจุบัน และอาจจะยังสามารถคาดการณ์ต่อไปในอนาคตได้ในอีกระดับหนึ่งอีกด้วย

จากการศึกษาด้วยมุมมองดังกล่าว ทำให้เราค้นพบว่า ***บริบททางประวัติศาสตร์ของชุมชน มีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจความเป็นมาของการรวมกลุ่มกันในการพัฒนาชุมชน*** โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเกิดขึ้น และการขยายตัวของสถาบันการเงินชุมชนที่ชื่อว่า *"สถาบันการเงินชุมชนบ้านเขาราวเทียนทอง"* นั้น มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับความพยายามในการร่วมกันรักษาผืนป่าที่มีคุณค่า หรือมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ทั้งที่อยู่ในอำเภอเนินขามและในอำเภอหันคา หรืออาจจะกล่าวได้ว่า *จุดก่อเกิดของความสัมพันธ์ที่สำคัญยิ่งในระดับชุมชนอีกประการหนึ่ง ก็คือ การมีผลประโยชน์ร่วมกันในผืนป่าที่ดูเหมือนจะเป็นชีวิตและเลือดเนื้อของชาวชุมชน หรือประชาชนในพื้นที่นี้ทุกคนก็ว่าได้*

ด้วยผลประโยชน์ร่วมกันดังกล่าว จึงทำให้เป็นบ่อเกิดของ *"ทุนทางสังคม"* ที่สำคัญในเวลาต่อมา หรือเราอาจจะสามารถกล่าวได้ด้วยว่า ทุนทางสังคม หรือเครือข่ายทางสังคมระดับตำบล ได้ก่อเกิดขึ้นบนฐานของทุนด้านทรัพยากร-สิ่งแวดล้อมที่เรียกว่า ***"ป่าเขาราวเทียนทอง"*** ซึ่งมีพื้นที่อยู่ทั้งหมด 28,300 ไร่ (แต่ที่ชุมชนสามารถร่วมกันดูแลได้ค่อนข้างดี เพราะเป็นพื้นที่ป่าติดชุมชน หรือที่เรียกว่า ป่าชุมชนนั้น มีประมาณ 993 ไร่) ซึ่งเป็นทรัพยากรที่กำลังทรุดโทรมด้วยน้ำมือมนุษย์ และก็จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัย "กลไกและ/หรือน้ำมือของมนุษย์" ในการปกปักรักษาคุณค่าต่าง ๆ ไว้ให้นานเท่านานด้วยเช่นกัน จนนำไปสู่การจัดตั้งกลุ่ม-องค์กรในการดูแลรักษาป่าร่วมกัน

สำหรับป่าเขาราวเทียนทองนี้ ถือว่า เป็นทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันของชุมชน ที่มีขนาดใหญ่ เพราะมีอาณาเขตติดต่อกับชุมชนต่าง ๆ จำนวนหลายชุมชนด้วยกัน หรือ ถ้ามองในอีกด้านหนึ่ง ก็อาจกล่าวได้ด้วยว่า มันหมายถึงการบ่งบอกถึงอาณาเขตของความสัมพันธ์ทางสังคมที่เชื่อมโยงกับอาณาเขตในทางภูมิศาสตร์ หรือเป็นการบ่งบอกถึงลักษณะทางภูมิ-ชีวภาพ-ธรรมชาติ-สังคม ที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออกก็คงไม่ผิดนัก โดยมรดกทางธรรมชาติของชุมชนนี้ครอบคลุมอาณาเขต/อาณาบริเวณ ดังนี้คือ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	หมู่ 3	ต.ไพรนกยูง อ.หันคา
ทิศใต้	ติดต่อกับ	หมู่10	ต.เด่นใหญ่ อ.หันคา
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	หมู่10	ต.เด่นใหญ่ อ.หันคา
		หมู่12	ต.เนินขาม อ.เนินขาม
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	หมู่ 4	ต.กะบกเตี้ย อ.เนินขาม
		หมู่10	ต.เนินขาม อ.เนินขาม
		หมู่13	ต.เนินขาม อ.เนินขาม

จากทุนทางด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ หรือการมีพื้นที่ ๆ เป็นทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีความสำคัญทั้งต่อระบบนิเวศน์ชุมชน และต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนในพื้นที่-ชุมชน ประกอบกับเริ่มมีปัญหาเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ป่ามากเกินไป (over utilization) แต่ขาดการดูแล ฟื้นฟู รักษา ทำให้ป่าเริ่มมีสภาพเสื่อมโทรม โดยเฉพาะการตัดไม้ในป่าเพื่อเผาถ่านขาย และเกิดไฟป่าเป็นประจำจนป่าเสื่อมโทรมลงไปอย่างค่อนข้างรวดเร็ว

ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ (อาทิเช่น กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม) องค์กรพัฒนาเอกชน (อาทิเช่น มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย (บชท.), กองทุนเพื่อสังคม (Social Investment Fund – SIF), ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งเอเซียแปซิฟิก (RECOFTC), มูลนิธิพลังนิเวศและชุมชน เป็นต้น) หรือภาคธุรกิจเอกชน-รัฐวิสาหกิจ (อาทิเช่น ปตท.เป็นต้น) รวมทั้งองค์กรระดับนานาชาติ ดังเช่น โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ฯลฯ ได้ให้ความสนใจ และเล็งเห็นถึงความสำคัญในการรักษา ฟื้นฟู และดูแลเขตพื้นที่นี้ และต่อมาได้นำเงินทุน และ/หรือทรัพยากรประเภทต่าง ๆ เข้ามาหนุนเสริม เพื่อให้ชุมชนได้เริ่มกระบวนการในการรักษาฟื้นฟูดูแลป่า จนในที่สุด ***"ป่าเขาราวเทียนทอง"*** ก็ได้กลายมาเป็น หรือได้รับการยกระดับสถานภาพให้เป็น ***"เครือข่ายป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง"*** อย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2545 (จากเอกสาร ป่าชุมชนบ้านเขาราวเทียนทอง จัดทำโดยศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งเอเซียแปซิฟิก, มิถุนายน, 2550 หน้า 4) โดยในช่วงแรกมีชาวบ้าน และชุมชนต่าง ๆ ที่ได้รับประโยชน์จากผืนป่าแห่งนี้ เข้ามาร่วมเพียงแค่จำนวน 10 หมู่บ้าน และต่อมาในปี 2546 ก็ได้มีการจัดเก็บข้อมูล เพื่อจัดทำแผนการจัดการป่า โดยการสนับสนุนกระบวนการของศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ฯ ทำให้สามารถจัดกิจกรรมในระดับเครือข่ายได้มากขึ้น อาทิเช่น การจัดประชุมสัญจร การจัดสัมมนาใหญ่ ฯลฯ และต่อมา ในปี พ.ศ. 2547 ได้มีการจัดผ้าป่าเพื่อระดมทุนให้กับเครือข่าย และยังได้รับทุนจาก UNDP ทำให้สามารถขยายเครือข่าย ครอบคลุมหมู่บ้าน ชุมชน ตำบล หรือ อาณาบริเวณรอบผืนป่าเขาราวเทียนทองทั้ง 14 หมู่บ้าน (กระจายอยู่ในพื้นที่ 4 ตำบล 2 อำเภอ) และทำให้เครือข่ายสามารถจัดการผืนป่าได้อย่างเป็นระบบ มีคณะกรรมการเครือข่ายและที่ปรึกษา ซึ่งมีองค์ประกอบที่หลากหลายทั้ง

ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. กำนัน ครูและพระสงฆ์ในพื้นที่ ฯลฯ ทำให้เครือข่ายมีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น จนได้รับการยอมรับทั้งในและต่างประเทศ

จาก "ป่าเขาราวเทียนทอง" เมื่อได้รับการหนุนเสริมจากทุกภาคส่วน จนนำไปสู่การเกิดขึ้นของ ***"เครือข่ายป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง"*** ที่ประกอบไปด้วยกลุ่มคนจากอำเภอหันคา อำเภอเนินขาม และอำเภอบ้านไร่ จ.อุทัยธานี ที่ต่างก็เข้ามาใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าพร้อม ๆ ไปกับการฟื้นฟู ดูแล ป้องกัน และรักษาป่า จนในที่สุดกลุ่มคนต่าง ๆ เหล่านี้ที่ได้รับประโยชน์จากการหนุนเสริม ได้เรียนรู้วิธีคิด วิธีการทำงานแบบมีส่วนร่วมจากหน่วยงานต่าง ๆ และยังได้เรียนรู้ในการแลกเปลี่ยนแบ่งปันประสบการณ์ผิด-ถูก การแลกเปลี่ยนมุมมองกับคน-องค์กรอื่น ๆ ตลอดจนถึงการสร้างความเข้าใจ การสร้างรูปธรรมการจัดการให้เกิดขึ้นในชุมชน การดำเนินการภายใต้ระเบียบและข้อตกลงที่กำหนดร่วมกัน จนทำให้คนในชุมชน มีวิธีคิด สามารถทำงานเชื่อมโยงกันได้ในระดับดี

เมื่อฐานคติ หรือ วิธีคิด และวิธีการมองสรรพสิ่งต่าง ๆ รอบตัวมีความชัดเจนในระดับหนึ่งแล้ว ทำให้นำไปสู่ความพยายามในการทำงานร่วมกันในด้านต่าง ๆ ประกอบกับได้รับการสนับสนุน หนุนเสริม และความร่วมมือจากหน่วยงานที่หลากหลายทั้งภาครัฐและภาคประชาสังคม (อาทิเช่น เครือข่ายลุ่มแม่น้ำท่าจีน ชมรมชาวชัยนาทและเพื่อน ฯลฯ) ทั้งหน่วยงานระดับจังหวัดและระดับอำเภอ โดยเฉพาะด้านการประชาสัมพันธ์ บุคลากร และการจัดเวทีต่าง ๆ ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ ทำให้ความสำเร็จเกิดขึ้นได้ และกลายเป็นความภาคภูมิใจร่วมกันของคนในจังหวัดชัยนาทอีกด้วย

สำหรับเหตุผลหรือปัจจัย-องค์ประกอบที่สำคัญยิ่งอีกประการหนึ่ง ที่ทำให้การทำงานร่วมกันในการรักษาผืนป่า ประสบผลสำเร็จนั้น พบว่า พื้นที่ป่าดังกล่าว มีความสำคัญต่อชุมชนในระดับสูงมาก <u>เพราะมันหมายถึงทั้งความมั่นคงด้านอาหาร และการเป็นแหล่งที่มาของรายได้ให้กับคนในชุมชน</u> หรือ จะเรียกว่าเป็นเสมือน *"แหล่งพึ่งพิงในการดำรงชีวิต จนกลายเป็นวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชนเลยก็ว่าได้"* ดังคำพูดของคนทำงานเครือข่ายป่าท่านหนึ่ง ที่สะท้อนให้เห็นถึงนัยสำคัญของผืนป่าที่มีต่อคนและชุมชน ดังนี้คือ

> *"ความมั่นคงทางอาหารที่พวกเราได้รับจากความอุดมสมบูรณ์ของป่า เช่น หน่อไม้ เห็ดโคน ผักหวาน ผักพื้นบ้านต่างๆ จนไม่เฉพาะเพียงแค่นำมากินเท่านั้น แต่ยังสามารถนำมาขายทำให้เกิดรายได้ตามมา เป็นความมั่นคงและยั่งยืนกว่าทุนที่เป็นเงินที่คนอื่นนำมาให้"*
>
> (เสียงสะท้อนจากแกนนำคนหนึ่ง ของเครือข่ายป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง)

นอกจากนี้ จากข้อมูลที่ได้รับมา (จากเอกสารข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้านหนองหอย) พบว่า เพียงแค่หมู่บ้านหนองหอย (หมู่ 3) ตำบลเด่นใหญ่ หมู่เดียวเท่านั้น มีประชาชนที่อาศัยผืนป่าในการดำรงชีวิตในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น การเก็บหน่อไม้ เห็ดโคน ผักหวาน น้ำผึ้ง ล่าสัตว์ป่า ฯลฯ จำนวน 47 ครัวเรือน จากทั้งหมด 62 ครัวเรือน

สำหรับภาพรวมของทั้ง 14 หมู่บ้านที่อยู่ในเครือข่ายฯ (จากเอกสารของศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนฯ) พบว่า ชาวบ้านจากทุกหมู่บ้าน หรือร้อยละ 100 เก็บหน่อไม้เพื่อบริโภค ส่วนเก็บเพื่อขายมีประมาณร้อยละ 52 สำหรับการเก็บเห็ดโคนมีประมาณร้อยละ 50 ฯลฯ ซึ่งพบว่า ชาวบ้านที่อาศัยผืนป่าในการดำรงชีวิต หรือหาของป่าขาย เพื่อเป็นแหล่งรายได้นั้น มักเป็นคนที่มีรายได้น้อย หรือรายได้ของครัวเรือนไม่เพียงพอ จึงทำให้ต้องพึ่งพาผืนป่า หรือจะว่าไปแล้วมีรายได้หลักจากการเก็บของป่ามาขาย ซึ่งจากการศึกษาของศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ฯ ในปี พ.ศ. 2547 (เอกสารอ้างแล้ว ของศูนย์ฯ หน้า 5) พบว่า ผลผลิตเห็ดโคนรวมกันทั้งหมดมีประมาณ 3,000-5,000 กิโลกรัมต่อปี ซึ่งคิดเป็นมูลค่ารวมประมาณ 600,000-1,000,000 บาท (เฉลี่ย กก.ละ 200 บาท)

นอกจากการเข้ามาสนับสนุน-หนุนเสริมในด้านต่าง ๆ เพื่อธำรงรักษาผืนป่า ที่เป็นชีวิตและเลือดเนื้อของคนในชุมชนตามที่นำเสนอข้างต้นแล้ว ชุมชนก็ยังได้รับการสนับสนุนในด้านอื่น ๆ ตามมาอีกหลายประการ อาทิเช่น การเข้ามาของกองทุนสวัสดิการตำบล ของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) และหน่วยงานอื่น ๆ อาทิเช่น กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) ฯลฯ ที่ล้วนมุ่งหวังให้คนในชุมชนมีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ด้วยการสนับสนุนการจัดสวัสดิการให้กับคนในชุมชน โดยเปิดโอกาสให้คนในชุมชนเป็นเจ้าของกองทุน และร่วมรับคุณประโยชน์ต่าง ๆ จากกองทุนร่วมกัน หรือจะเรียกว่า เป็นความพยายามในการแปรแนวคิด *"กองทุนของชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน"* ให้เกิดเป็นจริงในทางปฏิบัติ หรือสามารถสัมผัสได้ รู้สึกได้ และสามารถมองเห็นผลในเชิงประจักษ์ทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมได้นั่นเอง

การเข้ามาในลักษณะนี้ของหน่วยงานภายนอก จึงกลายเป็นเหมือนเงื่อนไข หรือเป็นการสร้าง *"เครื่องมือ"* และยังเป็นทุนตั้งต้นที่มีความสำคัญต่อชุมชนในการผลักดันให้เกิดการบริหารจัดการในด้านต่าง ๆ ขึ้นในระดับชุมชนท้องถิ่น ทั้งด้านการเงิน การพัฒนาอาชีพ การทำมาหากิน การจัดสวัสดิการประเภทต่าง ๆ ฯลฯ ทั้งนี้ก็เพื่อตอบสนองต่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และ/หรือ การมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของคนในชุมชนอย่างเป็นองค์รวม ยั่งยืน และเกิดการยึดโยง *"ความเป็นชุมชน"* เข้าด้วยกัน ทั้งนี้ เพื่อตอบสนองต่อทิศทางการบริหารจัดการของภาครัฐที่จำเป็นต้องคืนอำนาจการบริหารจัดการให้กับชุมชนท้องถิ่นในอีกด้านหนึ่งด้วย

อย่างไรก็ตาม การหลั่งไหลเข้ามาของกองทุน และ/หรือ แนวคิดการพัฒนาต่าง ๆ ของหน่วยงานภายนอก ด้วยจุดประสงค์ที่ดีนั้น ไม่จำเป็นว่าจะต้องทำให้เกิดผลลัพธ์ (outcomes) และ/หรือผลกระทบที่ดี-ผลกระทบเชิงบวก (positive impacts) หรือเป็นไปตามที่ต้องการทุกอย่างทุกด้านเสมอไป โดยเฉพาะถ้าหน่วยงานจากภายนอกยังไม่ค่อยเข้าใจความสลับซับซ้อนในมิติต่าง ๆ ของความเป็นมนุษย์ ความเป็นสังคม และความเป็นชุมชนอย่างเป็นองค์รวม รวมถึงการเข้าถึงความแตกต่างหลากหลายในด้านต่าง ๆ ทั้งความหลากหลายของบริบทชีวิต พฤติกรรม อาชีพ สถานะ/สถานภาพ/ชนชั้น วัย-อายุ เพศภาวะ วัฒนธรรม ความคิด ความต้องการ ความเชื่อ โลกทัศน์ มุมมอง ฯลฯ ที่ดำรงอยู่ในชุมชนแล้วละก็ จะยิ่งทำให้ประสบผลสำเร็จต่าง ๆ ได้ยาก หรืออาจจะได้ แต่ก็ไม่ค่อยเต็มที่นัก และ/หรืออาจจะไม่ยั่งยืนเท่าที่ควรจะเป็น

โดยเฉพาะการขาดการติดตามผลที่เกิดขึ้นที่มีความเชื่อมโยงกับบริบทของชุมชน โดยเน้นบทบาทของชุมชนอย่างแท้จริงนั้น จะทำให้การทำงานเป็นไปตามมุมมองของหน่วยงานภายนอกมากเกินไป โดยขาดการเรียนรู้ การวิเคราะห์ติดตามผลที่เกิดขึ้นจริง หรือขาดโอกาส-ช่องทางที่จะทราบว่า สิ่งที่ไม่เกิดขึ้นหรือไม่เป็นไปตามที่วางแผนหรือตามที่คาดการณ์ไว้นั้นเป็นเพราะอะไร? อย่างไร? และทำไมจึงเป็นเช่นนั้น เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ การประเมิน ศึกษา วิเคราะห์สถานภาพของกองทุนและกลุ่ม-องค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ที่มีอยู่ และ/หรือ ที่เป็นอยู่ในชุมชน จึงเป็นความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะทุกระบบ กลไกล้วนมีความสำคัญ มีบทบาท และมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันในการที่จะทำให้ชุมชนอยู่ดีมีสุขได้อย่างแท้จริง

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การทำความเข้าใจทั้งศักยภาพและข้อจำกัด หรือ จุดอ่อน-จุดแข็งของกองทุน รวมทั้ง กลุ่ม-องค์กรต่าง ๆ และกลไกต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง/ที่เป็นอยู่ อย่างมีความเชื่อมโยง และมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องซึ่งกันและกันอย่างสลับซับซ้อน รวมถึงการทำความเข้าใจปัจจัย-องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จ ความไม่สำเร็จ ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ในหลาย ๆ ระดับ ก็มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน

นอกจากนี้ ทีมวิจัยเชิงปฏิบัติการ ยังมองด้วยว่า การเปิดโอกาสและสนับสนุนให้ชุมชนทำการวิเคราะห์จุดอ่อน-จุดแข็งของกลุ่ม-องค์กร และกลไกต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในระดับต่าง ๆ ในชุมชนของตนด้วยตนเอง แต่มีความเชื่อมโยงกับชุมชน-หมู่บ้าน ตำบล และอำเภออื่น ๆ ไปจนถึงระดับจังหวัด รวมตลอดถึงการได้รับโอกาสในการศึกษา แลกเปลี่ยน รับฟัง เรียนรู้จากตัวอย่างที่ดี ๆ ที่มีอยู่ในละแวกใกล้เคียงกันนั้น จะช่วยทำให้ชุมชนทั้งหมด มองเห็นภาพรวมร่วมกันบนพื้นฐานของจิตสำนึกร่วมของชุมชน ซึ่งจะกลายเป็นรากฐานที่แข็งแกร่งของการทำงานร่วมกันในเรื่องที่มีความอ่อนไหว และมีความสลับซับซ้อน แต่กลับมองเห็นพลังที่มีอยู่ และบางหมู่บ้าน-

บางชุมชนที่เพิ่งเริ่มก่อตัวในการจัดระบบสวัสดิการของชุมชน ก็จะได้รับแรงบันดาลใจจากการเข้าร่วมเรียนรู้สิ่งดี ๆ จากชุมชนใกล้เคียง การศึกษาครั้งนี้และทีมวิจัยจึงได้จัดให้มีการประชุมถอดบทเรียน ให้กับผู้เกี่ยวข้องในระดับต่าง ๆ เพื่อทบทวนวิธีคิด วิธีการทำงาน และนำไปสู่การเพิ่มพลัง-ศักยภาพในการบริหารจัดการ และการก้าวเดินไปข้างหน้าได้อย่างถูกทิศถูกทางมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ณ ที่ประชุมดังกล่าว ยังได้เอื้ออำนวยความสะดวกให้ชุมชนทำการทบทวนและประมวลภาพของกลุ่ม-องค์กร-ระบบและกลไกต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน รวมทั้งการวิเคราะห์จุดอ่อน-จุดแข็งของกลุ่ม-องค์กร-ระบบ-กลไก-สถาบันต่าง ๆ เหล่านั้นร่วมกัน โดยจะได้ทำการนำเสนอผลส่วนหนึ่งที่ได้จากการทบทวน ประมวล และวิเคราะห์จากมุมมองของชาวบ้านและชุมชน ผนวกกับข้อมูลของทีมวิจัยที่ได้จากการประมวลผลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และจากการสัมภาษณ์ การสังเกต และการจัดประชุม โดยจะเป็นการนำเสนอที่จำแนกให้เห็นภาพรวมเป็นรายอำเภอ และรายตำบล ในรายละเอียด ดังต่อไปนี้คือ

2.2 กลุ่ม/องค์กรชุมชนประเภททั่วไป และ องค์กรด้านการเงินของชุมชน : จำแนกเป็นรายอำเภอและตำบล

- **อำเภอเนินขาม : *บริบทที่เกี่ยวข้อง***

จำนวนประชากร อำเภอเนินขาม ประกอบไปด้วย 3 ตำบล คือ ตำบลเนินขาม ตำบลสุขเดือนห้า และตำบลกะบกเตี้ย โดยตำบลเนินขาม ประกอบไปด้วย 19 หมู่บ้าน ตำบลสุขเดือนห้า ประกอบไปด้วย 14 หมู่บ้าน 1,268 ครัวเรือน จำนวนประชากรเดิมเมื่อปี 2548 คือ 5,558 คน แต่ปัจจุบันมีประชากรจำนวน 5,114 คน และตำบลกะบกเตี้ย ประกอบไปด้วย 15 หมู่บ้าน 1,804 หลังคาเรือน จำนวนประชากรรวม 5,587 คน โดยสรุปแต่ละตำบลมีจำนวนประชากรที่ใกล้เคียงกัน หรือ เฉลี่ยประมาณ 5,000 คนต่อตำบล

บริบทด้านการตั้งถิ่นฐานของบ้านเรือน พบว่า มีลักษณะกระจายตัวไปตามขนาดของพื้นที่ทำกิน หรือพื้นที่การผลิตของแต่ละครัวเรือน ทำให้บ้านเรือนตั้งอยู่ห่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตำบลกระบกเตี้ย และตำบลเนินขาม ที่พบว่า มีหมู่บ้านและบ้านเรือนจำนวนหนึ่งอยู่ในพื้นที่ป่าเขา ทำให้การสัญจรไปมา ไม่ค่อยสะดวก ส่งผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมของเครือข่ายระดับตำบล

สรุป อำเภอเนินขามมีจำนวนหมู่บ้าน 48 หมู่บ้าน จำนวนประชากรรวมทั้งหมดประมาณ 15,000 คน อย่างไรก็ตาม พบว่า บางหมู่บ้านมีขนาดเล็ก ยกตัวอย่างเช่น หมู่ที่ 11 บ้านเนินสูง ตำบลสุขเดือนห้า มีประชากรเพียง 208 คน เท่านั้น แต่ทั้งนี้การเป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก พบว่า

มีจุดแข็งในแง่ของการสื่อสารซึ่งกันและกันภายในหมู่บ้านที่สามารถทำได้ง่ายทั่วถึง ถ้ามีระบบการบริหารจัดการและการสื่อสารที่ดีก็ยิ่งจะช่วยทำให้การพัฒนาระบบอื่น ๆ ของชุมชนมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลตามไปด้วย ดังเช่น หมู่ที่ 10 บ้านเขาราวเทียนทอง ต. เนินขาม ที่มีประชากรในหมู่บ้านทั้งหมด 450 คน แต่เนื่องจากมีผู้นำที่ดี มีความสนใจเอาใจใส่ต่อความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชน และสามารถสื่อสารซึ่งกันและกันได้อย่างทั่วถึง ถึงแม้จะมีลักษณะการกระจายตัวของการตั้งถิ่นฐาน บ้านเรือน หรือที่อยู่อาศัยก็ตาม แต่เนื่องจากปัจจัยสำคัญหลักข้างต้น จึงนำไปสู่ศักยภาพในการทำงานร่วมกัน และทำให้ชุมชน-หมู่บ้านสามารถรักษาสถานภาพและบทบาทของกองทุนฯ หรือในปัจจุบันเรียกว่า สถาบันการเงินของชุมชนไว้ได้ โดยที่สถาบันการเงินฯ มีบทบาทในการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับประชาชน

ทั้งนี้ แต่ละตำบล มีกลุ่ม/องค์กรชุมชน และองค์กรการเงินทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ดังต่อไปนี้คือ

<u>ตำบลเนินขาม</u>

ตำบลเนินขาม ประกอบไปด้วย 19 หมู่บ้าน ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม ทำไร่อ้อย ไร่มันสำปะหลัง ไร่ข้าวโพด เลี้ยงสัตว์ และรับจ้างทั่วไป โดยเฉพาะกลุ่มรับจ้างทั่วไปนี้ พบว่า มีลักษณะการเคลื่อนย้ายสูง ขึ้นกับแหล่งงาน ซึ่งกระจายอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ หลายอำเภอและหลายจังหวัด ดังนั้น กลุ่มรับจ้างทั่วไปจึงควรได้รับการทำความเข้าใจในบริบทชีวิตที่มีลักษณะเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงสูง และความไม่แน่นอนของรายได้และแหล่งทำมาหากิน ซึ่งส่งผลต่อความสามารถในการออม การเป็นหนี้ และการมีคุณภาพชีวิตที่ต่ำกว่ากลุ่มอื่น ๆ

ทั้งนี้ พบว่า ตำบลเนินขามมีกลุ่ม/องค์กรชุมชน และองค์กรการเงินชุมชนต่าง ๆ จำนวนมาก สำหรับการนำเสนอ ณ ที่นี้ เป็นผลจากการประมวลข้อมูลจากการประชุมกลุ่มของผู้เข้าร่วมประชุมเมื่อวันที่ 27-28 กรกฎาคม 2552 ผนวกรวมกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ซึ่งอาจจะมีการทับซ้อนกันบ้างในบางกรณี แต่ก็เป็นการชี้ให้เห็นว่าในทางปฏิบัติจริงนั้น การจำแนกกลุ่ม-องค์กรบางกลุ่ม ว่าเป็นกลุ่ม-องค์กรประเภททั่วไป หรือควรจะเป็นกลุ่ม-องค์กรทางการเงินของชุมชนนั้นเป็นสิ่งที่ทำได้ค่อนข้างยาก เพราะหลาย ๆ กลุ่มมีพันธกิจ และ/หรือบทบาทการดำเนินงานที่ทับซ้อนกันอยู่ และยังพบด้วยว่าในหลาย ๆ กรณีนั้น การมีกองทุนจำนวนมากได้ทำให้เกิดความยุ่งยากหรือเป็นภาระในการบริหารจัดการ จนทำให้กลุ่ม-องค์กร-กลไกบางส่วนขาดความเข้มแข็ง หรือไม่สามารถบรรลุผลตามเป้าหมายที่ต้องการ หรือได้แต่ก็ยังไม่มากเท่าที่ควรจะเป็น

สำหรับ **กลุ่ม-องค์กรชุมชน<u>ประเภททั่วไป</u>ของตำบลเนินขาม** ซึ่งหมายถึง ทั้งกลุ่มอาชีพ กลุ่มสนใจเฉพาะด้าน และกลุ่ม/องค์กรทางสังคมในปัจจุบันนั้น มีดังนี้คือ

1) กลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง
2) กลุ่มเยาวชนคนรักษ์ป่า

3) กลุ่มเยาวชนต่อต้านยาเสพติด
4) กลุ่มกองทุนสวัสดิการชุมชน
5) กลุ่มสัจจะออมทรัพย์
6) กลุ่มวิสาหกิจชุมชน การทำปุ๋ย น้ำหมักชีวภาพ
7) กลุ่มแม่บ้าน
8) กลุ่มผู้สูงอายุ
9) กลุ่มผ้าทอ
10) กลุ่มพลังงานทางเลือก
11) เครือข่ายป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง

จากการนำเสนอข้างต้น จะเห็นได้ว่า กลุ่ม-องค์กรของชุมชน ตามที่ประชาชน-ชาวชุมชนได้ระบุไว้ ณ ที่นี้นั้น ส่วนใหญ่เป็นกลุ่ม-องค์กรที่เกิดขึ้นจากดำริ หรือความคิดริเริ่มของหน่วยงานรัฐ หรือเป็นไปตามนโยบายของรัฐบาล และ/หรือหน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่น ที่จำเป็นต้องทำงานตอบสนองต่อนโยบายของรัฐบาลในแต่ละยุคสมัยเป็นส่วนใหญ่ *ยกเว้นกลุ่ม-องค์กรในข้อ 11) ที่เกิดขึ้นมาจากทุนเดิมของชุมชนและการเข้ามาสนับสนุนของหน่วยงานต่าง ๆ หลายประเภทหลายระดับ โดยให้ชุมชนเป็นฐานในการทำงาน เน้นกระบวนการมีส่วนร่วม และ/หรือการสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ (sense of ownership) จึงทำให้กลายเป็นเครือข่ายที่มีการเชื่อมโยงกันในระดับแนวราบได้ค่อนข้างดี* (ดังได้กล่าวแล้วในหัวข้อบริบทสำคัญของพื้นที่ ข้างต้น)

ซึ่งอันที่จริงนั้น การทำงานในลักษณะนี้จะทำให้บังเกิดผลลัพธ์ ผลสำเร็จ และ/หรือผลกระทบเชิงบวกต่อชีวิต-ความเป็นอยู่ของประชาชนในระยะยาวมากกว่ากลุ่ม-องค์กรที่เป็นการจัดตั้งตามนโยบาย หรือเป็นกลุ่ม-องค์กรที่เกิดขึ้นตามคำสั่งจากองค์กรภายนอก ที่จำเป็นต้องจัดให้มีขึ้นตามเป้าประสงค์ของหน่วยงานต่าง ๆ จากภายนอก เพื่อรองรับการทำกิจกรรมและการเข้ามาของเงินทุนในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งตามที่ทราบกันดี ก็คือชาวบ้านหรือชุมชนไม่มีโอกาสได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการต่าง ๆ ตั้งแต่เริ่มต้น โดยเฉพาะการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมกำหนดแผนการทำงาน ฯลฯ แต่จะมีส่วนร่วมเฉพาะในช่วงการทำกิจกรรมต่าง ๆ เพียงชั่วครั้งชั่วคราว หรือในระยะสั้น ๆ เท่านั้น เมื่อหมดงบ หมดโครงการ ก็หมดคน หมดท่า หรือสลายตัวกันไป ไม่มีความต่อเนื่อง หาร่องรอยของความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ได้ยาก ดังที่เราท่านทราบกันดีอยู่แล้ว จึงไม่ทำให้เกิดการเกาะเกี่ยวกันทำงานบนฐานความเป็นจริงในด้านต่าง ๆ ของชุมชน และไม่มีกระบวนการเรียนรู้ หรือการถอดบทเรียนการทำงานร่วมกันแต่อย่างใด

ในทางตรงกันข้าม หรือ ในขณะที่หมู่บ้านที่มีความสำเร็จในภารกิจหลัก หรือ มีระบบการบริหารจัดการเงิน-ทุนที่ตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งแตกแยก แต่สามารถทำให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเจนนั้น พบว่า สภาวะดังกล่าวก็มักจะส่งผลให้คนในชุมชนเกิดกำลังใจในการทำงานร่วมกัน นอกจากนี้ สภาวะดังกล่าวยังได้ส่งผลต่อเนื่องถึงคุณภาพของกลุ่ม-องค์กรต่าง ๆ ที่แม้ถูกบัญชาการให้มีการจัดตั้งขึ้นจากภายนอก แต่ชุมชนหรือหมู่บ้านในลักษณะนี้ก็มักจะสามารถพัฒนาสมรรถนะ

ในการบริหารจัดการ และ/หรือดำเนินการกิจกรรมประเภทอื่น ๆ ให้ได้ผลดีตามไปด้วย และมักจะพบว่าชุมชน-หมู่บ้านที่มีลักษณะดังกล่าว มักจะมีการกระจุกตัวของกลุ่ม-องค์กรประเภทต่าง ๆ ที่มีความเข้มแข็งในระดับหนึ่งตามไปด้วย หรือมักจะมีคุณภาพการทำงานที่แตกต่างจากกลุ่ม-องค์กรในหมู่บ้าน-ชุมชนที่ยังไม่ค่อยประสบผลสำเร็จในการพัฒนาร่วมกัน โดยเฉพาะผลสำเร็จในเรื่องหลัก ๆ ที่มีนัยสำคัญต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนที่ทุกคนในชุมชน และแม้แต่ชุมชนรอบข้าง ก็ยังรู้สึกได้ สัมผัสได้ จับต้องได้ หรือ เกิดผลที่เป็นจริงต่อชีวิตของคนในชุมชน

ดังเช่นกรณีตัวอย่างของ บ้านเขาราวเทียนทอง (หมู่ 10) ดังนั้น จึงอาจจะพอกล่าวสรุป ณ ที่นี้ได้ด้วยว่า ระดับหรือขีดขั้นของความเข้มแข็งของชุมชน-หมู่บ้านมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งและการคงอยู่ และ/หรือการกระทำหน้าที่ของกลุ่ม-องค์กร-ระบบ-กลไกต่าง ๆ หรือในอีกด้านหนึ่ง-มุมหนึ่ง ก็อาจจะสามารถกล่าวได้ด้วยว่าความเข้มแข็งของกลุ่ม-องค์กร-ระบบ-กลไกต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน-หมู่บ้าน-ตำบลนั้น เป็นภาพสะท้อนคุณภาพที่แตกต่างกันขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่แตกต่างหลากหลายของแต่ละชุมชน-หมู่บ้าน-ตำบลนั้น ๆ ไปในเวลาเดียวกันด้วย

สำหรับลักษณะหรือประเภทของกลุ่มที่มีการแบ่งตามความสนใจ และ/หรือเป็นกลุ่ม-องค์กรที่มีลักษณะเฉพาะตามเพศ วัย-อายุ อาชีพ ฯลฯ ซึ่งมีทั้งเรื่องเศรษฐกิจ การทำมาหากินนั้น พบว่า มีศักยภาพในด้านต่าง ๆ อยู่ในระดับหนึ่ง ยกเว้น กลุ่มผ้าทอ และกลุ่มพลังงานทางเลือกที่ปัจจุบันไม่ค่อยมีบทบาท หรือผลงานใด ๆ มากนัก สำหรับปัญหาของกลุ่มผ้าทอก็คือ ไม่สามารถรวมตัวกันได้ แต่กลับแข่งขันกันในการหาตลาดหรือแย่งตลาดกันเอง ไม่มีการยกระดับสมรรถนะหรือทักษะในด้านฝีมือ ฯลฯ เพราะต่างฝ่ายต่างเกรงกลัวกัน หวาดระแวงกัน มากกว่าที่จะร่วมมือกัน สำหรับกลุ่มพลังงานทางเลือกพบว่า ไม่มีความชัดเจนในบทบาท-หน้าที่ จึงทำให้ค่อย ๆ ซาหรือซบเซาลงไป

สำหรับ **กลุ่ม/องค์กร<u>ด้านการเงิน</u>ของชุมชนตำบลเนินขาม** มีดังนี้คือ

1) กลุ่ม SML / โครงการอยู่ดีมีสุข
2) กองทุนหมู่บ้าน
3) สหกรณ์หมู่บ้าน
4) กลุ่ม สปก.
5) กลุ่ม กขคจ. (โครงการแก้ไขปัญหาความยากจน)
6) สถาบันการเงินชุมชนบ้านเขาราวเทียนทอง

สำหรับกลุ่ม-องค์กรชุมชนประเภททั่วไป และกลุ่ม-องค์กรประเภทการเงิน ที่มีอยู่ในตำบลเนินขามนั้น พบว่า มีความสัมพันธ์ต่อกัน หรือมีบทบาทเสริมซึ่งกันและกันในบางส่วนหรือบางด้าน ซึ่งผู้ใหญ่สายชล พวงพิกุล (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 10 บ้านเขาราวเทียนทอง) มองว่าหน่วยงานต่างๆ ที่นำ “ทุน” เข้ามาสู่ชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์หรือความต้องการที่จะเห็นคนในชุมชนบริหารจัดการกันเองนั้น ควรจะเป็นการเข้ามาต่อยอดกับทุนเดิมที่มีอยู่ในชุมชน และต้องไม่เป็นสิ่งที่ทำให้ชุมชนมีภาระเพิ่มมากขึ้น เพราะเท่าที่เป็นอยู่หรือตลอดช่วงระยะเวลาที่ผ่านมานั้น

ชุมชนต้องบริหารจัดการกลุ่ม/กองทุนต่าง ๆ จำนวนมากและมีลักษณะทับซ้อน ด้วยเหตุนี้ในช่วงเวลาต่อมา ในกรณีของบ้านเขาราวเทียนทอง จึงได้ทำการผนวก หรือควบรวมทุน-เงินทุน และ/หรือกองทุนประเภทต่าง ๆ ให้มาอยู่ภายใต้ร่มเดียวกันที่เรียกว่า *"สถาบันการเงินชุมชนบ้านเขาราวเทียนทอง"* (ซึ่งก็คือ องค์กรการเงินตามข้อ 6 ข้างต้นนั่นเอง สำหรับสถาบันการเงินของชุมชนบ้านเขาราวเทียนทองนี้ จะได้นำเสนอรายละเอียดในส่วนที่ว่าด้วยการวิเคราะห์จุดอ่อน-จุดแข็งของกลุ่ม-องค์กรด้านการเงินของชุมชน ในลำดับต่อไปเพิ่มเติมอีกด้วย)

<u>ตำบลสุขเดือนห้า</u>

บริบทเชิงพื้นที่ ภูมิศาสตร์-ประชากร : ตำบลสุขเดือนห้า ประกอบไปด้วย 14 หมู่บ้าน มีประชากรรวมทั้งหมด 5,114 คน (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์กำนันบุญเลิศ กาพภักดี, 18 ก.ค. 2552) ลักษณะการตั้งบ้านเรือนเป็นแบบกระจายตัวไปตามพื้นที่การผลิต และตามถนนสายหลักที่ตัดผ่าน ซึ่งเป็นถนนที่เชื่อมกับ อ.บ้านไร่ จว.อุทัยธานี ที่เรียกว่าถนนสาย อ.เนินขาม-หูช้าง และมีหมู่บ้าน-บ้านเรือนบางส่วนที่อยู่ในเขตพื้นที่ห่างไกล หรือติดแนวเขตพื้นที่ป่า หรือเป็นที่ราบสูง ทำให้การเดินทางติดต่อไปมาหาสู่กับหมู่บ้านอื่น ๆ ยังค่อนข้างลำบาก โดยเฉพาะหมู่ 10 บ้านห้วยสอง นอกจากนี้ ยังมีหมู่บ้านเกิดใหม่ล่าสุดอีกจำนวน 2 แห่ง (คือบ้านหนองโปร่ง หมู่ที่ 13 และบ้านพุสมหวัง หมู่ที่ 14) นอกจากนี้ กำนันบุญเลิศ ยังได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมไว้ด้วยว่า... *"ที่นี่ตั้งบ้านเรือนเป็นช่วงๆ ระยะหมู่บ้านห่างกันประมาณ 4-6 กิโลเมตร"* จึงทำให้พอจะมองเห็นภาพได้บ้างแล้วว่า การสื่อสารและการติดต่อไปมาหาสู่กันอย่างทั่วถึง ที่ไม่มีช่องว่างนั้นยังคงทำได้ค่อนข้างยากลำบาก เพราะบริบทพื้นที่มีความแตกต่างกันค่อนข้างมาก ดังนั้น ชุมชนจึงจำเป็นต้องคิดค้นวิธีการในการสื่อสารกันให้ได้อย่างทั่วถึงจะทำให้เกิดการพัฒนาได้ดีขึ้น หรือทั่วถึงมากยิ่งขึ้น

บริบทด้านอาชีพ การทำมาหากินและการครอบครองที่ดิน : พบว่า ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพทำการเกษตร เช่นเดียวกับตำบลอื่น ๆ แต่ข้อดีก็คือ ครัวเรือนส่วนใหญ่ยังเป็นเจ้าของที่ดิน ขณะที่ครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองมีประมาณร้อยละ 5 และแรงงานรับจ้างทั่วไปที่มีลักษณะเคลื่อนย้ายสูงมีประมาณร้อยละ 20 (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์กำนันบุญเลิศ กาพภักดี, 18 ก.ค. 2552)

บริบทด้านนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชน-ตำบล : เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้มีข้อจำกัดด้านเวลา ทำให้ไม่สามารถเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักในระดับตำบลได้อย่างครบถ้วนทั้งหมด โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบล จึงได้ใช้วิธีการศึกษาวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องแทนในบางส่วน สำหรับในกรณีของตำบลสุขเดือนห้านี้ นอกจากได้ทำการสัมภาษณ์กำนันแล้วก็ยังทำการวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องที่พอหาได้ อาทิเช่น แผนพัฒนาตำบลสามปี ช่วงปี พ.ศ. 2548-2550 พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลสุขเดือนห้า ได้กำหนดยุทธศาสตร์การทำงานไว้ 7 ด้านด้วยกัน และยุทธศาสตร์ที่ดูเหมือนว่ามีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงโดยตรงกับเรื่อง

การมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น หรือเป็นการพัฒนาคน และ/หรือเสริมสร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินก็คือ ยุทธศาสตร์ที่ 3 และที่ 5 ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ที่ว่าด้วยการพัฒนาด้านการส่งเสริมคุณภาพชีวิตและการพัฒนาด้านศิลป-วัฒนธรรม จารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น และยุทธศาสตร์ที่ 5 ที่เรียกว่า การพัฒนาด้านเสริมสร้างความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สินและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณารายละเอียดของยุทธศาสตร์ทั้งสองด้าน ไม่พบว่า มีมิติเกี่ยวกับความมั่นคงทางสังคมและสวัสดิการแต่อย่างใด นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาผลการดำเนินงานหรือที่ทางตำบลเรียกว่า *"ผลการพัฒนาท้องถิ่นในช่วงที่ผ่านมา"* พบว่า สัดส่วนงบประมาณที่จัดสรรให้กับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ไม่ว่าจะเป็นด้านการคมนาคม ถนน-หนทาง ไฟฟ้า ประปา และการพัฒนาแหล่งน้ำ ฯลฯ ยังมีงบประมาณรวมกันสูงที่สุด หรือสูงถึงร้อยละ 90.23 ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับผลรวมของการพัฒนาด้านคน สังคม เศรษฐกิจ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาตินั้น พบว่า มีรวมกันทั้งหมดเพียงแค่ร้อยละ 8.10 ของงบประมาณทั้งหมดที่ใช้ไปในการพัฒนาทุกด้านในปี พ.ศ. 2547 (คำนวณจากข้อมูลที่นำเสนอไว้ในแผนพัฒนาสามปีของตำบลสุขเดือนห้า พ.ศ. 2548-2550, หน้า 6-8)

ข้อดี-จุดแข็งของตำบลสุขเดือนห้า : คือการมี**เวทีประชุมสัญจร**ไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ ที่จัดเป็นประจำทุกวันที่ 15 ของเดือน โดยเปิดให้ชาวบ้านเข้าร่วมรับฟัง และ/หรือเข้าร่วมสังเกตการณ์ได้ โดยกำนันบุญเลิศได้กล่าวไว้ด้วยว่า การจัดประชุมสัญจรของตำบลสุขเดือนห้านี้ถือว่าเป็นต้นแบบให้กับตำบลอื่น ๆ เลยทีเดียว แต่ทั้งนี้จากการวิเคราะห์คำพูดดังกล่าวของทีมวิจัยพบว่า ที่ประชุมสัญจรดังกล่าวนั้น ยังมีข้ออ่อน/ข้อจำกัดอยู่อีกมากเช่นกัน เพราะยังเป็นการใช้เวทีเพื่อติดตามการทำงานตามนโยบายของรัฐบาลมากกว่าที่จะใช้เป็นเวที หรือการประชุมสัญจรที่ทำให้เกิดการสื่อสารแบบสองทาง หรือยังไม่ใช่การสัมผัสกับชีวิตความเป็นอยู่ที่แท้จริงของคนในชุมชนอย่างทั่วถึง ดังคำพูดของท่านกำนันที่กล่าวว่า.... *"ผมทำมาตั้งนานแล้ว ต.สุขเดือนห้าเป็นต้นแบบ ผมได้เรียนท่านนายอำเภอ ปรึกษาหารือกันว่า ประชุมประจำเดือนแล้วของผมต้องมีประชุมสัญจรต่อไป เพราะของเรารับนโยบาย บางทีต้องตามกันว่ารับไปแล้ว เสร็จหรือยัง ทีนี้ไม่ต้องโทรตามกันแล้ว พอใกล้ประชุมเดือนหน้า อันนี้ก็พร้อมหมดแล้ว"*

นอกจากนี้ ยังพบด้วยว่า ในการประชุมสัญจรไปตามหมู่บ้านแต่ละครั้ง ในทางปฏิบัติจริงนั้น มีชาวบ้านเข้าร่วมรับฟังการประชุมเพียงแค่ครั้งละ 15-20 คนเท่านั้น และจากการสัมภาษณ์กำนันตำบลสุขเดือนห้า พบว่า การประชุมส่วนใหญ่เป็นการประชุมเพื่อติดตามการทำงานในลักษณะราชการ หรือเป็นการแจ้งข่าวสารต่าง ๆ จากเบื้องบน หรือหน่วยงานราชการส่วนบนมากกว่าจะเป็นการประชุมเพื่อรับฟังความคิดเห็น หรือเก็บรวบรวมประเด็นความทุกข์ร้อนของคนในชุมชน ดังคำพูดของกำนันที่สะท้อนให้เห็นถึงการใช้วิธีการสื่อสารแบบทางเดียว หรือเป็นการสื่อสารแบบบนลงสู่ล่าง (top-down communication) ค่อนข้างมากในการประชุมสัญจรในแต่ละครั้ง ดังต่อไปนี้ คือ.... *"สำหรับชาวบ้านผมจะมาให้รับรู้ รับทราบว่า กำนัน ผู้ใหญ่บ้านเขาทำอะไร มีเรื่องอะไรที่จะ*

ให้เขามารับรู้ รับทราบ" จากคำพูดดังกล่าว จะเห็นได้ว่ายังเป็นการให้ชาวบ้านมาเข้าร่วมเพื่อรับรู้ รับทราบ รับฟัง รับคำสั่ง มากกว่าให้บทบาทในด้านอื่น ๆ

ดังนั้น ชุมชนจึงควรเปิดให้มีการสื่อสารอย่างทั่วถึง เป็นการร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผน ร่วมกันตัดสินใจ ร่วมกันประเมินผลการพัฒนาที่เกิดขึ้นในชุมชน-หมู่บ้าน-ตำบลได้อย่างแท้จริง หรือเป็นการประชุมที่เป็นการสื่อสารแบบสองทางให้ได้มากที่สุด เท่าที่จะสามารถทำได้ เพราะจะช่วยทำให้ช่องว่างในการสื่อสารลดลง และจะทำให้การขับเคลื่อนชุมชนมีประสิทธิผลในด้านต่าง ๆ มากยิ่งขึ้นตามไปด้วย เมื่อผู้คนมองเห็นถึงบทบาท ศักยภาพ หรือมีการให้คุณค่ากับคนแต่ละคนให้มากยิ่งขึ้น

สำหรับ **กลุ่ม/องค์กรชุมชนประเภท<u>ทั่วไป</u> ของตำบลสุขเดือนห้า** มีดังนี้คือ

1) กลุ่มแม่บ้าน
2) กลุ่มอาชีพต่าง ๆ ได้แก่
   - กลุ่มผลิตอิฐบล๊อค
   - การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ
   - กลุ่มโรงสีชุมชน

ในขณะที่ **กลุ่ม/องค์กรด้าน<u>การเงิน</u>ชุมชนของตำบลสุขเดือนห้า** มีดังนี้

1) กองทุนหมู่บ้าน
2) กลุ่มสัจจะออมทรัพย์
3) กลุ่ม กขคจ.

สำหรับตำบลสุขเดือนห้านี้ พบว่า มีการระบุจำนวนและประเภทของกลุ่ม-องค์กรชุมชนและกลุ่ม-องค์กรทางการเงินที่มีอยู่ในปัจจุบันไว้ไม่มากนัก หรือมีจำนวนน้อย หรือมีเพียงไม่กี่กลุ่มเมื่อเปรียบเทียบกับตำบลอื่น ๆ ที่อยู่ในอำเภอเนินขามและอำเภอหันคา นอกจากนี้ ยังพบด้วยว่ากลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้เป็นกลุ่มในระดับหมู่บ้านเสียเป็นส่วนใหญ่ และพบว่ามีการกระจุกตัวอยู่ในหมู่ที่ 6 บ้านสุขเดือนห้า เป็นหลัก สำหรับการกระทำหน้าที่/บทบาทของกลุ่ม-องค์กรต่าง ๆ เหล่านี้ พบว่าในปัจจุบันเป็นไปได้ด้วยดีในระดับหนึ่ง เนื่องจากตัวผู้นำหรือผู้ใหญ่บ้านมีความพยายามที่จะพัฒนา-ปรับปรุงให้ดีขึ้น โดยการแสวงหาทรัพยากรต่าง ๆ ทั้งด้านเงินทุน ความรู้และวิทยาการต่าง ๆ มาหนุนเสริมอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้ก็เพื่อยกระดับหมู่บ้านให้มีการพัฒนาในด้านต่าง ๆ และเป็นไปตามความต้องการของประชาชนในหมู่บ้านให้มากที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาด้านรายได้ และ/หรือการจัดหาแหล่งรายได้ที่มั่นคง ชาวบ้านจะได้ไม่ต้องอพยพย้ายถิ่นไปหางานทำที่อื่น ดังที่ผู้ใหญ่สุรภี แซ่ลี้ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 6 ได้เล่าให้ฟังถึงการกำเนิดอาชีพการทำอิฐบล๊อคในชุมชน ซึ่งแต่เดิมนั้นเป็นอาชีพไม่มีใครรู้จักหรือไม่มีใครในชุมชนทำเป็นมาก่อน แต่ก็เป็นความประสงค์หรือเป็นข้อเสนอของชาวบ้านเอง เนื่องจากชาวบ้านมีความต้องการที่จะมีแหล่งรายได้ในชุมชน จนนำไปสู่การร่วมกันก่อตั้งและดำเนินการได้สำเร็จในเวลาต่อมา โดยผู้ใหญ่สุรภี ได้เล่าว่า... *"ที่ตรงนี้เป็นที่ดอน ชาวบ้านทำนา ทำอย่างไร*

ไม่ให้ชาวบ้านเราออกไปทำงานนอกพื้นที่ เราได้จากการประชุม เขาบอกสร้างอาชีพให้ชาวบ้านได้มั้ย 1 อย่าง เขาก็เสนอมา ตอนนั้นไม่มีใครรู้ว่า ทำอิฐเป็นอย่างไร" แต่เนื่องด้วยความพยายามของผู้เกี่ยวข้องฝ่ายต่าง ๆ จึงทำให้อาชีพผลิตอิฐบล๊อคกลายเป็นความเป็นจริงขึ้นมาได้ โดยจะขอนำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับกลุ่มอาชีพกลุ่มนี้ เพื่อเป็นการศึกษาเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพของชุมชนท้องถิ่น ดังนี้คือ

กลุ่มผลิตอิฐบล๊อค : นัยสำคัญของการพัฒนาโดยประชาชน (people-led development) พบว่า กลุ่มผลิตอิฐบล๊อคเป็นกลุ่มอาชีพของชุมชนที่มีพัฒนาการและการเจริญเติบโตมาเป็นลำดับขั้น ตั้งแต่ยังไม่มีเงินทุนใด ๆ และผ่านความยากลำบากต่าง ๆ นานามามากพอควร แต่ชาวบ้านและชุมชนก็ไม่ย่อท้อแต่อย่างใด ดังที่ ผญบ. สุรภี ได้กล่าวให้เห็นภาพอย่างชัดเจนถึงพัฒนาการของอาชีพผลิตอิฐบล๊อคว่า.... *"กว่าจะมาเป็นโรงอิฐได้ เราลำบากมาก และมีพัฒนาฝีมือแรงงานมาช่วยเรื่องวัสดุ และวิทยากร และของกศน.ได้มาประมาณ 4-5,000 บาท"* จากคำพูดดังกล่าว ชี้ให้เห็นด้วยว่าเงินทุนที่จะเข้ามาสนับสนุนการทำกิจกรรม หรือการงานอาชีพใด ๆ ที่มาจากความคิดริเริ่มของชาวบ้านเองนั้น มักจะมีจำนวนน้อย และ/หรือหาได้ค่อนข้างยาก ต่อมาได้มีการระดมทุน หรือการขายหุ้นให้กับชาวบ้าน เพื่อให้ทุกครัวเรือนร่วมกันเป็นเจ้าของกลุ่มอิฐบล๊อค โดยทำการระดมหุ้นจากชาวบ้านหุ้นละ 100 บาท สูงสุดถือได้จำนวน 5 หุ้น หรือห้าร้อยบาทต่อคน ปัจจุบันมีสมาชิกจำนวน 50 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 73.5 หรือประมาณสามในสี่ของครัวเรือนทั้งหมด (เนื่องจากบ้านสุขเดือนห้า มีครัวเรือนทั้งหมด จำนวน 68 ครัวเรือน ประชากรจำนวน 276 คน แต่มีประชากรส่วนหนึ่งที่ไปตั้งถิ่นฐาน หรือทำมาหากินอยู่ที่อื่น ๆ ด้วย)

นอกจากนี้ กลุ่มอิฐบล๊อคก็ยังทำการกู้ยืมเงินบางส่วนจากกลุ่มแม่บ้านและกลุ่มทอผ้า เพื่อมาเสริมหรือสมทบกับทุนหรือหุ้นที่สามารถระดมได้จากชาวบ้าน ทั้งนี้ เพื่อให้มีเงินทุนพอเพียงในการดำเนินกิจการ ต่อมายังได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ เพิ่มเติมอีก เช่น จากอำเภอ ฯลฯ และได้สร้างโรงเรือนขึ้นอย่างถาวร (แต่ก่อนใช้วิธีกางเต๊นท์ เนื่องจากไม่มีทุนในการก่อสร้างโรงเรือน – ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่สุรภี แซ่ลี้ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 6 บ้านสุขเดือนห้า เมื่อ 18 กรกฎาคม 2552) จนปัจจุบัน สามารถสร้างรายได้ที่แน่นอนให้กับครัวเรือนจำนวนหนึ่ง โดยเฉพาะครัวเรือนสมาชิกที่เป็นแรงงานรับจ้าง และไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง โดยแต่ก่อนมีรายได้คนละประมาณ 150 บาทต่อวัน ในขณะที่ปัจจุบัน บางคนสามารถทำได้ถึงวันละ 250-300 บาทต่อวัน ซึ่งมีครัวเรือนที่ได้รับคุณประโยชน์จากตรงนี้อย่างสม่ำเสมอประมาณร้อยละ 10 ของครัวเรือนทั้งหมด ทำให้ไม่ต้องย้ายถิ่นไปหางานทำที่อื่น นอกจากนี้ ในปัจจุบันกลุ่มอิฐบล๊อคก็ยังมีเงินทุนหมุนเวียนอีกประมาณ 80,000 กว่าบาทอีกด้วย

จึงอาจกล่าวได้ว่า การเกิดขึ้นของกลุ่มอาชีพ ที่เป็นความต้องการร่วมกันจริง ๆ ของชาวบ้านและชุมชนนั้น ทำให้ชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันอย่างแท้จริง และสามารถบริหารจัดการในด้านต่าง ๆ ได้สอดคล้องกับความเป็นจริงของตนและชุมชน สังเกตได้จากการระดม

ทุน-หุ้น ที่สามารถระดมได้จากชาวบ้านส่วนใหญ่ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าชุมชนมีศักยภาพในการคิด และการบริหารจัดการ ถ้าได้รับโอกาส และมีผู้นำที่ใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นของทุกคนในชุมชน

สำหรับ**การจัดสรรสวัสดิการของบ้านสุขเดือนห้า** พบว่า ได้มีการจัดสรรผลประโยชน์จากกองทุนหมู่บ้านที่ได้รับดอกเบี้ยจากการให้กู้ยืมปีละประมาณ 60,000 บาท โดยจัดสรรให้กับสวัสดิการประเภทต่าง ๆ ร้อยละ 35 (รวมทั้งค่าฌาปณกิจสงเคราะห์ เวลามีคนเสียชีวิตรายละ 3,000 บาท และในปีนี้ได้เพิ่มให้เป็นรายละ 5,000 บาท) และยังจัดสรรอีกร้อยละ 5 ให้กับสถาบัน-องค์กรในชุมชน อาทิเช่น วัด โรงเรียน และสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์ หรือสาธารณูปโภค-สาธารณูปการต่าง ๆ ของชุมชนอีกด้วย

กองทุนเงินกู้ของชุมชน คือ ความจำเป็นขั้นพื้นฐาน : นอกจากนี้ บ้านสุขเดือนห้าก็ยังมีกองทุนออมทรัพย์อีกจำนวน 130,000 บาท และกองทุนแก้ไขปัญหาความยากจน หรือ กขคจ. อีกจำนวน 280,000 บาท ซึ่งในมุมมองของชาวบ้านและผู้นำชุมชนมองว่า การมีเงินทุนสำหรับให้ชาวบ้านกู้ยืมนั้นเป็นความจำเป็น เพราะถึงอย่างไรชาวบ้านก็จำเป็นต้องไปกู้หรือพึ่งพิงจากเงินกู้นอกระบบอยู่ดี ดังนั้น การมีกองทุนในหมู่บ้านจึงทำให้ชาวบ้านมีทางเลือกมากขึ้น นอกจากนี้ ผู้ใหญ่สุรภี แซ่ลี้ ยังกล่าวด้วยว่า รายได้และรายจ่ายของชาวบ้านไม่มีความสมดุล ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงมีหนี้สิน แต่เป็นหนี้สินที่สามารถจัดการได้ แต่ในหมู่บ้านนี้ก็ไม่มีใครโกงใคร มีแต่การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังคำพูดต่อไปนี้....*"ถ้าไม่มีเงินตรงนี้ชาวบ้านก็ไปกู้นอกระบบอยู่ดี ถ้าถามว่า ถ้าไม่มีทรัพย์สินไปประกัน ใครจะให้ บ้านเราไม่มีใครโกง ไม่มีจริงๆ เพราะเราช่วยเหลือกัน และเราส่งได้ครบทุกปี เวลาประชุมกันก็บอกใครไม่มีจริง ๆ ให้หันหน้ามาคุยกัน มันเป็นเรื่องจริงที่รายได้ รายจ่ายไม่สมดุลกัน"*

อย่างไรก็ตาม ภาพที่นำเสนอข้างต้นนี้ ยังเป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น เพราะพบว่าผู้เข้าร่วมการวิเคราะห์สถานภาพ-จุดแข็ง-จุดอ่อนของกลุ่ม-องค์กร และกองทุนต่าง ๆ ของตำบลสุขเดือนห้ายังมีจำนวนน้อย หรือมีเพียง 5 ท่านเท่านั้น (ซึ่งมาจากหมู่ที่ 6 บ้านสุขเดือนห้าจำนวน 3 ท่าน และหมู่ที่ 14 บ้านพุสมหวัง อีกจำนวน 2 ท่าน) ดังนั้น การวิเคราะห์จึงยังไม่ครอบคลุมภาพรวมของทั้งตำบล หรือจะว่าไปแล้วยังมีการประมวลภาพได้ไม่ครบถ้วน หรือเป็นเพียงบางส่วนเท่านั้น แต่ก็มีนัยสำคัญในแง่ที่ว่า กรณีของบ้านสุขเดือนห้านี้สามารถใช้เป็นตัวอย่างที่ดีให้กับหมู่บ้านอื่น ๆ ในการเริ่มต้นการทำงาน หรือการแสวงหาทางออกเพื่อการพัฒนาและการพึ่งพาตนเองร่วมกันของหมู่บ้าน-ชุมชนอื่น ๆ ได้ต่อไป

สำหรับการขยายผลหรือการเกื้อกูลหมู่บ้านอื่น ๆ นั้น จากการสัมภาษณ์พูดคุยกับผู้นำของบ้านสุขเดือนห้า พบว่า ยังไม่มีความประสงค์ที่จะไปเชื่อมโยงกับหมู่บ้าน และ/หรือตำบลอื่น ๆ ณ ขณะนี้ เพราะต้องการที่จะตอบสนองต่อความต้องการของสมาชิกในหมู่บ้านของตนเองให้ครบถ้วนเสียก่อน แต่ปัจจุบันได้มีการเชื่อมโยงกันในด้านอื่น ๆ เช่น การดูแลรักษาความปลอดภัยของหมู่บ้าน หรือการมีอาสาสมัครป้องกันภัยต่าง ๆ ร่วมกัน เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่ายังมีความจำเป็นและความต้องการที่จะเชื่อมโยงกับหมู่บ้านหรือตำบลอื่น ๆ แต่ทั้งนี้คงจำกัดเฉพาะในเรื่องที่มั่นใจ หรือค่อนข้างมีความมั่นใจว่าสามารถดำเนินการร่วมกันได้ หรือถ้าทำร่วมกันแล้วจะทำให้

บังเกิดผลดีตามมามากกว่าผลเสีย ด้วยเหตุนี้ องค์กรหรือหน่วยงานภายนอกจึงควรทำความเข้าใจและยอมรับสภาวะที่เป็นอยู่นี้ของชุมชน หรือปล่อยให้ชุมชนตัดสินใจมากกว่าที่จะพยายามฉุดกระชากลากจูงให้ไปเชื่อมโยงกันให้ได้ โดยไม่พิจารณาบริบทหรือความแตกต่างหลากหลายที่ดำรงอยู่

<u>ตำบลกะบกเตี้ย</u>

ตำบลกะบกเตี้ย ประกอบไปด้วย 15 หมู่บ้าน มี**กลุ่ม/องค์กรชุมชนประเภททั่วไป** (ตามการระบุและการวิเคราะห์ของชุมชน-ชาวบ้าน) ดังนี้คือ

1) กลุ่มแม่บ้าน
2) กลุ่มอสม.
3) กลุ่มอบต.
4) กลุ่มผู้นำหมู่บ้าน
5) กลุ่มเกษตรกร
6) กลุ่มการตลาด
7) กลุ่มเพื่อสิ่งแวดล้อม
8) ร้านค้าชุมชน
9) ประปาหมู่บ้าน
10) ศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน
11) กลุ่มอาชีพต่างๆ
12) ศูนย์เรียนรู้ชุมชน
13) วัด
14) สถาบันกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

จะสังเกตเห็นได้ว่า ในกรณีของตำบลกะบกเตี้ยนี้ ได้ระบุไว้ด้วยว่า “วัด” หรือ สถาบันศาสนาเป็นองค์กรของชุมชนด้วย ในขณะที่ตำบลอื่น ๆ ไม่ได้พูดถึงวัด หรือสถาบันทางศาสนาแต่อย่างใด รวมถึงสถาบันกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และกลุ่มผู้นำหมู่บ้าน ก็เช่นเดียวกัน ที่ได้รับการระบุว่าเป็นองค์กรของชุมชนด้วย ซึ่งจากการอธิบายของชาวบ้านที่เข้าร่วมในการวิเคราะห์ จะเห็นได้อย่างค่อนข้างชัดเจนว่า ชาวบ้านมองทุกอย่างอย่างเป็นองค์รวม ไม่แบ่งแยก ทุกอย่างมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน สำหรับประเด็นนี้ก็เช่นกันที่หน่วยงานภายนอกควรทำความเข้าใจสภาวะที่เป็นอยู่จริง หรือเข้าใจวิธีคิด-มุมมองของชาวบ้านและชุมชนด้วย นอกจากนี้ควรพยายามทำความเข้าใจด้วยว่า การที่ชาวบ้านมีความคิดอย่างเชื่อมโยงและเป็นองค์รวมนั้นเป็นจุดแข็งที่มีนัยสำคัญอย่างยิ่ง และหน่วยงานต่าง ๆ จากภายนอกควรมองเห็นถึงความสำคัญเห็นคุณค่า ทำความเข้าใจ และเรียนรู้เรื่องนี้จากชาวบ้าน-ชุมชนจะได้สามารถเข้ามาเชื่อมต่อ หรือ

หนุนเสริมการทำงานของชุมชนได้เป็นอย่างดี มีความเป็นองค์รวมและไม่แบ่งแยกออกเป็นส่วน ๆ เช่นเดียวกัน

ส่วนกลุ่ม/องค์กร<u>การเงิน</u>ชุมชน พบว่า กลุ่มประชาชนที่เข้าร่วมเวทีถอดบทเรียนระบุว่า กลุ่ม-องค์กรทางการเงินที่มีอยู่และมีความสำคัญต่อชุมชน มีหลายประเภทด้วยกัน โดยมีรายละเอียด ดังนี้คือ

1) กองทุนหมู่บ้าน
2) กลุ่มสัจจะออมทรัพย์
3) สหกรณ์หมู่บ้าน
4) ร้านค้าชุมชน
5) กลุ่มส่งเสริมอาชีพ
6) กลุ่ม กขคจ.
7) กองทุนแม่ของแผ่นดิน
8) อบต./เทศบาล
9) SML
10) ธกส.
11) กลุ่มฌาปนกิจหมู่บ้าน

สำหรับกลุ่ม-องค์กรชุมชนทั้งแบบทั่วไป และกลุ่ม-องค์กรประเภทการเงินของตำบลกะบกเตี้ยนี้ ก็มีสถานภาพที่ไม่แตกต่างจากกลุ่ม-องค์กรของตำบลอื่น ๆ กล่าวคือ กลุ่ม-องค์กรทั้งสองประเภทมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และ/หรือมีการกระทำหน้าที่ที่มีความเชื่อมโยงซึ่งกันและกันในการทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนดีขึ้นอย่างแยกกันไม่ออก แต่พบว่ากลุ่ม-องค์กรชุมชนประเภททั่วไปนั้นได้เกิดขึ้นมาก่อน แล้วจึงเกิดการบริหารจัดการด้านการเงินต่าง ๆ จนนำไปสู่การพัฒนาเป็นองค์กรการเงินชุมชนในเวลาต่อมา อีกทั้งองค์กรการเงินของชุมชนยังเป็นแหล่งเงินทุนให้กับกลุ่ม-องค์กรชุมชนประเภททั่วไปอีกด้วย

ในส่วนการบริหารจัดการกลุ่ม-องค์กรต่าง ๆ พบว่า ส่วนใหญ่เป็นการดำเนินการหรือบริหารจัดการในรูปคณะกรรมการ โดยมีผู้นำชุมชน-หมู่บ้าน หรือผู้ใหญ่บ้านมีบทบาทหลัก เช่น การเป็นประธาน การเป็นที่ปรึกษา เป็นกรรมการ ฯลฯ โดยเฉพาะในกรณีหมู่บ้านเล็ก ๆ พบว่าผู้ใหญ่บ้านมักมีบทบาทเป็นประธานกองทุนต่าง ๆ เกือบทุกกองทุน แต่ทั้งนี้ก็พบด้วยว่าหลาย ๆ แห่งได้เปิดไฟเขียวให้คณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) ชาวบ้าน หรือคนอื่น ๆ ในชุมชนเข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้ คนในชุมชนยังมีสถานภาพเป็นเจ้าของกลุ่ม/กองทุน/องค์กรการเงินต่าง ๆ ร่วมกันด้วย การเป็นเจ้าของและการได้รับโอกาสให้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ จึงทำให้คนในชุมชนเองมองเห็นปัญหาในด้านต่าง ๆ ร่วมกัน ทั้งปัญหาการบริหารจัดการกองทุน-กลุ่ม/

องค์กรต่าง ๆ และปัญหาอื่น ๆ ของชุมชน ทำให้เกิดศักยภาพหรือความสามารถในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนร่วมกันได้มากขึ้นตามไปด้วย

อย่างไรก็ตาม สำหรับตำบลกระบกเตี้ยนี้ ยังไม่พบว่า มีกลุ่ม-องค์กรใดที่มีการดำเนินงานที่โดดเด่น หรือจะสามารถใช้เป็นกรณีศึกษาที่เด่นของตำบลได้ชัดเจนมากนัก (แต่ตำบลนี้ก็มีจุดเด่นในแง่ของวิธีคิด หรือการคิดวิเคราะห์สภาพที่เป็นอยู่ที่ค่อนข้างเป็นองค์รวม หรือไม่มองแบบแยกส่วน ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น) อย่างไรก็ตาม การที่ยังมองไม่ค่อยเห็นกรณีตัวอย่างที่เด่นชัดของตำบลนี้นั้น ส่วนหนึ่งอาจเป็นผลมาจากการที่ทีมวิจัยไม่มีเวลาเพียงพอในการเจาะลึกข้อมูล และอีกส่วนหนึ่งน่าจะเป็นผลมาจากการที่ผู้นำระดับตำบล หรือกำนันยังไม่มีเวลาให้ข้อมูลกับทีมวิจัย ประกอบกับผู้ใหญ่บ้านหมู่ต่าง ๆ ก็มีภารกิจหรือการงานอาชีพที่ค่อนข้างรัดตัวมาก ทำให้ทีมวิจัยเกิดความเกรงใจ แต่ทั้งนี้ผู้เกี่ยวข้องฝ่ายต่าง ๆ ก็น่าที่จะมีการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับเรื่องนี้ต่อไป เมื่อมีโอกาส เวลา และมีทีมงานที่เอื้ออำนวยให้สามารถทำได้ ซึ่งคาดว่าจะทำให้ได้องค์ความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับกลุ่ม-องค์กรในชุมชนตำบลกะบกเตี้ย ทั้งแบบทั่วไปและแบบที่เป็นกลุ่ม-องค์กรการเงิน หรือได้กรณีศึกษากลุ่ม-องค์กรที่มีผลประกอบการโดดเด่น ดังเช่นหมู่บ้านหรือตำบลอื่น ๆ ก็อาจเป็นไปได้ด้วยเช่นกัน

- **อำเภอหันคา**

อำเภอหันคาในงานศึกษาครั้งนี้ ครอบคลุมพื้นที่ 2 ตำบล คือ ตำบลเด่นใหญ่ และตำบลไพรนกยูง โดยตำบลเด่นใหญ่ ประกอบไปด้วย 12 หมู่บ้าน (ซึ่งอันที่จริงนั้น ตำบลเด่นใหญ่เป็นตำบลที่ตั้งขึ้นใหม่เมื่อปี พ.ศ. 2529 โดยเป็นการแยกหมู่บ้านออกมาจากตำบลหันคา จำนวน 4 หมู่บ้าน และตำบลไพรนกยูงอีกจำนวน 4 หมู่บ้าน รวมเป็น 8 หมู่บ้าน และต่อมาจึงมีการแยกหมู่บ้านอีกจำนวน 4 หมู่บ้าน รวมเป็น 12 หมู่บ้าน) มีทั้งหมด 1,319 หลังคาเรือน และจำนวนประชากรทั้งหมด 5,354 คน (ข้อมูลจากแผนพัฒนาสามปี พ.ศ. 2550-2552) และตำบลไพรนกยูงประกอบไปด้วย 13 หมู่บ้าน จำนวนครัวเรือนทั้งหมด 1,254 ครัวเรือน และประชากรจำนวน 4,803 คน (ข้อมูลจากแผนพัฒนาสามปี พ.ศ. 2552-2554 ของตำบลไพรนกยูง) โดยที่ประชากรส่วนใหญ่ของทั้งสองตำบลมีอาชีพเกษตรกรรมและปศุสัตว์ มีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนประมาณ 24,000-30,000 บาทต่อปี หรือเฉลี่ยเดือนละ 2,000-2,500 บาท

สำหรับใน**ด้านภูมิ-เศรษฐกิจ** พบว่า ตำบลไพรนกยูง เป็นตำบลที่ยังคงประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำ จึงมีการขุดเจาะน้ำบาดาลมาใช้ทั้งเพื่ออุปโภคและบริโภค และมีบ่อน้ำบาดาลจำนวนมากถึง 120 แห่ง ในขณะที่ตำบลเด่นใหญ่ ก็ยังคงประสบปัญหาเรื่องน้ำใช้ในการผลิตหรือการเกษตรเช่นเดียวกัน เพราะอยู่นอกเขตชลประทาน และยังมีปัญหาการครอบครองที่ดินหรือการสูญเสียที่ดิน เนื่องจากในปัจจุบันที่ดินส่วนใหญ่ตกเป็นของนายทุนหรือคนในเมือง ทั้งจากตัวเมืองชัยนาทและกรุงเทพมหานคร เกษตรกรจึงกลายสถานะเป็นเพียงผู้เช่าที่ดินทำกิน และจำนวนมากแปลงสภาพเป็นแรงงานรับจ้างในที่ดิน ซึ่งเดิมเป็นของตนเองและครอบครัวและยัง

เป็นแรงงานรับจ้างทั่วไปตามฤดูกาลที่ต้องมีการเคลื่อนย้ายไปทำงานนอกชุมชน และมีรายได้ไม่แน่นอน

ทั้งตำบลเด่นใหญ่และตำบลไพรนกยูง มีกลุ่ม/องค์กรชุมชนประเภททั่วไป และองค์กรประเภทการเงินของชุมชน ทั้งที่เป็นแบบทางการและไม่เป็นทางการ ดังต่อไปนี้คือ

ตำบลเด่นใหญ่ และ ตำบลไพรนกยูง

ตำบลเด่นใหญ่และตำบลไพรนกยูง มี**กลุ่ม/องค์กรชุมชนประเภททั่วไป** (ตามการนำเสนอของชุมชน-ชาวบ้าน) ดังนี้คือ

1) กลุ่มแม่บ้าน
2) กลุ่มส่งเสริมอาชีพ
3) กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชน
4) คณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.)

สำหรับ กลุ่ม/องค์กรการเงินของชุมชน มีดังนี้คือ

1) กองทุนหมู่บ้าน
2) ธนาคารหมู่บ้าน
3) กลุ่มสัจจะออมทรัพย์
4) กองทุนสวัสดิการชุมชน
5) กลุ่มฌาปนกิจหมู่บ้าน

สำหรับกลุ่ม-องค์กรชุมชนประเภททั่วไป และกลุ่ม-องค์กรการเงินชุมชนของตำบลเด่นใหญ่และตำบลไพรนกยูง ก็เช่นเดียวกับในตำบลอื่น ๆ ที่พบว่ามีความสัมพันธ์ต่อกัน หรือมีการเชื่อมโยงกันอย่างแยกไม่ออก เนื่องจากคนจำนวนมากในชุมชนคาดหวังที่จะมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น หรืออาจเรียกว่าสามารถบรรลุสู่ *"ความพออยู่พอกิน"* ให้ได้ ดังนั้น เมื่อมีเงินเหลือจากค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตประจำวัน ชาวบ้าน-ประชาชนในชุมชนก็จะได้รับการส่งเสริมให้มีการออมเงิน ซึ่งได้ช่วยทำให้ปริมาณเงินออมของกองทุนมีมากขึ้นตามไปด้วย โดยแต่ละคนต้องออมอย่างน้อยปีละ 120 บาทต่อคน และเป็นสมาชิกกลุ่มเดียวกับสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน โดยปัจจุบันกลุ่มออมทรัพย์ของตำบลเด่นใหญ่มีเงินหมุนเวียนประมาณ 100,000 กว่าบาท

อย่างไรก็ตาม สำหรับการนำเสนอ ณ ที่นี้ เป็นเพียงการประมวลผลของสมาชิกกลุ่มที่เข้าร่วมประชุมที่มาจากตำบลเด่นใหญ่และตำบลไพรนกยูงเพียงจำนวนหนึ่งเท่านั้น ซึ่งพบว่ายังมีความไม่ครอบคลุม เพราะจำนวนผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่นั้นมาจากบ้านบุทางรถ จึงยังไม่ใช่ตัวแทนของหมู่บ้านต่าง ๆ จากทั้งตำบล หรืออาจจะสามารถกล่าวได้ว่าสัดส่วนของความเป็นตัวแทนของคนทุกกลุ่ม ทุกประเภทยังไม่ค่อยครอบคลุมเมื่อเปรียบเทียบกับการประมวลภาพของ

ตำบลเนินขามดังที่นำเสนอไปข้างต้น นอกจากนี้ ยังพบด้วยว่าผู้เข้าร่วมการวิเคราะห์-การถอดบทเรียนจากหมู่บ้านหนองหอย มีเพียง 1 ท่านเท่านั้น

สำหรับในลำดับต่อจากนี้ไป จะเป็นการนำเสนอผลการวิเคราะห์จุดแข็ง-จุดอ่อนหรือศักยภาพและข้อจำกัดของกองทุนและกลุ่ม-องค์กรประเภทต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนทั้งในระดับหมู่บ้านและระดับตำบล ทั้งนี้เพื่อเป็นการเรียนรู้ร่วมกันในสิ่งที่มีอยู่ และจะใช้เป็นฐานข้อมูลในการพูดคุยทบทวน เพื่อนำไปสู่การปรับปรุง-พัฒนาสิ่งที่มีอยู่-สิ่งที่เป็นอยู่ให้ดียิ่ง ๆ ขึ้น หรือสามารถช่วยพาชาวบ้านและชุมชนไปสู่เป้าหมายสูงสุดที่ต้องการบรรลุร่วมกัน ซึ่งก็คือการที่กลุ่ม-องค์กรต่าง ๆ สามารถตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการ และนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของสมาชิกและ/หรือประชากรทุกหมู่ ทุกเหล่า ทุกเพศ ทุกวัย ได้ต่อไปในระยะยาว

2.3 ผลการวิเคราะห์จุดแข็ง–จุดอ่อนของกลุ่ม/องค์กรชุมชนประเภททั่วไป และกลุ่ม–องค์กรการเงินของชุมชน : *มุมมองของชุมชน*

- **อำเภอเนินขาม**

กลุ่ม/องค์กรชุมชนประเภท<u>ทั่วไป</u> : *ตำบลเนินขาม*

ตำบลเนินขามมีจำนวนกลุ่ม-องค์กร-กลไกชุมชนต่าง ๆ จำนวนมาก ซึ่งแต่ละกลุ่ม/องค์กรก็มีการกระทำหน้าที่-บทบาทที่แตกต่างกันไป บางส่วนก็เป็นกลุ่ม-องค์กร-สถาบันที่มีชื่อเสียงมีคนรู้จัก มีคนมาศึกษาดูงาน-ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และยังได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยมีกลุ่ม-องค์กร-กลไก-เครือข่ายที่สำคัญ ๆ ดังนี้คือ

1) เครือข่ายป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง : กรณีตัวอย่างความสำเร็จ

- จุดแข็ง “เครือข่ายป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง” เป็นเครือข่ายที่ยึดโยงกันไว้ด้วยความร่วมมือร่วมใจกันของคนที่หวงแหนป่า เมื่อต้องดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการดูแลรักษาป่า เช่น ทำแนวกันไฟ การดับไฟป่า จึงมักได้รับความร่วมมือร่วมใจจากชุมชน และนำไปสู่ความสามัคคีกันในระดับดี เพราะคนใน 2 อำเภอ 4 ตำบล ต่างร่วมรับผลประโยชน์จากป่าด้วยกันทั้งสิ้น อีกทั้งการบริหารจัดการเป็นไปด้วยความโปร่งใส ด้วยวิธีการสื่อสารพูดคุยกันอย่างตรงไปตรงมา

“เครือข่ายป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง” เริ่มก่อตัวตั้งแต่ช่วงปี 2540-41 และมีการก่อตั้งอย่างเป็นทางการเมื่อปี พ.ศ. 2545 (ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น) ตลอดระยะเวลาการดำเนินงานของเครือข่ายป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง พบว่า ประสบผลสำเร็จจนกลายเป็นแหล่งศึกษาดูงานเรียนรู้ของเครือข่ายด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมกว่า 30 ประเทศจากทั่วโลก และในส่วนประเทศไทยมีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาศึกษาค้นคว้าทำวิจัยในเรื่องกระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชุมชนจำนวนมาก ซึ่งตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาได้รับการสนับสนุนจากองค์กรต่าง ๆ มากมาย รวมทั้ง UNDP จนทำให้เครือข่ายมีความเข้มแข็งจนกระทั่งถึงทุกวันนี้

- จุดอ่อน ป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง เป็นแหล่งความมั่นคงทางอาหารที่ทุกปี เมื่อถึงฤดูกาลเก็บหน่อไม้ เห็ดโคน ผักหวาน ซึ่งอยู่ในช่วงเดือนกันยายน-พฤศจิกายน จะมีประชาชน/ผู้คนจากจังหวัดต่าง ๆ เข้ามาหาอาหาร และล่าสัตว์ป่าจำนวนมาก ไม่เฉพาะแต่คนในพื้นที่บริเวณรอบๆป่าชุมชนเขาราวเทียนทองเท่านั้น ซึ่งทุกปีจะพบเห็นทั้งคนในพื้นที่และนอกพื้นที่เข้ามาหาอาหาร และล่าสัตว์ในช่วงปิดป่า โดยไม่คำนึงถึงกฎ-ระเบียบ และ/หรือ มาตรการการดูแล ปกป้องรักษาป่าที่ชุมชนได้วาง หรือ กำหนดร่วมกันไว้แต่อย่างใด

นอกจากนี้ ถึงแม้ว่า *"เครือข่ายป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง"* จะได้รับการยอมรับจนเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ ดูงาน แต่พบว่าในปัจจุบันหน่วยงานราชการต่าง ๆ ภายในจังหวัดชัยนาทเอง กลับไม่ค่อยเห็นความสำคัญในเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นทุนทางธรรมชาติที่สำคัญของจังหวัด ซึ่งแตกต่างจากในช่วงที่เริ่มก่อตั้งใหม่ ๆ ที่ได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากหน่วยงานต่าง ๆ ในช่วงนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยงานภาครัฐในระดับจังหวัด

2) กลุ่มทอผ้าเนินขาม

- จุดแข็ง ผ้าทอเนินขาม เป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนเชื้อชาติลาวเวียง ซึ่งอพยพมาจากเวียงจันทร์ ลายผ้าทอเนินขามมีอายุเก่าแก่ประมาณ 200-300 ปี กลุ่มทอผ้าเนินขาม จึงเป็นองค์กรชุมชนที่สามารถสืบสานวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาดั้งเดิมนี้ให้คงอยู่มาจนกระทั่งถึงรุ่นลูกรุ่นหลาน และสามารถก่อให้เกิดรายได้กับผู้ทอ อีกทั้งโรงเรียนในตำบลเนินขาม เช่น โรงเรียนราชวิทยาลัยการอาชีพ โรงเรียนเนินขามราชประชานุเคราะห์ยังได้นำวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาดังกล่าวมาสอน ถ่ายทอดให้กับเด็กนักเรียนในโรงเรียน เพื่อนำไปสร้างรายได้ให้แก่ตนเอง และครอบครัวต่อไปอีกด้วย

- จุดอ่อน เนื่องจากตำบลเนินขาม มีกลุ่มผ้าทอเนินขามเกือบจะทุกหมู่บ้าน ขณะที่ตลาดที่รับซื้อมีไม่มากนัก เมื่อเกิดการผลิตผ้าทอจำนวนมาก จึงทำให้เกิดการแย่งตลาดกันเองระหว่างหมู่บ้าน ซึ่งนำไปสู่ความขัดแย้งตามมา และไม่ได้เป็นปัญหาเฉพาะการแย่งตลาด-ผู้บริโภคกันเท่านั้น แต่พบว่าแต่ละหมู่บ้านมีการหวงวิชา หวงลายผ้า จึงทำให้กลุ่มผ้าทอเนินขามไม่เกิดการพัฒนาในด้านต่าง ๆ หรือไม่ค่อยมีความก้าวหน้า และ/หรือยังไม่มีความยั่งยืนในแง่ของการเป็นแหล่งในการสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนและชุมชน ทั้ง ๆ ที่มีศักยภาพและมีความต้องการของตลาดหรือผู้บริโภค ชุมชนจึงควรพิจารณาประเด็นนี้ร่วมกันอย่างจริงจัง

กลุ่ม-องค์กรด้านการเงินของชุมชน : *กรณีตำบลเนินขาม*

สถาบันการเงินชุมชนบ้านเขาราวเทียนทอง : *กรณีตัวอย่างโดดเด่นของชุมชน*

- ***สถานภาพของกองทุน***

สถาบันการเงินชุมชนบ้านเขาราวเทียนทอง มีจุดเริ่มต้นจากที่ประชุมประชาคมสมาชิกกองทุนหมู่บ้านปี พ.ศ. 2548 ที่มีมติให้จัดตั้งสถาบันการเงินของหมู่บ้าน โดยในช่วงเริ่มต้นนั้น ชุมชนได้รับการสนับสนุนด้านต่าง ๆ รวมทั้งด้านวิชาการจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ทั้งนี้ชุมชนได้นำเงินกองทุนประเภทต่าง ๆ ที่มีอยู่มารวมกันและบริหารจัดการภายใต้ระบบเดียวกัน เพื่อลดความซ้ำซ้อน/การทับซ้อนทั้งในด้านระบบการบริหารจัดการและการดำเนินงาน รวมถึงการทับซ้อนของตัวบุคคลที่รับผิดชอบในการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ด้วย โดยที่ประชุมเห็นพ้องต้องกันในการตั้งชื่อร่วมกันว่า *"สถาบันการเงินชุมชนบ้านเขาราวเทียนทอง"*

- ***แหล่งที่มาของเงินทุน***

สำหรับกองทุนและเงิน และ/หรือทุนประเภทต่าง ๆ ที่มีอยู่ที่นำมารวมกันนั้น พบว่า ณ ปัจจุบันประกอบไปด้วยเงินกองทุนประเภทต่าง ๆ และ/หรือมีแหล่งที่มาของเงิน/รายได้ต่าง ๆ ดังต่อไปนี้คือ

1)	กองทุนหมู่บ้าน	1,000,000	บาท
2)	ผลกำไรจากกองทุนหมู่บ้าน	212,158	บาท
3)	กองทุนต่อยอดล้านที่สอง	1,000,000	บาท
4)	กองทุนออมทรัพย์เพื่อการผลิต	20,000	บาท
5)	เงินสัจจะ	96,263	บาท
6)	กองทุนสตรี	29,730	บาท
7)	เงินฝากสมาชิก	16,000	บาท
8)	เงินฌาปนกิจหมู่บ้าน	10,925	บาท
9)	กองทุนเครือข่ายป่าชุมชน	150,000	บาท
10)	กองทุนแม่แห่งแผ่นดิน	8,000	บาท
11)	กองทุนเพื่อสวัสดิการ	50,000	บาท
	รวม	**2,765,076**	**บาท**

โดยก่อนหน้าที่ประชาคม หรือสมาชิกกองทุนหมู่บ้านจะมีมติให้จัดตั้ง *"สถาบันการเงินชุมชนบ้านเขาราวเทียนทอง"* นั้น ชุมชนเคยผ่านการบริหารจัดการกองทุนมาก่อนแล้วในรูป *"กองทุนเครือข่ายป่าชุมชน"* ด้วยเหตุนี้ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) จึงเล็งเห็นถึงศักยภาพและความเข้มแข็งในการบริหารจัดการกองทุนของชุมชนตำบลเนินขามที่สามารถบริหารจัดการได้อย่างโปร่งใส พอช. จึงได้จัดสรรงบประมาณเพื่อมาสนับสนุนการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการ

ตำบลให้อีกทางหนึ่ง เป็นจำนวนเงิน 55,000 บาท (ห้าหมื่นห้าพันบาทถ้วน) โดยในช่วงเริ่มต้นพบว่า ได้มีการบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการตำบลเนินขามในระดับหมู่บ้าน-ชุมชน ซึ่งก็คือที่บ้านหมู่ 10 หรือบ้านเขาราวเทียนทอง ซึ่งมีนางสายชล พวงพิกุล เป็นผู้ใหญ่บ้านและเป็นประธานกรรมการ นอกจากนี้ พอช. ยังได้จัดสรรเงินให้อีกจำนวน 10,000 บาท (หนึ่งหมื่นบาทถ้วน) ให้กับแต่ละตำบล เพื่อใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการประชุมตรียมการหรือเตรียมความพร้อมชุมชนโดยตำบลเนินขาม หรืออันที่จริงหมายถึง บ้านเขาราวเทียนทอง ได้นำเงินที่ได้รับจัดสรรนี้มาจัดเวที-การประชุมชาวบ้านที่เรียกกันว่า *"การทำประชาคม"* ทั้งนี้ เพื่อทำความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการสนับสนุนให้ชุมชนมีกองทุนสวัสดิการของตนเอง ก่อนที่จะดำเนินการปล่อยกู้ หรือดำเนินการในเรื่องอื่นใดต่อไป

- ***ประเภทสมาชิกและการขยายตัว***

ในช่วงเริ่มต้นการก่อตั้งหรือการดำเนินงานของสถาบันการเงิน ฯ แห่งนี้ หรืออันที่จริงในช่วงแรกที่เรียกกันว่า"กองทุนชุมชน" นั้น พบว่ามีสมาชิกเพียงแค่ 10-20 คน ซึ่งคนกลุ่มนี้มักเป็นผู้ที่มีความสนใจในการออม การกู้ จากกองทุนต่าง ๆ ที่มีอยู่ในหมู่บ้านเป็นทุนเดิมอยู่แล้วจึงได้เข้ามาเป็นสมาชิก ต่อมาเมื่อคนในชุมชนเห็นว่าลูกหลานสมาชิกของกองทุนฯ ได้รับสวัสดิการประเภทต่าง ๆ จากกองทุนฯ ในหลาย ๆ ด้านด้วยกัน จึงเริ่มทยอยที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกเพิ่มมากขึ้นจวบจนปัจจุบันมีสมาชิกสามัญ (เฉพาะหมู่ 10) จำนวน 79 คน และสมาชิกสมทบที่มาจากหมู่บ้านข้างเคียงในตำบลเนินขาม อาทิเช่น หมู่ 9 หมู่ 13 หมู่ 15 หมู่ 18 และหมู่ 19 เป็นต้นและยังมีสมาชิกสมทบที่มาจากตำบลใกล้เคียง อาทิเช่น จากตำบลเด่นใหญ่ ประมาณ 4-5 ครัวเรือนและอีกส่วนหนึ่งมาจากตำบลไพรนกยูง ซึ่งตำบลทั้งสองนี้อยู่ในเขตอำเภอหันคา (ไม่ใช่อำเภอเนินขาม) รวมสมาชิกสมทบทุกประเภทมีทั้งหมด 57 คน รวมเป็นสมาชิกทั้งหมดในปัจจุบันทั้งประเภทสามัญและสมทบทั้งหมดจำนวน 136 คน

- ***นโยบายการบริหารจัดการเงินทุนของชุมชน***

จากการที่บ้านเขาราวเทียนทอง (หมู่ 10 ต.เนินขาม) ได้รับการจัดสรรเงินจาก พอช. เพื่อมาสนับสนุนการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการตำบลจำนวน 55,000 บาท เมื่อปี พ.ศ. 2551 นั้นพบว่าปัจจุบันชุมชนได้นำเงินจำนวนนี้ออกมาบริหารจัดการเพียงแค่ 5,000 บาท (ห้าพันบาทถ้วน) เนื่องจากชุมชนมีหลักคิดในการมอง "ทุน" หรือเงินทุนรูปแบบต่าง ๆ ของหน่วยงานที่นำเข้ามาเพื่อสนับสนุน หรือส่งเสริมชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีของชาวบ้าน-ชุมชน ว่าจะต้องนำมาต่อยอดกับทุนเดิมที่มีอยู่ในชุมชนและบริหารจัดการให้เกิดดอกออกผล โดยที่จำนวนเงินที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงาน หรือเงินตั้งต้นจากภายนอกนั้นยังจะต้องคงอยู่และจะต้องสามารถบริหารจัดการจนเกิดดอกออกผล และสามารถนำดอกผลหรือผลกำไรดังกล่าวมาจัดสรรให้กับสมาชิกในรูปของสวัสดิการ ที่มีหลากหลายประเภทและหลากหลายรูปแบบอย่างเป็นวงจร ครบถ้วน ไม่รู้จบสิ้น

- ***ระบบสมาชิกและการระดมเงินออม***

สำหรับสมาชิกของกองทุนฯ พบว่า เป็นกลุ่มเดียวกันกับสมาชิกของกลุ่มออมทรัพย์ โดยสมาชิกทุกคนต้องออมคนละ 100 บาท/เดือน ซึ่งเงินจำนวนนี้จะเป็นเงินของสมาชิกที่เก็บออมไว้รายเดือน และทุกเดือนสมาชิกต้องออมเพิ่มอีกคนละ 10 บาท เพื่อเป็นเงินออมสำหรับการช่วยเหลือ และนำมาสมทบเข้ากับกองทุนสวัสดิการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ดังนั้นทุกวันที่ 1 สมาชิกจะออมเงินทั้งหมดคนละ 110 บาท โดยแต่ละซุ้มจะมีคนเก็บเงินประจำซุ้ม และเป็นคนที่ชาวบ้านคัดเลือกแล้วว่าสามารถไว้วางใจได้ สำหรับหมู่ที่ 10 ประกอบไปด้วย 4 ซุ้ม และมีคนเก็บเงินประจำซุ้ม ดังนี้

ซุ้มที่ 1 กลุ่มหน้าวัดเขาราวเทียนทอง (นายสำรวม) ซุ้มนี้มีสมาชิกประมาณ 20 กว่าครัวเรือน

ซุ้มที่ 2 หลังโรงเรียนวัดเขาราวเทียนทอง (นางจำนงค์) ซุ้มนี้มีสมาชิกประมาณ 10 ครัวเรือน

ซุ้มที่ 3 บ้านผู้ใหญ่บ้าน (นางพรพิมล)

ซุ้มที่ 4 คือ ซุ้มหน้าบ้านนายอำนวย ชัยสรรค์

ทั้งนี้ ทุกวันที่ 1 ของแต่ละเดือน มีเงินหมุนเวียนประมาณ 170,000-200,000 บาท และเงินสมทบกองทุนสวัสดิการต่าง ๆ อีกประมาณ 700-800 บาท/เดือน

- ***สร้างนิสัยการออมให้กับเด็กและเยาวชน***

เนื่องจากกองทุนฯ มีลักษณะที่เปิดกว้าง มีสมาชิกทั้งประเภทสามัญ และประเภทสมทบ และไม่ได้จำกัดอายุ เพศ ช่วงวัย หรืออาจกล่าวได้ด้วยว่า กองทุนฯ ประเภทนี้ไม่มีนโยบายกีดกันใครทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นเพศ อายุ ฐานะทางเศรษฐกิจ อาชีพ ชนชั้น ชาติพันธุ์ ฯลฯ จึงทำให้ครอบคลุมไปถึงตัวเด็กนักเรียน ซึ่งส่วนใหญ่ต้องการที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกสมทบด้วยตนเอง เพราะต้องการมีเงินออมเป็นของตัวเอง โดยเด็ก ๆ เมื่อเห็นตัวเลขเงินออมในชื่อบัญชีของตนก็จะดีใจ ภูมิใจ และทำให้เด็ก ๆ อยากเข้ามาร่วมรายการหรือกิจกรรมต่าง ๆ มากขึ้น จึงนับว่าเป็นการสร้างโอกาส และเป็นนิมิตหมายที่ดีในการสร้างนิสัยการออมให้กับเด็กและเยาวชน

ปัจจุบันกองทุนฯ มีเงินหมุนเวียนประมาณ 3-4 แสนบาท ถ้าคิดเป็นรายครัวเรือนทุกครัวเรือนจะมีเงินออมเฉลี่ยประมาณหมื่นกว่าบาท ที่เกิดจากการเก็บออมของตนเอง และแน่นอนว่าชาวบ้านหรือชุมชน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของเงินในกองทุนฯ นี้ร่วมกัน

- ***ระเบียบการบริหารจัดการกองทุนฯ***

กองทุนฯ ได้กำหนดระเบียบหรือข้อบังคับเกี่ยวกับการประชุมไว้ 2 ระดับ คือ ในส่วนคณะกรรมการกองทุนฯ ได้กำหนดให้มีวาระการประชุมทุกเดือน ในส่วนของสมาชิกได้กำหนดให้มีวาระการประชุม 2 ครั้ง/ปี โดยทุกครั้งที่มีการประชุม นอกเหนือจากการชี้แจงจำนวนเงินการออม การกู้ต่าง ๆ แล้ว ถ้ากรรมการหรือสมาชิกท่านใดมีความข้องใจในเรื่องใด ผู้ใหญ่บ้าน

จะเป็นฝ่ายชี้แจงทำความเข้าใจให้ทุกคนยอมรับจนเกิดความกระจ่างให้มากที่สุด เพื่อที่จะลดปัญหาต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นตามมาในการบริหารจัดการกองทุนในอนาคต

- ***การจัดสรรผลกำไรของกองทุน ฯ***

พบว่า การจัดสรรผลกำไรของสถาบันการเงินบ้านเขาราวเทียนทอง มีความน่าสนใจในแง่ของความครอบคลุมมิติต่าง ๆ ทั้งด้านการบริหารจัดการกองทุนฯ ได้อย่างต่อเนื่อง การเอื้อต่อสาธารณประโยชน์ หรือสิ่งที่เป็นประโยชน์ร่วมกันต่อส่วนรวม ฯลฯ โดยกำหนดให้มีการจัดสรรผลกำไรคืนให้กับกองทุน เพื่อให้มีเงินทุนหมุนเวียนอย่างพอเพียง ร้อยละ 20 สำหรับการจัดสรรให้กับค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการกองทุน และสาธารณประโยชน์ ก็ได้รับในสัดส่วนที่เท่ากัน คือ ร้อยละ 20 ขณะที่การจัดสรรสวัสดิการให้กับสมาชิก ได้รับสูงถึงร้อยละ 30 และรายการ/กิจกรรมอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากนี้ ได้รับการจัดสรรร้อยละ 10

- ***สวัสดิการกองทุนฯ : ผลงานที่ผ่านมา***

1) การพัฒนา-ซ่อมแซมสาธารณประโยชน์ในหมู่บ้าน เช่น ไฟฟ้า ถนน เสียงตามสาย

2) การพัฒนาสิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน-ชุมชน เช่น การปลูกป่า การดูแลรักษาป่า

3) การดูแลสวัสดิการให้กับคณะกรรมการดูแลรักษาป่า

4) ทุนอาหารกลางวันเด็ก

5) ทุนการศึกษา ให้กับเด็กนักเรียนชั้นอนุบาล-ประถมศึกษา จำนวน 20-25 ทุน/ปี ประมาณทุนละ 200-500 บาท โดยในระดับอนุบาลจัดสรรให้ทุนละ 200 บาท ส่วนระดับประถมศึกษาจัดสรรทุนละไม่เกิน 500 บาท

6) ทำนุบำรุงพุทธศาสนา เช่น การบูรณะปฏิสังขรณ์วัด หรือ ศาสนสถานต่าง ๆ ในชุมชน

7) ทุกวันที่ 13 เมษายนของทุกปี จัดสรรเงินจำนวนหนึ่งให้กับผู้สูงอายุ รายละ 200-300 บาท ไม่เฉพาะผู้สูงอายุหมู่ 10 เท่านั้น แต่ครอบคลุมไปถึงหมู่บ้านอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงด้วย จำนวนประมาณ 50-60 คน

8) ชดเชยค่ารักษาพยาบาล ถ้าหากสมาชิกเจ็บป่วยและไปนอนโรงพยาบาล ชดเชยคืนละ 300 บาท แต่ไม่เกิน 5 คืน รวมทั้งชดเชยให้กับคนเฝ้าไข้ด้วย

9) ประกันสวัสดิการสมาชิก 10 บาท ถ้าเสียชีวิตได้รับ 1,000 บาท สมาชิกสามารถซื้อได้ไม่เกินคนละ 100 บาท

- ***การขยายผลของแนวคิดและศักยภาพ : การช่วยเหลือเกื้อกูลชุมชนอื่น ๆ***

สำหรับการขยายผลแนวคิดสวัสดิการชุมชน และ/หรือกองทุนสวัสดิการชุมชนนั้น พบว่า ได้เกิดการขยายตัวออกไปโดยอัตโนมัติ เนื่องจากชาวบ้านในชุมชนใกล้เคียง โดยเฉพาะชาวบ้านจากหมู่ 2 มองเห็นประโยชน์ และต้องการนำไปดำเนินการในชุมชนของตนเอง ประกอบกับผู้ใหญ่สายชล พวงพิกุล เองก็ยินดีที่จะสนับสนุนและถ่ายทอดประสบการณ์ต่าง ๆ ให้ ทั้งนี้

เนื่องจากหมู่ 2 ตำบลเนินขาม เป็นชุมชนใหญ่ ซึ่งประกอบไปด้วยประชากรใน 11 หมู่บ้าน (รวมประชากรประมาณ 3,000 กว่าคน) ด้วยเหตุนี้ ผู้ใหญ่สายชล พวงพิกุล จึงเล็งเห็นว่าควรที่จะขยายเครือข่ายไปยังหมู่ 2 โดยให้หมู่ 2 เข้ามาศึกษาเรียนรู้เรื่องกระบวนการบริหารจัดการกองทุนของหมู่ 10 และนำความรู้ ประสบการณ์ และทักษะต่าง ๆ ที่ได้รับ กลับไปจัดตั้งกองทุนสวัสดิการในหมู่บ้านของตนเองต่อไป

- จุดแข็ง *สิ่งที่เป็นจุดแข็งที่สุดของสถาบันการเงินชุมชนบ้านเขาราวเทียนทอง ก็คือ การที่สมาชิกส่วนใหญ่มีความซื่อสัตย์ มีความตรงต่อเวลาในการออม และการส่งคืนเงินกู้* กรณีมีการกู้เพราะความซื่อสัตย์ และความตรงต่อเวลานำมาซึ่งความรับผิดชอบที่ทุกคนในหมู่บ้านต้องมีร่วมกันรวมทั้งการเป็นส่วนหนึ่งในการบริหารจัดการกองทุนฯ ที่ชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกัน นอกจากนี้ สมาชิกทุกคนยังสามารถรักษา และ/หรือปฏิบัติตามกฎระเบียบที่กำหนดร่วมกันไว้อย่างเคร่งครัด ดังนั้น เมื่อทุกคนในชุมชนตระหนักถึงความรับผิดชอบในการออม และการส่งคืนเงินกู้ยืม ทำให้การบริหารจัดการกองทุนฯ เป็นไปด้วยดี มีปริมาณเงินทุนหมุนเวียนพอเพียงสม่ำเสมอ สามารถให้บริการต่าง ๆ แก่สมาชิกได้อย่างต่อเนื่อง ตลอดเวลา ครบวงจร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การจัดสรรผลกำไรส่วนหนึ่งให้กับการจัดสวัสดิการประเภทต่าง ๆ ให้แก่คนในชุมชนได้ครอบคลุมช่วงชีวิตของสมาชิกตั้งแต่เกิดจนตาย (from the cradle to the grave)

ถึงแม้เงินกองทุนสวัสดิการ ที่ได้รับการจัดสรรงบประมาณมาจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน จะเป็นการบริหารจัดการในระดับชุมชน-หมู่บ้าน หรือเริ่มต้นที่หมู่ 10 บ้านเขาราวเทียนทอง แต่ผู้ได้รับคุณประโยชน์จากกองทุน ฯ นั้นไม่ได้ถูกจำกัดอยู่เพียงแค่ประชากรในหมู่ 10 เท่านั้น แต่ยังเกิดการขยายตัวของจำนวนผู้ได้รับคุณประโยชน์ในลักษณะการเป็นเครือข่ายที่หมู่บ้านใกล้เคียงเข้ามาเป็นสมาชิกสมทบอีกจำนวนหลาย ๆ หมู่บ้าน หรือเกือบจะครอบคลุมทุกหมู่บ้านในตำบลเนินขาม ดังนั้น เมื่อกองทุนฯ มีการบริหารจัดการอย่างโปร่งใส คณะทำงาน/กรรมการฝ่ายต่าง ๆ แสดงบทบาทหรือทำงานร่วมกันอย่างรอบคอบ ระมัดระวังเป็นไปตามหลักการที่วางไว้ ในขณะที่ด้านผู้รับบริการหรือสมาชิกทุกคนมีความรับผิดชอบในการออม การส่งคืน ย่อมนำมาซึ่งความเชื่อถือ ความไว้วางใจ และนำไปสู่การเจริญเติบโตของกองทุนฯ และคาดว่าจะส่งผลต่อเนื่องถึงความยั่งยืน และการสืบทอดภารกิจนี้ของคนรุ่นใหม่ต่อไปในระยะยาวอีกด้วย

- จุดอ่อน สิ่งที่เป็นจุดอ่อนของกองทุนฯ คือ จำนวนสมาชิกที่มีอยู่ยังไม่ครอบคลุมทั่วทุกครัวเรือนและทุกหมู่บ้านในตำบลเนินขาม และสมาชิกสมทบที่กระจายตัวกันอยู่ในหมู่บ้านต่าง ๆ ประมาณ 5-6 หมู่บ้าน ก็ยังไม่ครอบคลุมทั่วทั้งหมด ซึ่งแกนนำหลักของกองทุนฯ มีความตั้งใจและความพยายามที่จะทำให้เกิดการขยายตัว ทั้งนี้ เพื่อทำให้กองทุนฯ สามารถเลื่อนสถานภาพขึ้นเป็น *“กองทุนสวัสดิการของตำบล”* ได้อย่างแท้จริงต่อไป

กลุ่ม-องค์กรชุมชนประเภท<u>ทั่วไป</u> : *ตำบลสุขเดือนห้า อำเภอเนินขาม*

พบว่า กลุ่ม-องค์กร-กลไกชุมชนของตำบลสุขเดือนห้า ประกอบด้วยกลุ่ม-องค์กรจำนวนมาก แต่กลุ่ม-องค์กรชุมชนที่แกนนำหลักของตำบล เลือกที่จะทำการศึกษา-วิเคราะห์สภาพ/สภาวะทั้งจุดแข็ง – จุดอ่อน หรือ ศักยภาพและข้อจำกัดนั้น มีเพียง 2 กลุ่ม ดังนี้คือ

1) กลุ่มแม่บ้าน

- *จุดแข็ง* เป็นการรวมกลุ่มของสตรีที่ว่างงานหลังฤดูการเก็บเกี่ยว มีการทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น กลุ่มทำน้ำพริก กลุ่มทอผ้า กลุ่มขนมจีน การทำกิจกรรมร่วมกันของกลุ่มสตรีที่ว่างงานหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยวนี้ ทำให้กลุ่มสตรีมีความสามัคคีช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน

- *จุดอ่อน* กลุ่มแม่บ้านประสบกับปัญหาเรื่องการตลาด ที่ผลผลิตไม่มีตลาดรองรับ ซึ่งไม่แตกต่างจากกลุ่มอาชีพอื่น ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน และเงินทุนหมุนเวียนของกลุ่มแม่บ้านมีจำนวนน้อย ทำให้บางหมู่บ้าน บางกลุ่ม ขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ และวัตถุดิบที่จะนำมาใช้ในการผลิตอย่างต่อเนื่อง

2) กลุ่มอาชีพ (กลุ่มผลิตอิฐบล๊อค, การผลิตปุ๋ยอินทรีย์-ชีวภาพ, กลุ่มโรงสีชุมชน)

- *จุดแข็ง* การมีกลุ่มอาชีพภายในชุมชน ทำให้คนในชุมชนไม่ต้องออกไปทำงานต่างถิ่น อีกทั้งยังก่อให้เกิดรายได้ภายในชุมชนและครัวเรือน ส่วนการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพนอกจากเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่ครัวเรือนและชุมชนแล้ว ยังเป็นการลดรายจ่ายจากการซื้อปุ๋ยเคมีเพื่อมาทำการเกษตรหรือเพิ่มผลผลิต นอกจากนี้ ยังพบด้วยว่าการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มนี้ก็ได้ช่วยทำให้ชุมชนมีความสามัคคีกันมากยิ่งขึ้นเช่นเดียวกับกลุ่มแม่บ้าน

- *จุดอ่อน* ชาวบ้านยังไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการใช้ปุ๋ยชีวภาพแทนปุ๋ยเคมี เพราะยังคงมองว่าการใช้ปุ๋ยชีวภาพจะทำให้ได้ผลผลิตน้อยหรือทำให้ผลผลิตลดลง โดยที่ชาวบ้านยังขาดการมองไปถึงว่าการใช้ปุ๋ยชีวภาพ จะช่วยทำให้มีการปรับสภาพของดิน ทำให้ดินอุดมสมบูรณ์มากขึ้น สิ่งเหล่านี้ยังขาดการประชาสัมพันธ์หรือการทำความเข้าใจร่วมกันในเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์ ประกอบกับกลุ่มอาชีพต่าง ๆ เหล่านี้ ยังขาดแหล่งเงินทุนที่จะมาสนับสนุนทำให้ปริมาณเงินทุนหมุนเวียนของกิจกรรมหรือกลุ่มประเภทนี้มีไม่มากนัก หรือยังไม่เพียงพอต่อความต้องการ จึงทำให้ได้รับความสนใจน้อยตามไปด้วย

กลุ่ม-องค์กรด้าน<u>การเงิน</u> : *ตำบลสุขเดือนห้า อำเภอเนินขาม*

อันที่จริงกลุ่ม-องค์กรการเงินของตำบลสุขเดือนห้า นั้นมีจำนวนมากเช่นกันหรือไม่ต่างจากตำบลอื่น ๆ และดังที่ทราบกันดีแล้วว่า แต่ละกลุ่ม-องค์กรก็มีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันเนื่องจากถูกกำหนดมาจากภายนอกชุมชน หรือเป็นวัตถุประสงค์ตามหน่วยงาน อาทิเช่น หน่วยงานด้านการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ด้านสาธารณสุข ด้านมหาดไทย โดยเฉพาะด้านการพัฒนาชุมชน เป็นต้น แต่สำหรับกลุ่ม-องค์กรการเงินที่ชาวบ้านหรือชาวชุมชนมองว่ามีความสำคัญ

ต่อคนในชุมชนค่อนข้างมาก หรือมีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในชุมชนในระดับสูง มีดังต่อไปนี้คือ

1) กองทุนหมู่บ้าน

- *จุดแข็ง* กองทุนหมู่บ้านทำให้คนในชุมชนมีเงินทุนหมุนเวียนในการประกอบอาชีพ โดยที่ไม่ต้องไปกู้เงินนอกระบบ (ซึ่งโดยปกติมักถูกขูดรีด เพราะอัตราดอกเบี้ยสูงมาก) ซึ่งการกู้ยืมเงินจากกองทุนหมู่บ้านนี้ ทำให้ชุมชนมีดอกผล และสามารถนำดอกผลหรือกำไรที่ได้รับกลับมานั้น ไปจัดสรรสวัสดิการให้แก่คนในชุมชน ซึ่งดีกว่าการกู้ยืมเงินนอกระบบ ที่ต้องเสียดอกเบี้ยในอัตราที่สูงมาก แต่ก็ไม่ได้รับสวัสดิการใด ๆ กลับคืนมาแต่อย่างใด นอกจากนี้การกู้ยืมของสมาชิกยังส่งผลดีทั้งต่อตัวกรรมการ และต่อตัวสมาชิกในแง่ของการพัฒนาตนเอง กล่าวคือ ในส่วนของคณะกรรมการที่มีภารกิจหรือมีหน้าที่รับผิดชอบในด้านต่าง ๆ นั้น ได้ทำให้เกิดสำนึกหรือความรับผิดชอบในการทำงานมากขึ้น โดยเฉพาะการติดตามหนี้สิน ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เงินในกองทุนสูญหาย หรือเกิดการฝืนกฎ-ระเบียบจากการกู้ยืมแล้วไม่ส่งเงินตามกำหนดระยะของสมาชิก สำหรับในส่วนของตัวสมาชิก พบว่าจากการติดตามดูแลของคณะกรรมการเท่ากับเป็นการกระตุ้นให้สมาชิก มีวินัยทางการเงิน และสามารถส่งเงินคืนได้ตามกำหนดระยะเวลาการกู้ยืม

- *จุดอ่อน* คนในชุมชนจำนวนหนึ่งยังคงนำเงินกู้จากกองทุนหมู่บ้านไปใช้จ่ายอย่างผิดวัตถุประสงค์ หรือไม่ได้นำเงินที่กู้ยืมไปใช้เพื่อให้ก่อเกิดรายได้ อาทิเช่น การนำไปลงทุนในการทำการเกษตร หรือการค้าขายดังที่ได้ระบุไว้ แต่กลับนำไปใช้จ่ายในชีวิตประจำวันหรือไปซื้อสินค้าฟุ่มเฟือยส่งผลให้คนในชุมชนมีหนี้สินเพิ่มขึ้น และจำนวนมากมีความเสี่ยงหรือมีพฤติกรรมที่ชอบสร้างหนี้โดยไม่พิจารณาถึงความจำเป็น จึงทำให้มีปัญหาเกี่ยวเนื่องหรือเกิดผลพวงต่าง ๆ ตามมาอีกหลายประการ และไม่เป็นผลดีต่อการทำงานร่วมกันในเรื่องอื่น ๆ ต่อไป

2) กลุ่มสัจจะออมทรัพย์

- *จุดแข็ง* ทำให้ชาวบ้านมีเงินออมทุกเดือน เป็นการสร้างวินัยทางการเงิน และการตรงต่อเวลา การสร้างพฤติกรรมการรู้จักออมอย่างสม่ำเสมอ ส่งผลทำให้กลุ่มสัจจะออมทรัพย์มีเงินทุนหมุนเวียนไว้สำหรับดูแลสวัสดิการของคนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง จึงเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชนอีกทางหนึ่ง เมื่อใครเดือดร้อนสามารถกู้ไปใช้ได้ โดยจะไม่มีการคิดกันว่าชาวบ้านจะโกง เนื่องจากทุกคนเป็นเจ้าของเงินจำนวนนี้ร่วมกัน

- *จุดอ่อน* ชาวบ้านส่วนหนึ่งยังไม่ค่อยเห็นความสำคัญของการออมเงิน จึงยังคงขยายจำนวนสมาชิกได้น้อย อาทิเช่น หมู่ 6 มีสมาชิกประมาณ 60-70 คน จากประชากรทั้งหมด 276 คน และมีครัวเรือนทั้งหมดจำนวน 68 หลังคาเรือน ซึ่งอันที่จริงนั้นสมาชิกในครัวเรือนหนึ่ง ๆ สามารถเป็นสมาชิกกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ได้หมดทุกคน แต่ชาวบ้านยังมองไม่ค่อยเห็นความสำคัญตรงจุดนี้มากเท่าใดนัก และส่วนหนึ่งอาจจะเป็นเพราะรายจ่ายของครัวเรือนมีมากกว่ารายได้ก็เป็นได้ (ซึ่งเรื่องนี้ควรจะมีการทำความเข้าใจอย่างถ่องแท้ต่อไป)

3) กลุ่ม กขคจ. (แก้ไขปัญหาความยากจน)

- *จุดแข็ง* เป็นกลุ่มที่ให้กู้ยืมเงินโดยไม่เสียดอกเบี้ย และทุกปีต้องเก็บเงินต้น ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด 280,000 บาทกลับคืนมาให้ครบ สำหรับวัตถุประสงค์หลักของกลุ่ม กขคจ. นั้น คือ การสนับสนุนให้คนในชุมชนมีเงินทุนหมุนเวียนในการสร้างอาชีพได้อย่างแท้จริง

- *จุดอ่อน* เนื่องจากเป็นกลุ่มที่ไม่มีดอกเบี้ย ฉะนั้นเงินทุนของกลุ่ม กขคจ. จึงไม่งอกเงย กลุ่มจึงมีเงินทุนหมุนเวียน 280,000 บาททุกปี อีกทั้งคณะกรรมการของกลุ่ม/กองทุนต่าง ๆ เป็นคน ๆ เดียวกัน หรือทำงานอยู่ในหลายกลุ่มทำให้ไม่มีเวลาในการบริหารจัดการ และ/หรือส่งผลต่อสมรรถนะในการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ทำให้ไม่สามารถเพิ่มศักยภาพของกลุ่ม โดยเฉพาะในแง่การแก้ไขปัญหาความยากจนหรือการสร้างอาชีพได้อย่างแท้จริง หรือเป็นอาชีพที่ทำให้คุณภาพชีวิตของผู้กู้ยืมดีขึ้นนั้น สามารถทำได้จริงหรือไม่ ก็ยังไม่มีการศึกษาวิจัย แต่จากข้อสังเกตของหลาย ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง พบว่า ยังไม่น่าที่จะสามารถแก้ไขปัญหาความยากจนได้อย่างถึงรากถึงแก่น เพียงแต่เป็นการบรรเทาอาการยากจนได้ในระยะสั้น ๆ เท่านั้น

กลุ่ม/องค์กรชุมชนประเภท<u>ทั่วไป</u> : *ตำบลกะบกเตี้ย อำเภอเนินขาม*

ตำบลกะบกเตี้ยเป็นพื้นที่แห้งแล้ง เป็นที่ดอน อยู่นอกเขตชลประทาน การทำนาจึงทำได้เพียงแค่ปีละ 1 ครั้ง สำหรับอาชีพหลักของคนในชุมชนนั้น นอกจากการทำนาก็ยังมีอาชีพเลี้ยงสัตว์หรือปศุสัตว์ และปลูกพืชไร่ เช่น เลี้ยงโค เลี้ยงสุกร ปลูกมันสำปะหลัง และอ้อย เหมือนดังเช่นตำบลอื่น ๆ แต่ที่น่าสนใจคือ พบว่า กลุ่ม-องค์กรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในตำบลกะบกเตี้ยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่เชื่อมโยงกับอาชีพที่เป็นทางเลือกต่าง ๆ ที่หลากหลายดังกล่าว แต่ก็ยังคงเป็นกลุ่มที่ไม่ค่อยประสบผลสำเร็จ เนื่องจากมีปัจจัย-องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องหลายประการด้วยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริบทและปัจจัยเชิงโครงสร้าง เพราะถูกกำหนดโดยนายทุน ที่มีพลังและศักยภาพเหนือกว่ามาก โดยมีกลุ่ม-องค์กรที่สำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้คือ

1) กลุ่มเลี้ยงโคเนื้อ

- *จุดแข็ง* เป็นการรวมกลุ่มกันของเกษตรกรรายย่อย ที่เมื่อรวมกันแล้วเป็นการสร้างอำนาจในการต่อรอง และสามารถเพิ่มพลังอำนาจในการลงทุนด้านต่าง ๆ ที่ต่อเนื่อง-เชื่อมโยงได้ในระดับหนึ่ง และยังช่วยทำให้ครัวเรือนมีรายได้เพิ่มมากขึ้น

- *จุดอ่อน* เนื่องจากปัจจุบันโคเนื้อมีราคาถูก ส่งผลให้เกษตรกรไม่อยากเลี้ยง ส่วนพื้นที่ที่เลี้ยงโคเนื้อก็มีจำนวนลดน้อยลง ซึ่งจากการที่โคเนื้อราคาถูก นับเป็นปัญหาของเกษตรกรรายย่อยเกือบทุกรายที่ไม่สามารถกำหนดราคาสินค้าของตนเองได้ แต่กลับให้ตลาดเป็นคนกำหนดราคา นอกจากนี้ พบว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้ออีกจำนวนมากยังขาดความรู้ในเรื่องปศุสัตว์ เช่น การดูแลรักษา หรือการขจัดโรค การป้องกันโรคต่าง ๆ เป็นต้น

2) กลุ่มเลี้ยงสุกร

- *จุดแข็ง* ปัจจุบันมูลสุกร สามารถนำไปทำประโยชน์ ก่อให้เกิดรายได้หลายอย่าง อาทิเช่น ทำปุ๋ย ทำแก๊สหุงต้ม และการเลี้ยงสุกรโตไว ทำให้ขายได้เร็วและง่าย

- *จุดอ่อน* เมื่อต้องนำไปขาย กลับถูกพ่อค้าคนกลางเอารัดเอาเปรียบในการโกงตาชั่ง และการที่นายทุนเจ้าของฟาร์มผูกขาดราคาอาหารสุกรให้มีราคาแพงขึ้น เมื่อเห็นว่ามีผู้เลี้ยงสุกรรายย่อยเพิ่มมากขึ้น และผูกขาดราคาขายสุกรทำให้ราคาถูกลง จากจุดนี้จึงส่งผลให้ผู้เลี้ยงสุกรรายย่อยบางรายขาดทุน จึงจำเป็นต้องเลิกเลี้ยงไปโดยปริยาย

3) กลุ่มผู้ปลูกมันสำปะหลัง

- *จุดแข็ง* มันสำปะหลังเป็นพืชที่ปลูกง่าย ทนแล้ง ไม่ค่อยมีปัญหาเรื่องโรค อีกทั้งต้นทุนในการปลูกค่อนข้างต่ำ

- *จุดอ่อน* ประสบกับภาวะราคาที่ผันผวน เพราะมันสำปะหลังเป็นสินค้าที่มีราคาขึ้นลงเร็วมาก แม้แต่แต่ละร้านค้าหรือลานมันหลาย ๆ แห่งก็ยังซื้อขายราคาไม่เหมือนกัน และเช่นเดียวกันกับกลุ่มอื่น ๆ ที่ประสบปัญหานายทุนเอารัดเอาเปรียบ

4) กลุ่มอ้อย

- *จุดแข็ง* เป็นพืชที่ปลูกเพียงแค่ครั้งเดียว แต่สามารถเก็บผลผลิตได้ตลอดทั้ง 3 ปี และอ้อยเป็นสินค้าที่มีสมาคมรองรับ ซึ่งเป็นสมาคมหรือองค์กรที่มีความเข้มแข็ง

- *จุดอ่อน* ผู้ปลูกอ้อยต้องพึ่งพิง หรือขึ้นต่อเจ้าของโควต้า ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่มีเจ้าของโควต้าหมด เมื่อเกษตรกรตัดอ้อยขาย เกษตรกรยังไม่สามารถรับเงินได้ทันที ทำให้เกษตรกรต้องมีหนี้สินกับเจ้าของโควต้า เป็นวงจรของการถูกเอารัดเอาเปรียบไม่รู้จบ

5) กลุ่มแม่บ้าน

- *จุดแข็ง* เป็นการรวมตัวกันด้วยความสมัครใจ เพราะอยู่ในสถานะที่คล้ายคลึงหรือเหมือนกัน มีความสนใจร่วมกันเกี่ยวกับความเป็นอยู่ ทุกข์สุขของชุมชน จึงส่งผลต่อการทำงานร่วมกันในด้านต่าง ๆ และทำให้เกิดกลุ่มอาชีพเสริมตามมาอีกหลากหลายกลุ่ม อาทิเช่น กลุ่มทำพริกแกง กลุ่มผู้ใช้ปุ๋ย กลุ่มแปรรูปหน่อไม้ เป็นต้น

- *จุดอ่อน* ไม่ได้รับการส่งเสริม-สนับสนุนจากครอบครัว ยกตัวอย่างเช่น เมื่อแม่บ้านออกไปหาหน่อไม้ หรือไปทำพริกแกง พ่อบ้านมักจะไม่เข้าใจ กลับหาว่าแม่บ้านไม่ดูแลบ้าน ไม่ทำกับข้าว ไม่ให้ความสนใจเอาใจใส่งานบ้านเท่าที่ควร นำไปสู่ความไม่เข้าใจกันหรือเกิดความระหองระแหงในครอบครัวตามมา เป็นต้น

6) กองทุนหมู่บ้าน

- *จุดแข็ง* กองทุนหมู่บ้านมีกฎระเบียบชัดเจน สมาชิกมีความรับผิดชอบในการชำระเงินคืน และดอกผลที่เกิดจากการกู้ยืมนั้น สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนได้หลายด้าน หลายเรื่อง หลายประเด็นด้วยกัน

- *จุดอ่อน* เช่นเดียวกับตำบลอื่น คือสมาชิกไม่นำเงินไปใช้ตรงตามวัตถุประสงค์ที่ตนเองขอกู้ เมื่อไม่ได้นำไปใช้เป็นทุนในการประกอบอาชีพ ย่อมส่งผลให้สมาชิกมีหนี้เสียตามมา *"เป็นหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้" "เป็นหนี้ที่ไม่มีประโยชน์" "เป็นหนี้ที่สมาชิกทุกคนต้องหาเงินมาส่ง"* และ *"เป็นหนี้ตามสิทธิ"* เป็นต้น ซึ่งจากจุดอ่อนตรงนี้ ได้ทำให้ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 บ้านโศกลึก (นายเทียนชัย หัตทินาถ) มีความคิดที่จะจำกัดการเจริญเติบโตของกองทุนในหมู่บ้าน หรือต้องการทำให้กองทุนฯ โตช้าลง เพราะจากการสอบถามสมาชิกที่กู้ยืมกองทุนหมู่บ้าน พบว่าเป็นการกู้ยืมเงินจากกองทุนหมู่บ้านเพื่อนำไปโปะหนี้เสียต่าง ๆ จากหนี้นอกระบบที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ ดังนั้น ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 จึงมีความคิดว่าจะนำเงิน หรือรายได้จากดอกเบี้ย 50% จากกองทุนต่าง ๆ ที่มีอยู่ในหมู่บ้าน มาทำโครงการพัฒนาหมู่บ้าน อาทิเช่น การพัฒนาหมู่บ้านในวันสำคัญต่าง ๆ โดยทุกสิ้นปีจะมีการชี้แจงว่าได้นำดอกเบี้ย 50% ที่ขอแบ่งจากกองทุนต่าง ๆ ไปใช้ทำประโยชน์อะไรบ้าง อย่างไรก็ตาม สำหรับเรื่องนี้พบว่ายังไม่มีข้อสรุปและประเด็นสำคัญคือ ผู้ใหญ่บ้านควรปรึกษาหารือกับลูกบ้าน หรือควรลงมติร่วมกัน ไม่ควรเป็นการตัดสินใจแต่เพียงผู้เดียว เพราะเงินดอกผลเหล่านี้ถือว่าเป็นเงินของส่วนรวม ไม่ใช่ส่วนตัว จึงจำเป็นต้องมีการร่วมกันคิดร่วมกันตัดสินใจ และในอีกด้านหนึ่ง (เป็นข้อสังเกตของนักวิจัย ซึ่งเป็นคนนอกชุมชน) ก็ยังไม่ค่อยแน่ใจว่า วิธีการดังกล่าวนี้จะเป็นทางออกที่ดีสำหรับการแก้ไขปัญหาการเป็นหนี้สินหรือพฤติกรรมการสร้างหนี้ การใช้เงิน การคืนเงิน ฯลฯ ของชาวบ้านกลุ่มดังกล่าวข้างต้นหรือไม่ เพียงใด อย่างไร

กลุ่ม-องค์กรด้าน<u>การเงิน</u> : *ตำบลกะบกเตี้ย อำเภอเนินขาม*

1) กลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อการผลิต

- *จุดแข็ง* เป็นแหล่งเงินทุนให้กับคนในชุมชนได้กู้ยืมในอัตราดอกเบี้ยต่ำ และในส่วนของการออมนั้น ก็เช่นเดียวกันคือ ทำให้ชุมชนมีเงินออมเป็นการสร้างวินัยการออมให้กับสมาชิก สำหรับทางด้านสังคม พบว่าทำให้เกิดความสามัคคีภายในชุมชนนำไปสู่ความเข้มแข็งและความเป็นอันหนึ่งเดียวกันของชุมชน เนื่องจากกลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อการผลิตเป็นการดำเนินการโดยชุมชน เพื่อชุมชน และเป็นของชุมชน

- *จุดอ่อน* คนในชุมชนอีกจำนวนมากยังมองไม่เห็นความสำคัญของการออมเงินเท่าที่ควร อีกทั้งคณะกรรมการบางท่านก็ขาดธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการเงิน ทำให้ขาดความไว้วางใจ และทำให้กลุ่มไม่เติบโตเท่าที่ควรจะเป็น

2) กองทุน SML

- *จุดแข็ง* กองทุน SML เป็นเงินที่ลงสู่หมู่บ้านโดยตรง จึงสามารถนำมาบริหารจัดการแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ตรงกับปัญหาและความต้องการของชุมชนและประชาชน

- *จุดอ่อน* มีความยุ่งยากในการเขียนโครงการ เพื่อเสนออนุมัติขอใช้เงิน เนื่องจากชาวบ้าน-ชุมชนไม่ค่อยมีความถนัด หรือมีทักษะ-ความรู้ในด้านนี้ ทำให้เสียเวลาค่อนข้างมากในการดำเนินการดังกล่าวจึงทำให้ขาดแรงจูงใจ ดังนั้น องค์กรหรือหน่วยงานภายนอกที่มีบทบาท

หน้าที่รับผิดชอบในการทำงานร่วมกับชุมชนและมีศักยภาพในด้านนี้ ควรมีบทบาทเป็นพี่เลี้ยงหรือให้คำปรึกษาแก่ชุมชน

- **อำเภอหันคา**

กลุ่ม/องค์กรชุมชนประเภท<u>ทั่วไป</u> : *ตำบลเด่นใหญ่และตำบลไพรนกยูง*

อำเภอหันคา ประกอบไปด้วย 2 ตำบล คือ ตำบลเด่นใหญ่และตำบลไพรนกยูง ทั้ง 2 ตำบลมีกลุ่ม/องค์กรชุมชนที่คล้ายคลึงกัน ดังนี้คือ

1) กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง

- *จุดแข็ง* เนื่องจากทั้งตำบลเด่นใหญ่และตำบลไพรนกยูง ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิก *"เครือข่ายป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง"* ตั้งแต่เมื่อปี พ.ศ. 2543 และภายในชุมชนมีกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง ที่มีคณะกรรมการที่มีความเข้มแข็ง ชุมชนมีกฎระเบียบในการอนุรักษ์ป่าที่มีความชัดเจน และตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาชุมชนได้รับการสนับสนุนงบประมาณ และการเรียนรู้กระบวนการพัฒนาต่าง ๆ จากองค์กรภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรพัฒนาเอกชนทั้งในและต่างประเทศ จนเกิดกลุ่มเยาวชนที่เข้มแข็งในการร่วมมือกันอนุรักษ์ป่า ความสำเร็จต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานซึ่งต่อมาได้รับการยอมรับจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกจังหวัด และทั้งภายใน-นอกประเทศ และได้กลายเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ดูงานในเรื่องการจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จากความร่วมมือร่วมใจกันในการทำงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ส่งผลให้ชุมชนมีแหล่งอาหารที่มั่นคง และแหล่งรายได้จากการหาของป่า (ดังได้กล่าวไปแล้วข้างต้นในหลาย ๆ หัวข้อ)

- *จุดอ่อน* ทั้งคนภายในพื้นที่และคนภายนอกพื้นที่จำนวนมาก ยังใช้วิธีการเก็บหาของป่าที่ไม่ค่อยถูกต้อง และมีการใช้ทรัพยากรหรือบริโภค/อุปโภคมากเกินไป นอกจากนี้ก็ยังมีการลักลอบตัดไม้ บุกรุกที่ดินทำกิน และกลุ่มฯ ยังขาดงบประมาณมาส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง ทำให้กิจกรรมบางอย่างไม่ได้มีการดำเนินการต่อเนื่อง หรือไม่เข้มข้นเท่าที่ควร

2) กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

- *จุดแข็ง* มีการออมเงินร่วมกันทุกเดือน ทำให้กลุ่มฯมีเงินทุนหมุนเวียนในชุมชนและสมาชิกได้รับประโยชน์ร่วมกันอย่างถ้วนหน้า

- *จุดอ่อน* สมาชิกจำนวนหนึ่งขาดสัจจะในการออม และไม่สามารถส่งเงินคืนได้ตรงตามกำหนดระยะเวลาการกู้ที่กำหนดหรือให้สัญญาไว้ เนื่องจากมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการ หลายระดับ ทั้งระดับปัจเจกบุคคล ระดับครัวเรือน และระดับโครงสร้าง-สิ่งแวดล้อมทางสังคม ที่ส่งเสริมการกู้เงิน แต่ไม่ได้มีการเตรียมการในด้านต่าง ๆ ก่อนการปล่อยกู้ จึงทำให้ละเลยวินัยและเป็นการสร้างนิสัยที่ไม่ถูกต้อง เป็นต้น

3) กลุ่มแม่บ้านเพื่อการผลิต : ได้เงินตั้งต้นจาก สส.และเกษตรอำเภอ

- *จุดแข็ง* มีการเรียนรู้ร่วมกันในการแปรรูปอาหาร แปรรูปผลิตภัณฑ์ให้มีมูลค่าสูงขึ้น และยังเป็นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์มากที่สุดในช่วงระยะเวลาที่ว่างเว้นจากการทำนา ทำสวน และทำไร่

- *จุดอ่อน* ขาดการส่งเสริมในเรื่องการตลาดจากภาครัฐ และบางช่วงเวลาก็ขาดวัตถุดิบในการผลิต ทำให้ยังไม่สามารถสร้างรายได้ที่แน่นอนให้กับครัวเรือน แต่มีลักษณะขึ้น ๆ ลง ๆ ขาด ๆ หาย ๆ ไม่เป็นระบบเท่าที่ควร

กลุ่ม/องค์กรด้าน<u>การเงิน</u> : *ตำบลเด่นใหญ่และตำบลไพรนกยูง*

1) กองทุนหมู่บ้าน

- *จุดแข็ง* เป็นแหล่งเงินทุนที่มีความใกล้ชิดกับคนในชุมชนมากที่สุด ทุกคนรู้สึกว่ามีความเป็นเจ้าของร่วมกัน เนื่องจากเงินจากกองทุนหมู่บ้านไม่ใช่เงินของคนใดคนหนึ่ง แต่เป็นเงินของสมาชิกทุกคน ทุกคนจึงช่วยกันสอดส่องดูแล และร่วมกันรักษากฎระเบียบ สำหรับด้านคณะกรรมการที่บริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านก็มีการบริหารจัดการด้วยความโปร่งใส จึงสามารถนำดอกผล หรือผลกำไรมาจัดสรรสวัสดิการในรูปต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์กับทุกคนในชุมชน

- *จุดอ่อน* สมาชิกนำเงินกองทุนหมู่บ้านไปใช้ไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ เช่น วัตถุประสงค์การกู้ยืมบอกว่าจะนำเงินไปทำไร่ แต่ผลสุดท้ายนำไปซื้อทีวี ตู้เย็น โทรศัพท์มือถือ และด้วยความเป็นเครือญาติจึงทำให้คณะกรรมการไม่สามารถบังคับใช้กฎระเบียบได้อย่างเคร่งครัด

2) กองทุนสวัสดิการชุมชน

2.1 กองทุนสวัสดิการชุมชน<u>บ้านบุทางรถ</u> หมู่ 5 ตำบล<u>เด่นใหญ่</u>

▪ ***สถานภาพกองทุน***

กองทุนสวัสดิการชุมชนของบ้านบุทางรถ ได้รับการจัดสรรเงินทุนเป็นจำนวน 55,000 บาท (ห้าหมื่นห้าพันบาทถ้วน) จากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) เมื่อวันที่ 29 เมษายน 2552 และต่อมาเมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2552 ได้มีการปล่อยกู้ให้กับสมาชิกในชุมชนไปแล้วจำนวน 5-6 ราย (โดยมีบัญชีรายชื่อผู้กู้และจำนวนเงินกู้ของแต่ละรายแสดงประกอบ) เป็นเงินรวม 53,000 บาท (ห้าหมื่นสามพันบาทถ้วน) โดยก่อนที่จะปล่อยกู้ พบว่า ชุมชนไม่ได้มีการจัดเวทีประชาคม เพื่อทำความเข้าใจหรือเตรียมความพร้อมใด ๆ เหมือนดังเช่นที่ดำเนินการในตำบลเนินขาม (ซึ่งสำหรับตำบลเนินขามนั้น ได้รับเงินจากทาง พอช. เพิ่มอีกจำนวน 10,000 บาท เพื่อสนับสนุนการจัดเวทีประชาคมของตำบลเนินขาม หรือบ้านเขาราวเทียนทอง เพื่อชี้แจงเตรียมความพร้อม และทำความเข้าใจวัตถุประสงค์ของกองทุนสวัสดิการตำบลร่วมกัน ทำให้ชุมชนมองเห็นภาพการทำงานและเป้าประสงค์ร่วมกัน)

แต่สำหรับบ้านบุทางรถนี้ พบว่า เมื่อชุมชนได้รับเงินมาจากศูนย์ประสานงานในระดับจังหวัด (ซึ่งเป็นศูนย์ประสานงานของ พอช. ในระดับจังหวัด) ที่เรียกกันว่า *"ศูนย์ต่อสู้เพื่อเอาชนะปัญหาความยากจนภาคประชาชน"* ก็ได้รับการบอกกล่าวจากเจ้าหน้าที่ของศูนย์ฯ ดังกล่าวว่าให้ดำเนินการปล่อยกู้ได้เลย ด้วยเหตุนี้ ชุมชนจึงมองว่า เงินก้อนนี้เป็นเงินฉุกเฉินที่ควรจะนำมาปล่อยกู้ เพื่อให้ได้ดอกเบี้ยจำนวนหนึ่งก่อน และเมื่อได้รับเงินคืนทั้งเงินต้นและดอกเบี้ยในรอบแรกกลับคืนมาแล้ว ชุมชนจึงจะบริหารจัดการให้เป็นไปตามระบบ เพราะจะทำให้มีเงินจำนวนหนึ่งไหลเข้ามาที่ช่วยทำให้กองทุนโตขึ้น และยังช่วยด้านค่าใช้จ่ายต่าง ๆ หรือสามารถนำมาใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการกองทุนได้อีกทางหนึ่งด้วย (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผญบ.มนัส ม่วงเกิด ผู้ใหญ่บ้านบุทางรถ ต.เด่นใหญ่, 18 กรกฎาคม 2552)

ปัจจุบันกองทุนฯ มีคณะกรรมการจำนวน 15 คน ที่ผ่านการคัดเลือกจากประชาคมและสมาชิกจำนวน 30 คน โดยกรรมการกองทุนฯ ชุดนี้นั้น พบว่าเป็นชุดเดียวกับกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชน และมีความทับซ้อนกับคณะกรรมการฯ ของหลาย ๆ กลุ่ม-องค์กรที่มีอยู่ในหมู่บ้านอีกด้วย

▪ ***ระเบียบการกู้ยืมเงิน***

สมาชิกที่มีความประสงค์จะกู้ยืมเงิน ต้องมีการทำสัญญากู้เงิน สัญญาค้ำประกันและคำร้องขอกู้ยืมเงิน โดยมีระยะเวลากำหนดคืนภายใน 3 เดือน คิดอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 3 บาท/เดือน

2.2 กองทุนสวัสดิการชุมชน<u>บ้านหนองหอย</u> หมู่ 3 ตำบล<u>ไพรนกยูง</u>

▪ ***สถานภาพกองทุน***

ชุมชนบ้านหนองหอย ได้รับการจัดสรรเงินจำนวน 25,000 บาท (สองหมื่นห้าพันบาทถ้วน) จากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) เมื่อวันที่19 พฤษภาคม 2552 แต่ปัจจุบันชุมชนได้ปล่อยกู้ไปทั้งหมดให้กับชาวบ้านจำนวน 2 ราย (แต่ไม่มีรายชื่อผู้กู้มาแสดง ทำให้เกิดข้อสงสัยว่า อาจจะมีการนำเงินไปใช้ผิดวัตถุประสงค์ ซึ่งจะต้องมีการสืบค้นกันต่อไป) สำหรับในกรณีของบ้านหนองหอยนี้ ผู้รับผิดชอบคือ นายสายรุ้ง ฤทธิ์ทัพ ได้ให้ข้อมูลว่า ได้ปล่อยเงินก้อนดังกล่าวให้ชาวบ้านกู้ไปในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 2.5 บาท/เดือน ปัจจุบันมีเงินเหลืออยู่ในบัญชีเพียงแค่ 100 บาท เท่านั้น และชุมชนไม่ได้มีการจัดเวทีประชาคม หรือการประชุมชี้แจงให้ชาวบ้านทราบ หรือไม่ได้มีการทำความเข้าใจร่วมกันก่อนที่จะปล่อยกู้เงินแต่อย่างใด ซึ่งประสบการณ์ดังกล่าวนี้มีความเหมือนหรือคล้ายคลึงกับกรณีการบริหารจัดการเงิน หรือกองทุนสวัสดิการของบ้านบุทางรถ หมู่ 5 ตำบลเด่นใหญ่ ดังกล่าวแล้วข้างต้น เพียงแต่กรณีของบ้านบุทางรถนั้นมีบัญชีรายชื่อผู้กู้และจำนวนเงินที่ให้กู้มาแสดงประกอบ และมีการทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายของกองทุนฯ ให้เห็นด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่ายังมีปัญหาการทำบัญชี ซึ่งเป็นปัญหาในเชิงของความรู้หรือขาดความรู้ความเข้าใจในการทำบัญชี ไม่ใช่ปัญหาในเชิงความโปร่งใสหรือธรรมาภิบาล

- ***จุดแข็ง*** กองทุนสวัสดิการชุมชนของทั้ง 2 หมู่บ้าน เป็นแหล่งเงินทุนที่มีความใกล้ชิดกับคนในชุมชน และมีอัตราดอกเบี้ยที่ค่อนข้างต่ำ

- ***จุดอ่อน*** สำหรับกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านบุทางรถ หมู่ 5 ตำบลเด่นใหญ่ พบว่า ยังขาดความรู้ความเข้าใจและทักษะเกี่ยวกับการจัดทำบัญชี และยังไม่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการติดตาม พัฒนาทักษะการจัดทำบัญชีให้แก่คณะกรรมการของกองทุน ส่วนกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านหนองหอย หมู่ 3 ตำบลไพรนกยูง ยังขาดความชัดเจน ความโปร่งใสในหลาย ๆ เรื่อง ตั้งแต่รายชื่อคณะกรรมการที่มีความทับซ้อน และการปล่อยกู้ไม่มีรายชื่อผู้กู้ เป็นต้น

3) กลุ่มส่งเสริมอาชีพการทำไร่ : ปัจจุบันมีสมาชิกจากบ้านบุทางรถจำนวน 367 คน ปัจจุบันมีเงินหมุนเวียนทั้งหมดจำนวน 160,000 บาท โดยได้รับเงินสนับสนุนตั้งต้นจาก อบต. เด่นใหญ่จำนวน 100,000 บาท และเก็บหรือระดมจากสมาชิกอีก 30%

- ***จุดแข็ง*** เป็นแหล่งที่ให้ความช่วยเหลือด้านอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ตัวเงิน หรือเป็นการให้ยืมวัสดุ อุปกรณ์ ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ อาทิเช่น ปุ๋ยอินทรีย์ และจากการที่การดำเนินงานของกลุ่มนี้ไม่ได้เกี่ยวข้องกับตัวเงิน จึงทำให้สมาชิกที่ยืมไปไม่สามารถนำไปใช้ผิดวัตถุประสงค์ได้ และเมื่อมีการให้บริการ หรือการให้ยืม เช่นในกรณีของปุ๋ยอินทรีย์ พบว่า ช่วยทำให้สมาชิกสามารถลดต้นทุนการผลิต และ ลดการใช้สารเคมีได้ในระดับหนึ่ง

- ***จุดอ่อน*** ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ และจำนวนมากยังคงมองว่า ทำให้มองเห็นผลได้ช้า ไม่เร็วทันใจเหมือนกับการใช้ปุ๋ยเคมี จึงทำให้ชาวบ้านอีกจำนวนมาก ยังไม่เข้ามาร่วมกิจกรรมหรือยังมีการเข้าร่วมการขับเคลื่อนในเรื่องนี้ยังไม่มากเท่าที่ควร ซึ่งจุดอ่อนในเรื่องนี้ก็คงจะมีสภาพที่ไม่แตกต่างจากตำบลอื่น ๆ หรือเป็นประเด็นร่วมของชุมชนในทุกตำบลในงานศึกษาครั้งนี้ เพราะไม่ได้มีการวิเคราะห์เจาะลึก หรือทำความเข้าใจการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและวิถีการผลิตร่วมกันในระดับลึก

2.4 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จ และไม่สำเร็จของระบบสวัสดิการชุมชน

- **ระดับบุคคล/ปัจเจกบุคคล**

<u>กรณีเป็นผู้นำ-ผู้บริหาร-กรรมการระดับต่าง ๆ ของกองทุน</u>

1. **ความรู้-ความสามารถ-ทักษะ-ความเข้าใจ**ในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านการบริหารจัดการ การสร้างระบบการทำงาน หรือการให้ความสำคัญกับการทำงานอย่างเป็นระบบ การทำบัญชี การจัดประชุมแบบมีส่วนร่วม การทำงานแบบทีม การสร้างการมีส่วนร่วมในหลาย ๆ ระดับ การเขียนโครงการ การเจรจา การติดต่อประสานงานทั้งในชุมชนและระหว่างชุมชนกับหน่วยงาน

ภายนอก การแสวงหาทรัพยากรและความรู้ต่าง ๆ การเตรียมการในการถ่ายโอนการทำงานให้กับคนอื่น ๆ หรือคนรุ่นหลัง ความเข้าใจในพลวัตร และสาระที่แท้จริงของมนุษย์และสังคม

2. **วิสัยทัศน์เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน-หมู่บ้าน** สิ่งที่สำคัญยิ่งอีกเช่นกัน ก็คือ การมีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชน-หมู่บ้าน หรือการมีทิศทางที่ชัดเจนในการพัฒนา-ส่งเสริม-สร้างเสริมความเป็นอยู่ที่ดีให้กับประชาชน-ชุมชน ถ้าผู้นำขาดสิ่งนี้ก็เป็นการยากที่ประชาชนในชุมชนจะมองเห็นภาพฝันของชุมชนที่ต้องการร่วมกัน และทำให้ขาดแรงผลักที่สำคัญ ทำให้ชุมชนขาดทิศทางตามไปด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

3. **ลักษณะนิสัย พฤติกรรมและบุคลิกส่วนบุคคล** เช่น ความใจกว้าง การเปิดรับฟังความคิดเห็นและมุมมองที่แตกต่าง ความใส่ใจในงานที่ทำ ความเอื้ออาทร ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น หรือคนที่ยากลำบาก การทำงานอย่างต่อเนื่อง จริงจัง กัดติด ไม่ปล่อยแม้มีปัญหา-อุปสรรคต่าง ๆ เกิดขึ้น หรือ ยากลำบากเพียงใด

4. **ภารกิจส่วนตัว และ/หรืออาชีพ** ถ้าสามารถจัดสรรให้สอดคล้อง ลงตัว เกื้อกูลหรือเอื้อซึ่งกันและกันระหว่างภารกิจส่วนตัวและส่วนรวมก็มักไม่เป็นปัญหา แต่ถ้ามีความขัดแย้งกันระหว่างงานส่วนตัวและงานส่วนรวม หรือ มีการทับซ้อน ไม่ชัดเจน ไม่มีเส้นแบ่งที่ชัดเจน ก็จะทำให้เกิดปัญหาตามมา และทำให้ชาวบ้านขาดศรัทธาและความไว้วางใจ ส่งผลต่อการพัฒนาในทุกด้านในชุมชนอย่างเห็นได้ชัดเจน

5. **การจัดสรรเวลาให้กับการทำงานเพื่อส่วนรวม** ข้อนี้มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับข้อ 3 ข้างต้น กล่าวคือ ถ้ามีการจัดสรรเวลาการทำงานตามภาระหน้าที่ของตำแหน่งที่ได้รับมอบหมาย หรือที่มีการกำหนดไว้ตามกรอบภาระงานอย่างพอเพียง เต็มกำลัง เต็มที่ เต็มความสามารถ เต็มเวลา หรือเวลาการทำงานเพื่อส่วนร่วมตามกรอบหน้าที่ ไม่ถูกเบียดบังด้วยภารกิจ และ/หรือการงานอาชีพส่วนตัวก็มักจะทำให้ประสบผลสำเร็จ

6. **การยึดหลักคุณธรรม-จริยธรรม** ความถูกต้อง เที่ยงธรรม โปร่งใส ตรวจสอบได้และ การเห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวมอย่างเคร่งครัด ถือเป็นปัจจัยระดับบุคคลในลำดับต้น ๆ ที่ทำให้เกิดการยอมรับ และทำให้สามารถดึงพลังการมีส่วนร่วมของชุมชนได้มาก เพราะทุกคนรู้สึกว่าได้รับประโยชน์ที่มีอยู่อย่างเท่าเทียมกัน ไม่มีสิ่งใดเคลือบแฝง

7. **ประสบการณ์ในการบริหารจัดการ** พบว่า ผู้นำและ/หรือผู้เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการกองทุนที่มีประสบการณ์และมีการเรียนรู้สูง มีการปรับปรุงระบบการทำงานอยู่เสมอ ๆ นั้น มักประสบผลสำเร็จในการทำงานอย่างเห็นได้ชัดเจน

8. **การได้รับการยอมรับจากประชาชน-ชุมชน-หน่วยงานต่าง ๆ** พบว่า ผู้นำที่ได้รับการยอมรับเนื่องจากมีผลงานด้านต่าง ๆ เป็นที่ประจักษ์ มีความตั้งใจจริงในการทำงานเพื่อส่วนรวม ทำให้การทำงานเกิดความต่อเนื่อง ไม่หยุดชะงัก ส่งผลต่อเนื่องถึงพัฒนาการหรือการเจริญเติบโตของกองทุนฯ และ/หรือผลการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ของกลุ่ม-องค์กรอย่างต่อเนื่องครบวงจร เป็นลูกโซ่ ทำให้เกิดการต่อยอด การพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม หรือการพัฒนาในด้านอื่น ๆ ต่อไปอย่างไม่มีวันจบสิ้น เพราะมนุษย์และชุมชนมีพลวัตร เปลี่ยนแปลง ไม่หยุดนิ่ง

การดำเนินงานของกองทุน ก็จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนไปตามบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป ถ้าผู้นำสามารถดำเนินการดังกล่าวได้ ก็มักจะส่งผลต่อพัฒนาการและต่อการยอมรับ เป็นวงจรไม่รู้จบ

<u>กรณีเป็นสมาชิก/ผู้รับบริการ/ผู้ใช้บริการ/ผู้รับประโยชน์</u>

1. การเข้าร่วมประชุม และ/หรือร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง หรือติดตามข่าวสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการดำเนินงานของกองทุนฯ อย่างสม่ำเสมอ

2. การมีวินัยทางการเงิน การสร้างนิสัยในการใช้เงินของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความจริงจังในการออมเงิน ถ้ามีการออมอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่องก็จะทำให้มีเงินออมก้อนหนึ่ง และการส่งคืนเงินกู้ (กรณีที่มีการกู้ยืม) อย่างตรงต่อเวลา หรือไม่มีการบิดพลิ้วก็จะช่วยทำให้กองทุนฯ มีพัฒนาการหรือเติบโตไปได้

3. การปฏิบัติตามกฎ-ระเบียบต่าง ๆ ที่ร่วมกันสร้างขึ้นอย่างเคร่งครัด ไม่ใช้เงินผิดวัตถุประสงค์ หรือสร้างหนี้สินเกินตัว

4. มีความซื่อสัตย์ สุจริต มีวินัยในชีวิต ไม่ได้ตั้งใจโกง หรือกู้ยืมเฉพาะเมื่อจำเป็นจริง ๆ เท่านั้น

5. การมีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการตรวจสอบกระบวนการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และร่วมตรวจสอบผลการดำเนินงาน หรือการดำเนินการต่าง ๆ ว่าเป็นไปตามที่ร่วมกันกำหนดไว้หรือไม่ อย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ ซึ่งจะช่วยทำให้เกิดกลไกที่มีความสมดุล หรือเป็นการคานอำนาจซึ่งกันและกัน

6. ทัศนคติต่อการเปลี่ยนแปลง หรือการกระทำสิ่งใหม่ ๆ ที่ดีกว่า เช่น การปรับพฤติกรรมในการใช้จ่าย การปรับพฤติกรรมในการทำการเกษตร-การเพาะปลูก ยกตัวอย่างเช่น การใช้ปุ๋ยหรือสารชีวภาพแทนสารเคมี ถ้ากล้าลอง กล้าปรับเปลี่ยน และทราบดีว่าทำไปทำไมเพื่อใครก็น่าจะสามารถเปลี่ยนแปลงได้

7. กรณีเป็นผู้สูงอายุที่อาจมีปัญหาด้านสุขภาพ เช่น สายตา จำเป็นต้องได้รับการดูแลจากลูกหลานอย่างใกล้ชิด หรือมีคนที่ห่วงใยคอยดูแลเพื่อไม่ให้ถูกเอารัดเอาเปรียบ

- **ระดับครอบครัว-ครัวเรือน**

1. **ลักษณะอาชีพและฐานะทางเศรษฐกิจ** พบว่า ลักษณะการทำมาหากิน และ/หรือลักษณะอาชีพมีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจ ความตระหนัก และการจัดสรรเวลาในการเข้าร่วมกลุ่ม ในกรณีที่จำเป็นต้องย้ายถิ่นหรือมีการเคลื่อนย้ายบ่อย โดยเฉพาะแรงงานรับจ้างประเภทต่าง ๆ ทั้งรับจ้างปลูกมัน ขุดมัน ตัดอ้อย ฯลฯ พบว่า สมาชิกหรือชาวชุมชนที่อยู่ในครัวเรือนลักษณะนี้นั้นมักจะมีปัญหาในการออมอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการส่งคืนเงินกู้ เนื่องจาก

ความไม่แน่นอนของอาชีพและรายได้ จนนำไปสู่ปัญหาในข้อ 2 ที่ตามมา อย่างหลีกเลี่ยงได้ค่อนข้างยาก

2. **ความแน่นอน-ไม่แน่นอนของรายได้ครัวเรือน** ถ้าสมาชิกหรือผู้กู้มีความแน่นอนของรายได้ก็สามารถผ่อนชำระคืนได้ แต่ถ้าเกิดปัญหาการขาดแคลนรายได้ เช่น ไม่มีงาน ตกงาน ถูกเลิกจ้าง ผลผลิตเสียหาย ทำให้ไม่มีงาน ไม่มีเงิน ก็มักจะขอผ่อนผัน หรือไม่สามารถส่งคืนเงินกู้ได้ตามกำหนดเวลา และทำให้หนี้สินพอกพูน ทับถม จนต้องมีการกู้จากแหล่งอื่น ๆ เพื่อมาส่งคืนทำให้ตกอยู่ในวงจรหนี้สินที่หลุดจากวงจรนี้ได้ยาก และทำให้คุณภาพชีวิตอยู่ในระดับต่ำ มีความวิตกกังวลสูง ขาดความสุข และนำไปสู่การหาทางออกให้กับชีวิตที่รุนแรง ดังที่เกิดขึ้นกับคนจำนวนไม่น้อยตามที่ปรากฏเป็นข่าวในสื่อต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา อย่างไรก็ตาม จากการเก็บข้อมูลในบางหมู่บ้าน-บางตำบล พบว่ามีครัวเรือนในลักษณะนี้อยู่ในปริมาณไม่มากนัก หรือมีประมาณร้อยละ 5-10 ของครัวเรือนทั้งหมด แต่ก็เป็นประเด็นที่ชุมชนควรพิจารณาร่วมกันเพื่อป้องกันปัญหาไม่ให้ลุกลามบานปลาย

3. **ภาระด้านการศึกษาของบุตรหลาน** พบว่า ครอบครัว-ครัวเรือนที่มีการกู้ยืมจำนวนมาก หรือมีความจำเป็นต้องกู้ยืมบ่อยครั้ง-ตลอดเวลานั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการมีภาระด้านการเรียน-การสนับสนุน-ส่งเสริมการศึกษาของบุตร ซึ่งตามที่ทราบกันดีแล้วว่าในปัจจุบันการศึกษาในระดับต่าง ๆ มีค่าใช้จ่ายสูงมาก โดยเฉพาะการศึกษาต่อในระดับอาชีวศึกษาและอุดมศึกษา ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากนโยบายการลดขนาด-บทบาทของภาครัฐ (degovernment) ในด้านสังคมทั้งด้านการศึกษาและที่อยู่อาศัย แต่เปิดทางให้กับภาคธุรกิจ-เอกชนมากขึ้น

4. **ปัญหาครอบครัวและสุขภาพ** อาทิเช่น การเจ็บป่วย การหย่าร้าง การเกิดวิกฤติการณ์ต่าง ๆ ขึ้นในครอบครัว เช่น การตกงานของหัวหน้าครัวเรือน การตายของคนที่เป็นกำลังหลักของครอบครัว ฯลฯ ทำให้มีความจำเป็นต้องกู้ยืมเงิน และบางส่วนไม่สามารถผ่อนชำระคืนตามกำหนดได้

- **ระดับกลุ่ม-องค์กร**

1. **การบริหารจัดการแบบธรรมาภิบาล** พบว่า เรื่องนี้มีความสำคัญมาก ถ้ากลุ่ม-องค์กรใดยึดหลักในการบริหารจัดการที่มีธรรมาภิบาล อาทิเช่น การเน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิก-ประชาชน-ชุมชน ความโปร่งใส ความถูกต้อง-เที่ยงธรรม และเน้นการเรียนรู้ก็มักจะประสบผลสำเร็จ ดังเช่น กลุ่ม-องค์กรของบ้านดอนกระพี้ ที่มีระบบการตรวจสอบค่อนข้างรัดกุม และมีฝ่ายตรวจสอบบัญชีที่มีบทบาท-หน้าที่ ๆ ชัดเจนและได้รับการยอมรับ

2. **ความสามารถในการตอบสนองต่อปัญหา-ความต้องการของสมาชิกและประโยชน์ส่วนรวม** จะเห็นได้ว่า ถ้ากลุ่มองค์กรใดเมื่อเกิดขึ้นแล้วสามารถตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของสมาชิกและชาวบ้าน-ชุมชนได้ก็จะมีการเจริญเติบโต ดังเช่น กลุ่มผลิตอิฐบล๊อค บ้านสุขเดือนห้า สถาบันการเงินชุมชนของบ้านเขาราวเทียนทอง เป็นต้น

3. **แกนหลักของกลุ่ม-องค์กร** ที่ทำงานด้วยใจรัก ทุ่มเท ไม่หวังผลตอบแทนเพื่อส่วนตน มักจะได้รับความไว้วางใจและการยอมรับจากชาวบ้านและชุมชน

- **ระดับชุมชน-หมู่บ้าน**

1. **การคิดอย่างเป็นองค์รวม** ไม่มองแบบแยกส่วน ทำให้สามารถยกระดับสิ่งที่ทำอยู่ให้เกิดเป็นระบบที่มีความเป็นองค์รวมและเกื้อกูลกัน ดังเช่น บ้านเขาราวเทียนทอง เป็นต้น

2. **การนำ/ผู้นำที่มีคุณธรรม-จริยธรรม และมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน-หมู่บ้าน** มีความสำคัญในลำดับต้น ๆ ดังเช่น บ้านเขาราวเทียนทอง บ้านดอนกระพี้ บ้านบุทางรถ ที่มีความชัดเจนในเรื่องนี้

3. **การระดมทรัพยากรด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่ของชุมชน** ทั้งคน เงิน ความคิด ความรู้ ศักยภาพด้านต่าง ๆ ของแต่ละคน ทำให้เกิดพลังทวีคูณ

4. **การสร้างความพร้อมและกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง** มีการพัฒนาระบบและกลไกต่าง ๆ มารองรับ และมีการทบทวนการทำงานร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ เปิดโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

5. **ความรู้ ความสามารถ ความใจกว้างของผู้นำ และการทำจริง ก่อให้เกิดผลได้จริง** ทำให้สมาชิก-ชาวบ้าน-ชุมชนสามารถมองเห็นผลที่เกิดขึ้นร่วมกันได้ ทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม ส่งผลต่อกำลังใจและการขยายผลออกไปอย่างต่อเนื่อง

- **ระดับตำบล**

1. **ความสัมพันธ์แบบเกื้อกูลกัน** ไม่แบ่งเขาแบ่งเรา เป็นความสัมพันธ์แบบไร้พรมแดน ไม่จำกัดตนเองตามระบบการปกครอง ซึ่งเป็นระบบที่เกิดขึ้นภายหลัง แต่ความเป็นชุมชน เป็นสิ่งที่มาก่อนหรือมีอยู่ก่อนแล้ว ถ้าเข้าใจหรือรู้เท่าทันเรื่องนี้จะทำให้เกื้อกูลและเชื่อมโยงกันได้อย่างไม่มีขีดจำกัด ไม่ติดกับดัก หรือถูกพันธนาการด้วยสิ่งที่ถูกประดิษฐ์ขึ้น ภายใต้วิธีคิดแบบอำนาจเชิงลบ

2. **การนำ-ผู้นำ และความสนใจเอาใจใส่ทุกข์สุขของประชาชน** ถ้าผู้นำใจกว้างสนใจความเป็นไปของชุมชน/ตำบล มีความเสียสละ และยึดหลักผลประโยชน์ของส่วนรวมเหนือประโยชน์ส่วนตน จะได้รับการยอมรับนับถือและศรัทธาจากชุมชน-ประชาชนเป็นอย่างดี

- **ระดับความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและองค์กรปกครองท้องถิ่น/หน่วยงานภาครัฐ**

1. การสื่อสารแบบทั่วถึง เป็นธรรม โปร่งใส ไม่บิดเบี้ยว และเป็นแบบสองทาง คือ ทั้งแบบบนลงสู่ล่าง และแบบล่างขึ้นสู่บน หรือเป็นแบบแนวราบ มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำงานร่วมกัน

2. การให้อิสระแก่ชุมชนในการคิด และตัดสินใจร่วมกัน เท่ากับเป็นการจัดการความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เท่าเทียม และ เท่ากับสำเร็จไปแล้วครึ่งหนึ่ง

3. การเสริมศักยภาพของชุมชนบนฐานคิด-ฐานคติที่ถูกต้อง ไม่มองชุมชนเฉพาะในบางด้าน โดยเฉพาะด้านที่เป็นปัญหาเพียงด้านเดียว แต่ขาดการมองถึงศักยภาพและความสามารถของชุมชน

2.5 สรุปผลสำคัญและข้อเสนอแนะ

จากการประมวลภาพในด้านต่าง ๆ ของอำเภอเนินขามและอำเภอหันคา จังหวัดชัยนาท ที่มีความเชื่อมโยงกับการดำเนินงานเพื่อพัฒนาและเสริมศักยภาพของกองทุน และ/หรือระบบสวัสดิการชุมชน เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของคนในชุมชนได้อย่างครอบคลุมทั่วถึง เป็นธรรม โปร่งใส นั้น ทำให้มองเห็นปัจจัยและองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในหลาย ๆ ระดับ ซึ่งผลงานชิ้นนี้น่าจะสามารถช่วยสะท้อนภาพรวมของปัจจัย-องค์ประกอบดังกล่าวได้อย่างครอบคลุม และมีความเชื่อมโยงซึ่งกันและกันได้อย่างชัดเจนเป็นระบบพอสมควร

สำหรับการสรุปผลสำคัญ ณ ที่นี้ จะพยายามชี้ให้เห็นประเด็นที่สำคัญที่มีความเกี่ยวข้องกับทั้งฝ่ายชุมชน และฝ่ายที่เป็นองค์กรหรือหน่วยงานภายนอกที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับชุมชน

จากผลการศึกษา วิเคราะห์ และประเมินในครั้งนี้ พบประเด็นที่น่าสนใจหลายประการเกี่ยวกับการก่อเกิดและการทำหน้าที่ของกลุ่ม-องค์กร กองทุน กลไก ระบบ และเครือข่ายในระดับต่าง ๆ ทั้งในระดับหมู่บ้าน ระดับตำบล และระดับอำเภอ

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง**<u>กรณีตัวอย่างโดดเด่น</u>**ของการร่วมมือกันอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติในระดับอำเภอ และการบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการชุมชน และการพัฒนาอาชีพ/กลุ่มอาชีพในระดับหมู่บ้านที่เป็นศักยภาพและความสามารถ หรือเป็นทุนเดิมของชุมชนที่ก่อเกิดขึ้นมาบนพื้นฐานความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ที่มีการนำหรือภาวะผู้นำที่มีศักยภาพ และกลายเป็นเครือข่าย หรือทุนทางสังคมที่สำคัญที่นำไปสู่การทำงานร่วมกันในด้านอื่น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีของ *หมู่บ้านเขาราวเทียนทอง ต.เนินขาม*

*อ.เนินขาม ที่ประสบความสำเร็จในการจัดตั้งสถาบันการเงินของชุมชน และการจัดระบบสวัสดิการให้กับสมาชิกและประชาชนในชุมชน*ได้อย่างครอบคลุมทั่วถึง นอกจากนี้ ก็ยังมี*กรณีตัวอย่างที่น่าสนใจในด้านการพัฒนาอาชีพที่หมู่บ้านสุขเดือนห้า ต.สุขเดือนห้า อ.เนินขาม ที่ประสบผลสำเร็จในการพัฒนากลุ่มอาชีพผลิตอิฐบล๊อค* เพื่อทำให้สมาชิกมีรายได้ที่แน่นอน และไม่ต้องย้ายถิ่นไปทำงานที่อื่น

<u>สำหรับเครือข่ายระดับอำเภอ</u> ซึ่งเป็น **ทุนทางสังคมที่สำคัญของชุมชนในระดับกว้าง** นั้น พบว่า มีจุดกำเนิดบนพื้นฐานการทำงานร่วมกันในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หรือการรักษาผืนป่า ที่เรียกว่า *"ป่าเขาราวเทียนทอง"* ที่มีความสำคัญต่อวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ครอบคลุมพื้นที่ป่าทั้งหมดประมาณ 28,300 ไร่ ซึ่งในส่วนนี้เป็นพื้นที่ป่าชุมชนที่ชาวบ้าน-ชุมชนสามารถดูแลร่วมกันได้ประมาณ 993 ไร่ และมีประชากรในอำเภอเนินขาม และอำเภอหันคา จังหวัดชัยนาท และอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ได้รับประโยชน์ร่วมกันประมาณ 40,000-50,000 คน (นอกจากนี้ ก็ยังมีประชาชน ชาวบ้าน จากจังหวัดอื่น ๆ เข้ามาพึ่งพิงหรือหาของป่าในบางช่วงฤดูเป็นจำนวนมากอีกด้วย)

จากการอนุรักษ์ผืนป่า นำไปสู่การคิดค้นการจัดสวัสดิการประเภทต่าง ๆ เพื่อตอบสนองและให้คุณค่ากับคนทำงานที่มีจิตอาสา ซึ่งก็คือกลุ่มประชาชน-เยาวชนที่เป็นอาสาสมัครในการดูแลป่า และต่อมาได้ขยายสู่การจัดสวัสดิการให้กับประชากรกลุ่มอื่น ๆ ในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเกิดขึ้นหรือการยกระดับ-สถานะของกองทุน และ/หรือกลุ่ม-องค์กรประเภทต่าง ๆ ที่มีอยู่จำนวนมาก และมีการทับซ้อนทั้งด้านวัตถุประสงค์ การบริหารจัดการและภารกิจต่าง ๆ ให้กลายเป็น **สถาบันการเงินของชุมชนบ้านเขาราวเทียนทอง** ที่สามารถผนวกกองทุนประเภทต่าง ๆ เข้ามาอยู่ภายใต้ร่มเดียวกัน โดยมีการจัดระบบใหม่ ทั้งด้านกำลังคน ความคิด แนวคิด และระบบการบริหารจัดการต่าง ๆ จนกลายเป็นกองทุนหรือสถาบันการเงินที่มีศักยภาพ และยังสามารถให้บริการหรือเกื้อกูลคนอื่น ๆ ในชุมชน-หมู่บ้าน-ตำบล-อำเภอที่อยู่ใกล้เคียงได้อีกจำนวนมากด้วย

สำหรับ**ปัจจัย-องค์ประกอบสำคัญ**ของการเกิดขึ้น การคงอยู่ การมีบทบาท-หน้าที่ และ/หรือการแสดงความสามารถ-ศักยภาพในการตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการต่าง ๆ ของกลุ่ม-องค์กร-เครือข่ายเหล่านี้ พบว่า *ปัจจัยที่สำคัญยิ่งก็คือ การที่ชุมชนมีผลประโยชน์ร่วมกันในผืนป่าที่เป็นเหมือนชีวิตและเลือดเนื้อของชุมชน เพราะเป็นทั้งแหล่งอาหารและรายได้ ทำให้ทุกฝ่ายทุกคนทุกหมู่บ้านให้ความสำคัญ เพราะถ้าไม่ให้ความสำคัญ ก็เท่ากับเป็นการทำลายชีวิตและเลือดเนื้อของตนเอง* สำหรับปัจจัย-องค์ประกอบที่สำคัญจากภายนอกชุมชน ก็คือ การสนับสนุนหนุนเสริมในด้านต่าง ๆ จากองค์กร-หน่วยงานประเภทต่าง ๆ ทั้งด้านเงินทุน วิชาการ กระบวนการ-

วิธีคิดและวิธีการทำงานที่ถูกต้อง ฯลฯ ทำให้ชุมชนบ้านเขาราวเทียนทอง เกิดศักยภาพในการจัดการและการเรียนรู้มิติต่าง ๆ ที่มีความสำคัญต่อการทำงานร่วมกัน

จากข้อเท็จจริงข้างต้น จึงอาจจะพอกล่าวสรุปได้ว่า **สิ่งใดก็ตามที่เป็นความต้องการและ/หรือเป็นความจำเป็นที่แท้จริงของชุมชน-ชาวบ้าน ก็จะนำไปสู่การดำเนินการร่วมกันเพื่อก่อให้เกิดความสำเร็จ** และถ้าได้รับการหนุนเสริมที่ถูกต้องจากหน่วยงานภายนอกที่มีความเข้าใจ และมีความจริงใจในการพัฒนาเพื่อให้ชุมชนบรรลุสู่คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ ก็จะยิ่งทำให้เกิดพลังทวีคูณในการทำงานและการจัดการปัญหาต่าง ๆ ร่วมกัน จนเกิดผลลัพธ์/ผลสำเร็จ และผลกระทบเชิงบวกต่าง ๆ ตามมามากมาย

สำหรับปัญหา-อุปสรรคสำคัญของบางชุมชน-หมู่บ้าน หรือบางตำบลที่ยังไม่ค่อยประสบผลสำเร็จในการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องใดนั้น พบว่า *ปัจจัยด้านผู้นำ และ/หรือภาวะ-คุณภาพการนำของผู้นำมีความสำคัญในลำดับต้น ๆ หรือสำคัญที่สุด* เพราะถ้าผู้นำไม่ปฏิบัติหน้าที่แบบตรงไปตรงมา หรือขาดความโปร่งใส และ/หรือมีการทับซ้อนระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวและผลประโยชน์ของส่วนรวมก็จะทำให้เกิดความเคลือบแคลงสงสัย และความไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน และไม่สามารถนำพาชุมชน ให้ไปสู่ความร่วมมือกันในการพัฒนาด้านต่าง ๆ ร่วมกันได้

สำหรับปัญหา-อุปสรรคสำคัญที่เกิดขึ้นจากหน่วยงานภายนอกบางหน่วยงานที่เข้าไปสนับสนุนการทำงานของชุมชน พบว่า ยังขาดการให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมทางสังคมของชุมชน หรือยังไม่ให้ความสำคัญกับกระบวนการในการพัฒนามากเท่าที่ควร (ทั้งโดยรู้ตัวและทำไปโดยไม่รู้ตัว) รวมทั้งยังมีการสื่อสารที่บิดเบี้ยว จึงทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา และบางปัญหายากที่จะแก้ไขเยียวยา หน่วยงานภายนอกจึงควรให้ความสำคัญกับ **"กระบวนการพัฒนา"** (development processes) และการทำงานทางความคิด-วิธีคิดทั้งกับตนเอง และกับชาวบ้าน/ชุมชนมากกว่าเพียงแค่การมุ่งเน้นไปที่ผลลัพธ์อย่างผลีผลาม เพราะการกระทำดังกล่าวได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความขัดแย้งให้เกิดขึ้นในชุมชนในเวลาต่อมา

ประเด็นที่สำคัญที่สุดสำหรับหน่วยงานภายนอก ก็คือ การที่องค์กร-หน่วยงานจากภายนอกที่จะเข้าไปสนับสนุน จำเป็นจะต้อง*มีความเข้าใจในนัยยะและความหมายของทุนทางสังคมและทุนประเภทอื่น ๆ ทั้งทุนทางปัญญา ทุนทางวัฒนธรรม ทุนมนุษย์ และ ทุนที่เป็นเงินที่มีอยู่เดิมของชุมชนได้อย่างแท้จริง* ก็จะช่วยทำให้เครือข่ายที่มีอยู่เดิมมีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น

ดังนั้น จึงเป็นความจำเป็นและสำคัญมากที่ผู้บริหาร/ผู้กำหนดนโยบาย และ/หรือหน่วยงาน-องค์กรภายนอกที่จะเข้ามาสนับสนุนกระบวนการของชุมชน ควรจะต้องมองชุมชนอย่างมี

ความเข้าใจในความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่เป็นอยู่ในชุมชน ที่ค่อนข้างมีความสลับซับซ้อน ซึ่งการที่จะเข้าใจเรื่องนี้ได้ดี เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือหน่วยงานต่าง ๆ จากภายนอกควรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ *"กระบวนทัศน์และวิธีคิด-วิธีการในการเข้าถึงความรู้และความเป็นจริงของชุมชน"* ผ่านการศึกษาตามสภาพจริง และ/หรือการศึกษาเชิงลึก หรือการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ และการที่จะต้องรู้จักมองสรรพสิ่งอย่างมีความเชื่อมโยงอย่างเป็นองค์รวมอย่างที่เป็นอยู่จริง ไม่ด่วนตัดสิน ไม่ด่วนสรุป ไม่ตีตรา และมีท่าที-ทัศนคติที่ถูกต้องในการทำงานร่วมกับชุมชน

สิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งยวดอีกประการหนึ่ง ก็คือ การให้อำนาจหรือตระหนักใน **"อำนาจเชิงบวกของชุมชน"** ที่สามารถร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจ ร่วมกันวางแผน ร่วมกันลงมือดำเนินการไปจนถึงร่วมรับประโยชน์ ตลอดจนถึงร่วมติดตามและประเมินผล ร่วมสร้างกระบวนการเรียนรู้ โดยมีหน่วยงานภายนอกแสดงบทบาทเป็นเพียงผู้กระตุ้น ผู้เอื้ออำนวยความสะดวก และผู้สนับสนุนการสร้างกระบวนการเรียนรู้ และการที่องค์กร-หน่วยงานภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยงานภาครัฐจะสามารถแสดงบทบาทดังกล่าวได้ ก็จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้ความเข้าใจและมีทัศนคติที่ถูกต้องในการแสดงบทบาทดังกล่าว

ดังนั้น หน่วยงานภายนอกจึงควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากรของตนอย่างถูกทิศถูกทาง หรือเพิ่มสมรรถนะในการทำงานด้วยกระบวนทัศน์ วิธีคิด และกระบวนการ-วิธีการที่ถูกต้อง ถ้าหน่วยงานภายนอกกระทำเช่นนี้ได้ จะทำให้ชุมชนท้องถิ่นและสังคมไทย สามารถพัฒนาได้แบบก้าวกระโดด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องใดก็ตาม ไม่เฉพาะแต่เรื่องสวัสดิการชุมชนเท่านั้น และจะกลายเป็นสังคมที่น่าอยู่มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันได้อย่างแน่นอน

แต่สิ่งที่น่าเห็นใจทุกฝ่าย ก็คือ การที่หน่วยงานพัฒนาของรัฐจำเป็นจะต้องปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาลในแต่ละยุคสมัยที่มีความไม่แน่นอน และผันแปร/ผันผวนไปตามตัวบุคคลที่เป็นผู้นำของพรรคการเมืองที่ได้รับชัยชนะเข้ามาจัดตั้งรัฐบาล การพัฒนาของหน่วยงานภาครัฐที่ต้องตอบสนองต่อนโยบายของรัฐบาลในแต่ละยุคสมัย จึงยังเป็นการพัฒนาแบบบนลงสู่ล่างที่ใช้วิสัยทัศน์และความคิดของเบื้องบนเป็นตัวตั้ง บริบทของสังคมไทยโดยรวม จึงเป็นบริบทที่ยากแก่การพัฒนาหรือการยกระดับการทำงานของชุมชน ให้สามารถร่วมแก้ไขปัญหาพื้นฐานของชุมชนได้อย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นการทำนา การทำไร่อ้อย ไร่มันสำปะหลัง การเลี้ยงสุกร การเลี้ยงโคนม โคเนื้อ ฯลฯ ดังที่ชุมชน-ชาวบ้านได้ทำการวิเคราะห์ไว้ในงานชิ้นนี้ ก็ยังจะต้องตกอยู่ภายใต้อาณัติของผู้มีพลังอำนาจเหนือกว่า นอกจากนี้ กลุ่ม-องค์กรต่าง ๆ ที่หลากหลาย ที่จะต้องถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อมารองรับนโยบายที่ผันแปรเหล่านั้น ก็ยังจะต้องเกิดขึ้นอีกไม่รู้ว่าอีกกี่ร้อยกลุ่ม-องค์กร แต่แท้ที่จริงนโยบายเหล่านี้ก็ไม่ใช่นโยบายที่แปลกใหม่ที่จะมาช่วยแก้ไขปัญหาในเชิงโครงสร้างดังกล่าวได้แต่อย่างใด

ด้วยเหตุนี้ ชุมชนจึงควรรวมพลังกันเพื่อตั้งหลัก ตั้งคำถามต่อสิ่งที่เกิดขึ้น และนำไปสู่การร่วมกันคิด ร่วมกันกำหนดเส้นทางการพัฒนาชุมชนบนพื้นฐานของ *"ภูมิปัญญา พลังและศักยภาพของชุมชน"* โดยไม่ฝากความหวังไว้กับองค์กร-หน่วยงานภายนอก แต่ต้องเป็นฝ่ายตื่นขึ้นมา เพื่อปลุกจิตวิญญาณของคนในชุมชนทั้งมวลให้มองเห็น และลงมือกำหนดทิศทางที่ควรเป็นร่วมกันให้ได้

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

ข้อมูลทั่วไป บ้านเขาราวเทียนทอง หมู่ที่ 10 ต.เนินขาม อ.เนินขาม จ.ชัยนาท. เอกสารอัดสำเนา. ได้รับมาจากผู้ใหญ่บ้านสายชล พวงพิกุล เมื่อ 29 มิถุนายน 2552.

ข้อมูลพื้นฐานหมู่บ้านหนองหอย หมู่ที่ 3 ต.ไพรนกยูง อ.หันคา จ.ชัยนาท. เอกสารอัดสำเนา. ได้รับมาจากคุณสายรุ้ง ฤทธิ์ทัพ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลไพรนกยูง เมื่อ 30 มิถุนายน 2552.

คณะกรรมการพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลสุขเดือนห้า. **แผนพัฒนาสามปีขององค์การบริหารส่วนตำบลสุขเดือนห้า (พ.ศ. 2548-2550)**. มปป.

จิริกา นุตาลัยและคณะ. 2552. **รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการพัฒนาระบบและกระบวนการจัดทำแผนจังหวัดบนพื้นฐานยุทธศาสตร์ข้อมูลและการมีส่วนร่วม**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). กรกฎาคม.

บันทึกการประชุมคณะกรรมการกองทุนหมู่ที่ 5 บ้านบุทางรถ ต.เด่นใหญ่. อ.หันคา. ครั้งที่ 1-4 พ.ศ. 2551. เอกสารอัดสำเนา.

ป่าชุมชนบ้านเขาราวเทียนทอง ตำบลเนินขาม อำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท. 2550. เอกสารสิ่งพิมพ์เล่มเล็ก จัดทำโดย แผนงานสนับสนุนความร่วมมือในประเทศไทย ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (RECOFTC). พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ เอ็ม แอนด์ เอ็น ดีไซน์ พริ้นติ้ง. มิถุนายน.

แผนพัฒนาตำบล (พ.ศ.2550-2552). องค์การบริหารส่วนตำบลกะบกเตี้ย กิ่งอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท. มปป.

แผนพัฒนาสามปี 2550-2552 ขององค์การบริหารส่วนตำบลเด่นใหญ่ อำเภอหันคา จังหวัดชัยนาท. มิถุนายน 2549.

ระเบียบข้อบังคับกองทุนสวัสดิการชุมชน หมู่ที่ 5 บ้านบุทางรถ ต.เด่นใหญ่ อ.หันคา จังหวัดชัยนาท. เอกสารอัดสำเนา. ได้รับมาจากผู้ใหญ่บ้าน มนัส ม่วงเกิด เมื่อ กรกฎาคม 2552.

รายชื่อคณะกรรมการเครือข่าย พม. ต.ไพรนกยูง อ.หันคา. เอกสารอัดสำเนา. ได้รับมาจากคุณสายรุ้ง ฤทธิ์ทัพ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลไพรนกยูง อ.หันคา เมื่อ 30 มิถุนายน 2552.

วิชัย รูปขำดีและคณะ. 2550. **การบูรณาการเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน : กรณีศึกษาเขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร**. กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. ธันวาคม.

สถาบันการเงินชุมชน บ้านเขาราวเทียนทอง หมู่ที่ 10 ตำบลเนินขาม กิ่งอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท. เอกสารสิ่งพิมพ์เล่มเล็ก. จัดทำโดย สถาบันการเงินชุมชนบ้านเขาราวเทียนทอง. มปป.

สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา. **เอกสารแบบฟอร์มการพิจารณาการให้รางวัลกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองฯ ดีเด่น.** จัดทำและเสนอโดย กองทุนหมู่บ้าน หมู่ที่ 10 บ้านเขาราวเทียนทอง ตำบลเนินขาม กิ่งอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท. มปป.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และจังหวัดชัยนาท. 2551. **รายงานการประชุมวิชาการ "จากฐานความรู้สู่การพัฒนาจังหวัดชัยนาท"** ณ โรงแรมชัยนาทธานี จังหวัดชัยนาท. มิถุนายน.

สำนักงานปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลไพรนกยูง. **แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. 2552-2554) ขององค์การบริหารส่วนตำบลไพรนกยูง** อำเภอหันคา จังหวัดชัยนาท. มปป.

สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 2. **ผลการปฏิบัติงานประจำปี 2551**. 2551. กรมการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. ธันวาคม.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

ภาคผนวก ข.

ภาคผนวก ก.

ตารางการสัมภาษณ์-เก็บข้อมูลผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants Interviews) "โครงการวิจัยปฏิบัติการ เพื่อการพัฒนาระบบสวัสดิการชุมชน จังหวัดชัยนาท" ในช่วงระหว่างวันที่ 29-30 มิถุนายน 2552 และ วันที่ 18-19 กรกฎาคม 2552

วันที่สัมภาษณ์	ชื่อ-นามสกุล ผู้ให้ข้อมูล	เพศ	ตำแหน่ง	ที่อยู่
29 มิถุนายน 2552	คุณมนัส ม่วงเกิด	ชาย	ผู้ใหญ่บ้าน/ประธานกลุ่ม-องค์กรต่าง ๆ	37 หมู่ 5 บ้านบุทางรถ ต.เด่นใหญ่ อ.หันคา
	คุณสายรุ้ง ฤทธิ์ทัพ	ชาย	สมาชิก อบต.	53 หมู่ 3 บ้านหนองหอย ต.ไพรนกยูง อ.หันคา
30 มิถุนายน 2552	คุณสายชล พวงพิกุล	หญิง	ผู้ใหญ่บ้าน/ประธานสถาบันการเงินชุมชน	199 หมู่ 10 บ้านเขาราวเทียนทอง ต.เนินขาม อ.เนินขาม
	คุณวันชัย ยี่สุ่น	ชาย	ผู้ใหญ่บ้าน	219/1 หมู่ 10 บ้านบุ่งฝาง ต.กะบกเตี้ย อ.เนินขาม
	คุณชูชาติ แพเพชร	ชาย	ผู้ใหญ่บ้าน	14 หมู่ 18 บ้านโป่งกำแพง ต.เนินขาม อ.เนินขาม
18 กรกฎาคม 2552	คุณศิริวรรณ เจนการ	หญิง	ผู้อำนวยการ	มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย
	คุณชัยอนันต์ สุวรรณสถิต	ชาย	อดีตผู้ใหญ่บ้าน/อาจารย์	123 หมู่ 2 บ้านดอนกระพี้ ต.เด่นใหญ่ อ.หันคา
	คุณวิสูตร พึ่งพวก	ชาย	ประธานกองทุนกลุ่มออมทรัพย์บ้านดอนกะพี้	77/3 หมู่ 2 บ้านดอนกระพี้ ต.เด่นใหญ่ อ.หันคา
	คุณบุญเลิศ กาพภักดี	ชาย	กำนัน	106 หมู่ 5 บ้านสามแยก ต.สุขเดือนห้า อ.เนินขาม
	คุณสุรภี แซ่ลี้	หญิง	ผู้ใหญ่บ้าน/ประธานกลุ่ม-องค์กรต่าง ๆ	24 หมู่ 6 บ้านสุขเดือนห้า ต.สุขเดือนห้า อ.เนินขาม
19 กรกฎาคม 2552	คุณสมพร วงศ์สนอง	ชาย	ผู้ใหญ่บ้าน/ประธานกลุ่มออมทรัพย์	171 หมู่ 15 บ้านนาจันทอง ต.กะบกเตี้ย อ.เนินขาม
	คุณสุพจน์ พุกมาก	ชาย	กำนัน	37 หมู่ 6 ต.ไพรนกยูง อ.หันคา
	คุณเทียนชัย หัตถินาท (สัมภาษณ์ทางโทรศัพท์)	ชาย	ผู้ใหญ่บ้าน/ประธานกองทุน	180 หมู่ 3 บ้านโศกลึก ต.กะบกเตี้ย อ.เนินขาม

ภาคผนวก ข.

เวที "ถอดบทเรียนเพื่อเสริมศักยภาพด้านการพัฒนาระบบสวัสดิการชุมชน"
จัดโดย โครงการวิจัยปฏิบัติการ จังหวัดชัยนาท
และ สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล
สนับสนุนโดย สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 2 (สสว.2)
กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.)
27-28 กรกฎาคม 2552 ณ ไม้งามริเวอร์ไซด์รีสอร์ท อ.ศรีประจันต์ จ.สุพรรณบุรี

ลำดับที่	ชื่อ	ที่อยู่	ตำแหน่ง
1.	ผู้ใหญ่มนัส ม่วงเกิด	37 หมู่ 5 ต.เด่นใหญ่ อ.หันคา จ.ชัยนาท 087-194-3100	ประธานกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านบุทางรถ
2.	นายสุชาติ ศรีวรรณนา	20 หมู่ 5 ต.เด่นใหญ่ อ.หันคา จ.ชัยนาท 081-043-4304	รองประธานกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านบุทางรถ
3.	นายสมชาย ม่วงเกิด	154 หมู่ 5 ต.เด่นใหญ่ อ.หันคา จ.ชัยนาท 084-818-4950	เหรัญญิกกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านบุทางรถ
4.	นายธานี สีลาราช	60 ม.5 ต.เด่นใหญ่ อ.เนินขาม	สมาชิก
5.	นายละเอียด พิพิธ	25 หมู่ 5 ต.เด่นใหญ่ อ.หันคา จ.ชัยนาท	กรรมการกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านบุทางรถ
6.	อบต.สายรุ้ง ฤทธิ์ทัพ	53 หมู่ 3 ต.ไพรนกยูง อ.หันคา จ.ชัยนาท 081-994-2807	ประธานกองทุนสวัสดิการชุมชนบ้านหนองหอย
7.	นางโสภา พุ่มจำปา	หมู่ 2 ต.เนินขาม อ.เนินขาม จ.ชัยนาท	ประธานกองทุนสวัสดิการตำบลเนินขาม
8.	ผู้ใหญ่สายชล พวงพิกุล	199 หมู่ 10 ต.เนินขาม อ.เนินขาม จ.ชัยนาท 086-037-3837	ประธานสถาบันการเงินชุมชนบ้านเขาราวเทียนทอง
9.	นางจันทร์เพ็ญ พรมรังษี	หมู่ 10 ต.เนินขาม อ.เนินขาม จ.ชัยนาท	กรรมการสถาบันการเงินชุมชนบ้านเขาราวเทียนทอง
10.	นายสนั่น ภมรพล	184 หมู่ 10 ต.เนินขาม อ.เนินขาม จ.ชัยนาท 087-203-5271	กรรมการสถาบันการเงินชุมชนบ้านเขาราวเทียนทอง
11.	ผู้ใหญ่ชูชาติ แพเพชร	14 หมู่ 18 ต.เนินขาม อ.เนินขาม จ.ชัยนาท 084-951-2207	ประธานป่าชุมชนบ้านโป่งกำแพง
12.	นายประสาท สง่าเนตร	21 หมู่ 18 ต.เนินขาม อ.เนินขาม จ.ชัยนาท	ประธานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

ลำดับที่	ชื่อ	ที่อยู่	ตำแหน่ง
13.	ผู้ใหญ่สุรภี แซ่ลี้	24 หมู่ 6 ต.สุขเดือนห้า อ.เนินขาม จ.ชัยนาท 086-199-1639	ประธานกลุ่มออมทรัพย์
14.	นายสิงห์ทอง กาพภักดี	54 หมู่ 6 ต.สุขเดือนห้า อ.เนินขาม จ.ชัยนาท 085-730-1447	กรรมการกลุ่มออมทรัพย์
15.	นางภัชธิยา เมฆฉาย	366 หมู่ 6 ต.สุขเดือนห้า อ.เนินขาม จ.ชัยนาท 081-284-3494	เหรัญญิกกลุ่มออมทรัพย์
16.	ผู้ใหญ่ดำรงค์ ชาวโพธิ์ทอง	90/1 หมู่ 14 ต.สุขเดือนห้า อ.เนินขาม จ.ชัยนาท 087-909-1353	ประธานกองทุนหมู่บ้าน
17.	นางสุนันท์ ปานบุญ	96/1 หมู่ 14 ต.สุขเดือนห้า อ.เนินขาม จ.ชัยนาท	กรรมการหมู่บ้าน
18.	ผู้ใหญ่เทียนชัย หัตทินาถ	180 หมู่ 3 ต.กะบกเตี้ย อ.เนินขาม จ.ชัยนาท 081-986-5726	ผู้ใหญ่บ้าน
19.	นางผกาพรรณ แตงโสภา	201 หมู่ 3 ต.กะบกเตี้ย อ.เนินขาม จ.ชัยนาท 087-198-4929	ประธานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต
20.	นายประชา ไผ่งาม	6 หมู่ 3 ต.กะบกเตี้ย อ.เนินขาม จ.ชัยนาท	อบต.
21.	ผู้ใหญ่วันชัย ยี่สุ่น	219/1 หมู่ 10 ต.กะบกเตี้ย อ.เนินขาม จ.ชัยนาท 081-038-4918	ประธานกองทุนหมู่บ้าน บ้านบุ่งฝาง
22.	นายมนัส จุ้ยเขียว	12 หมู่ 10 ต.กะบกเตี้ย อ.เนินขาม จ.ชัยนาท	กรรมการกองทุนหมู่บ้าน
23.	นายอุดม สารคาม	33 หมู่ 10 ต.กะบกเตี้ย อ.เนินขาม จ.ชัยนาท	กรรมการกองทุนหมู่บ้าน
24.	ผู้ใหญ่สุภาพ เผือกเพ็ง	99 หมู่ 13 ต.กะบกเตี้ย อ.เนินขาม จ.ชัยนาท 080-114-5898	กรรมการกองทุนหมู่บ้าน
25.	นายวิม ดำนิล	12 หมู่ 13 ต.กะบกเตี้ย อ.เนินขาม จ.ชัยนาท 086-0015271	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
26.	นายบิล กาพภักดี	23 หมู่ 13 ต.กะบกเตี้ย อ.เนินขาม จ.ชัยนาท 081-019-298	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

ลำดับที่	ชื่อ	ที่อยู่	ตำแหน่ง
27.	นายบุญสม ดวงแก้ว	230 หมู่ 15 ต.กะบกเตี้ย อ.เนินขาม จ.ชัยนาท	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
28.	นายสะอื่น เอี่ยมสุพรรณ	59 ม.10 ต.กะบกเตี้ย อ.เนินขาม จ.ชัยนาท	สมาชิก
29.	นางสาวสาวิตรี แสนอ้อน	138 ม.15 ต.กะบกเตี้ย อ.เนินขาม จ.ชัยนาท	สมาชิก
30.	นางสาวอัญชลี กลัดเงิน	139 หมู่ 15 ต.กะบกเตี้ย อ.เนินขาม จ. ชัยนาท	เลขากองทุนหมู่บ้าน
31.	นายสมพงษ์ นุ้ยปรี	สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ (สสว. 2)	
32.	น.ส.จินตนา คำไหว	สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ (สสว. 2)	
33.	นสพ. ปกรณ์ สุวรรณประภา (คุณหมอแมน)	สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา เลขที่ 693 ถ.บำรุงเมือง เขตป้อมปราบฯ กรุงเทพฯ	วิทยากร
34.	อ.อรทัย อาจอ่ำ	สถาบันวิจัยประชากรและสังคม ม.มหิดล ศาลายา	ทีมคณะผู้จัด
35.	คุณจิตรานนท์ นนทเบญจวรรณ	สถาบันวิจัยประชากรและสังคม ม.มหิดล ศาลายา	ทีมคณะผู้จัด
36.	คุณศิริอาภา อร่ามเรือง	สถาบันวิจัยประชากรและสังคม ม.มหิดล ศาลายา	ทีมคณะผู้จัด
37.	คุณวิวรรณ เอกรินทรากุล	สถาบันวิจัยประชากรและสังคม ม.มหิดล ศาลายา	ทีมคณะผู้จัด
38.	คุณวีรญา เดชเฟื่อง	สถาบันวิจัยประชากรและสังคม ม.มหิดล ศาลายา	ทีมคณะผู้จัด

ทีมงาน

อรทัย อาจอ่ำ	หัวหน้าโครงการ/นักวิจัย
ปกรณ์ สุวรรณประภา	วิทยากรกระบวนการ/ผู้สนับสนุนในการสร้างกระบวนการเรียนรู้
จิตรานนท์ นนทเบญจวรรณ	ผู้ช่วยนักวิจัยหลัก
วิวรรณ เอกรินทรากุล	ผู้ช่วยนักวิจัย
วีรญา เดชเฟื่อง	ผู้ช่วยนักวิจัย/ออกแบบปก
ศิริอาภา อร่ามเรือง	เลขานุการ-ประสานงาน
ณัฐชนันท์พร มีสุวรรณ	จัดรูปเล่ม

ผลสำเร็จ
ของระบบสวัสดิการชุมชน ขึ้นอยู่กับคุณภาพและศักยภาพของ คนในชุมชน

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม
มหาวิทยาลัยมหิดล